

GRACILIANO RAMOS

S T A T E K

São
Bernardo

Odeon

525285

STÁTNÍ
VĚDECKÁ KNIHOVNA
V OLOMOUCI

Přeložila Pavla Lidmilová

SUK Olomouc

2650196703

23053

30 XI 83

I

Nejdříve jsem si myslel, že tuhle knihu udělám metodou dělby práce.

Obrátil jsem se na pár přátel a skoro všichni byli ochotni přispět k rozvoji národní literatury. Páter Silvestre měl obstarat mravní stránku a latinské citáty; João Nogueira interpunkci, pravopis a skladbu; Arquimedesovi jsem slíbil sazbu; literární zpracování jsem zadal Lúciu Gomesovi de Azevedo Gondímovi, redaktoru a řediteli listu *Kříž*. Já načrtnu osnovu, vezmu si na starost základy rostlinné a živočišné výroby, uhradím výlohy a dám svoje jméno na obálku.

Žil jsem tím asi týden, radil jsem se s hlavními spolupracovníky a už jsem viděl knihu ve výloze a tisícový náklad prodaný díky chvále, kterou bych si teď po smrti Costy Brita snadno zařídil ve vyhledové *Gazetě*. Nadšení však brzo opadlo, došlo mi, že si nerozumíme.

João Nogueira chtěl román psát camõesovským jazykem, souvětí sestavovat odzadu dopředu. Viděli jste to někdy?

Páter Silvestre mě přijal chladně, Od říjnové revoluce

7

je jako saň, žádá přísné vyšetřování a tresty těm, kdo si neuvázali rudý šátek. Mračil se na mě. A to jsme bývalí přátelé. Vlastenec. Budiž: každý má něco.

Přestal jsem s ním počítat a všechny naděje vložil do Lúcia de Azevedo Gondima, dobráka novináře, který napíše, co se mu naporučí.

Pracovali jsme na tom pár dní. Vždycky kvečeru světil Azevedo Gondim noviny Arquimedesovi, zamkl šuplík, kde schovával drobné a prachy vůbec, sedl na kolo a po půlhodinovém šlapání na silnici, kterou Casimiro Lopes s dvěma nebo třemi chlapy dával poslední dobou do pořádku, dorazil na São Bernardo. Pohovořil o nejnovějších zprávách, zkritizoval vládu, vypil skleničku koňaku, kterou mu přinesla Maria das Dores, a u vědomí vlastní důležitosti poslušně zavelel:

„Jdeme na věc.“

Šli jsme na verandu, uvelebili jsme se v proutěných křeslech, a jak jsme tam smolili zápletku, pokušovali jsme a dívali se na karakuské jalovice dolů na pastvě a o kus dál u lesa na červenou střechu pily.

Zpočátku to klapalo, docela jsme se shodli. Namluvili jsme toho dost, ale každý poslouchal jenom sebe a nevímal si, co říká druhý. Já se tak rozohnil, že jsem ustavičně zapomínal na Gondimovu roli a začal jsem ho považovat za cosi jako kus papíru k záznamu zmatených myšlenek, které mi vířily hlavou.

Výsledek byl katastrofální. Za čtrnáct dní od naší první schůzky mi redaktor *Kříže* předložil dvě strojem psané kapitoly, plné takových pitomostí, že jsem se do-pálil:

„Jděte s tím do háje, Gondime. Zpackal jste to. Je to nemožně strojený a blbý. Takhle přeci nikdo nemluví!“

Azevedo Gondim ztuhl, polkl naprázdno, sebral pozůstatky chatrné ješitnosti a mrzutě podotkl, že umělec nemůže psát tak, jak mluví.

„Že nemůže?“ podivil jsem se. „A pročpak ne?“

Azevedo Gondim odpověděl, že prostě proto.

„Tak je to odjakživa. Literatura je literatura, pane Paulo. Lidí se domlouvají, hádají a dohadují, jak jim zobák narostl, ale dávat dohromady slova na papíře je něco jiného. Kdybych psal tak, jak mluví, nikdo by mě nečetl.“

Vstal jsem a opřel jsem se o zábradlí, abych líp viděl na limousinského býka, kterého Marciano vedl do chléva. Kdesi se rozvrzala cikáda. Po hrázi se ploužila stará Margarida, ohnutá vedví. Na věži kaple zahoukala sova. Zamrazilo mě, vzpomněl jsem si na Madalenu. Pak jsem si nacpal dýmku:

„Je to na draka, Gondime. Místo mlíka syrovátka. Tři nepodařený pokusy za jediný měsíc! Dejte si koňak, Gondime.“

Nechal jsem to být, ale pak jsem zas jednou uslyšel houkat sovu – a zničehonic jsem se pustil do psaní na vlastní pěst, ani jsem neuvažoval, jestli z toho něco kouká, ať přímo nebo nepřímě.

Stejně je nakonec lepší, že ta spolupráce s páterem Silvestrem, Joãem Nogueirou a Gondimem vzala za své. Některé věci bych rovnou do očí neprozradil nikomu. Psát o nich budu, protože kniha vyjde pod pseudonymem. A pokud lidí zjistí, že autor jsem já, řeknou si, že jsem lhář.

Tak dál. Mám v úmyslu vypovědět svou historii. Dá to zabrat. Vynechám možná užitečné podrobnosti, které mi budou připadat vedlejší a zbytečné. A protože jsem zvyklý jednat s burany, podcením třeba chápavost čtenářů a budu opakovat nepodstatné pasáže. Nemám v tom ostatně žádný řád, jak vidno. Nevadí. Jak říkají moji chlapi, všechny cesty vedou do hospody.

Jak tady sedím u stolu v jídelně, pokuřuju dýmku a piju kafe, občas té pomalé roboty nechám, zadívám se do listů pomerančovníků, které černá tmou, a řeknu si,

že pero je pěkně těžká věc. Nejsem zvyklý přemýšlet, vstanu a jdu k oknu, co vede do zahrady. Casimiro Lopes se zeptá, jestli něco potřebuju.

„Nic.“

Casimiro Lopes si dřepne v koutě. Zase si sednu, pročítám tyhle nanicovaté řádky.

Copak o to, kdybych měl aspoň polovičku Madaleni-na vzdělání, zvládl bych to levou rukou. Přece jen ty lejštra k něčemu jsou.

Já se totiž, pokud jde o vědomosti, vyznám ve statistice, dobytku, polnostech a účetnictví, což mi v tomhle ohledu není k ničemu. Použít je nemůžu, protože kniha by byla plná odborných výrazů, které čtenáři neznají, a zdálo by se, že se vytahuju. Co do ostatního jsem úplný hlupák. A v padesáti letech si pochopitelně nebudu cpát do hlavy znalosti, které jsem nezískal v mládí.

Nezískal jsem je, protože mě nelákaly a protože jsem se zaměřil jinak. Můj životní cíl byl zmocnit se sãobernardských pozemků, postavit si tenhle dům, pěstovat bavlnu a skočec, postavit pilu a čističku bavlny, zavést v tomhle Zapadákově ovocnářství a drůbežářství, pořídit si slušné hovězí stádo. Takhle hotové a vměstnané do pár řádků to vypadá jako bračka, ale pro člověka, který chce začít, kouká kolem sebe a nemá, čeho by se chytil, je to strašně těžké. A pak je tu ještě kaple, kterou jsem dal postavit kvůli páteru Silvestrovi.

To všechno mě tak zaměstnalo, že mi nezbyl čas ani na vědu Joãa Nogueiry, ani na Gondimovy pitomosti. Jestli mě tedy někdo bude číst, ať si to laskavě převede do spisovného jazyka, pokud bude mít náladu. A když

ne, o nic nepřijde. Nedělám ze sebe spisovatele. Už je pozdě měnit povolání. A ten prcek, co tu vedle brečí, potřebuje, aby mu někdo ukázal, jak si má zařídit život.

„Tak nač vlastně píšeš?“

„Co já vím!“

Nejhorší je, že už jsem spoustu stránek zkazil a ještě jsem ani nazačal.

„Marie das Dores, ještě jedno kafe.“

Dvě kapitoly k ničemu. Možná že by se daly použít ty, co napsal Gondim, kdyby se proškrtaly.

Úvodem prohlašuju, že se jmenuju Paulo Honório, vážím osmdesát devět kilo a někdy na svatého Petra mi bylo padesát. Věk, váha, husté prošedivělé obočí a zarostlé červené tváře mi získaly velikou vážnost. Dokud jsem tyhle kvality neměl, vážili si mě míň.

Upřímně řečeno, přesný počet let a den svatého Petra je pouhá formalita: užívám je proto, že jsou ve farní matrice. Mám křestní list, který uvádí kmotry, ale neuvádí otce ani matku. Měli asi důvod, proč se dali zapřít. Proto nevím jistě, kdy mám slavit narozeniny. Rozhodně ale rozdíl nebude velký, o měsíc víc nebo míň. Co to je: významné události jsou na tom stejně.

Jsem tedy zakladatel rodu, což mě sice na jednu stranu trochu mrzí, ale na druhé straně mě zas neotravují chudí příbuzní, co obvykle bezostyšně lezou do soukromí člověku, který to hledí někam dotáhnout.

Kdybych vám chtěl líčit svoje dětství, musel bych si vymýšlet. Asi jsem se všelijak protloukal. Pamatuju se na nějakého slepce, který mě tahal za uši, a na starou Margaridu, která prodávala cukroví. Slepce zmizel. Sta-

rá Margarida bydlí tady na São Bernardu v čistém baráčku a ode všech má svatý pokoj. Stojí mě deset milreisů týdně, což jí dostatečně vynahradí to málo, co mi kdysi dala. Už je málem stoletá a zanedlouho jí koupím rubáš a dám ji pohřbít v kapli vedle hlavního oltáře.

Až do osmnácti jsem se tvrdě oháněl motykou, abych dostal pět tostonů za dvanáct hodin dřiny. Tenkrát jsem udělal první věc, která stojí za řeč. Když se jednou hlídání nebožtíka zvrhlo v cambus, přitočil jsem se k zrzavé míšence Germaně, takové čertici rozparádné, a pořádně jsem ji štípl do prdele. Blahem se div nepočurala. Pak se ale na mě vykašlala kvůli Joãu Fagundesovi, jednomu zloději koní, co si změnil jméno. Výsledek byl ten, že Germanu jsem zfackoval a Joãa Fagundese pobodal. Policajti mě zavřeli a zmlátili bejkovcem a já blbec pak tři roky, devět měsíců a čtrnáct dní hnul v base, kde mě švec Joaquim naučil číst z té své ma-linké protestantské bible.

Švec Joaquim umřel. S Germanou to šlo z kopce. Když mě pustili, byla z ní prvotřídní prašivá běhna.

To už mi v hlavě neležela, v hlavě mi leželo, jak vydělat prachy. Získal jsem volební legitimaci a pan Pereira, lichvář a místní politický předák, mi půjčil sto milreisů na pětiprocentní měsíční úrok. Těch sto milreisů jsem splatil a dostal jsem dvě stovky, s úrokem sníženým na tři a půl procenta. Víc už mi neslevil a já se naučil počítat, aby mě nikdo nebral na hůl víc, než se sluší.

V Pereirových drápech jsem se lidově řečeno cukal jako miškovanej bejk, sedřel mi kůži z těla, hajzl. Ale

nedaroval jsem mu to: uvalil jsem mu na majetek hypotéku a o všecko jsem ho obrał, oškubal jsem ho dohola. To ale o hodně později.

Nejdřív se mě peníze nedržely a já je sháněl, jak se dalo, jezdil jsem po vnitrozemí a prodával sítě, dobytek, svaté obrázky, růžence, tretky, tu jsem vydělal, tam zas prodělal, žil jsem na úvěr, podpisoval směnky, dělal zamotané transakce. Míval jsem hlad a žízeň, spával jsem na písku vyschlých řek, hádal se s lidmi, co místo mluvení řvou, a kšeftoval s prstem na spoušti. Jako třeba tenkrát. Doktor Sampaio si ode mě koupil stádo, a když měl vysolit prachy, tak mi nakašlal, klidný jako želva. Lítal jsem jako blázen, sháněl tlačenkou – a s ním nic nehnulo. Lamentoval jsem: dluhů mám jako kvítí, co-pak to je nějaké jednání, a tak dále a tak podobně. Vypral mi žaludek, prevít mizerná, byl to potentát, u nich na okrese velké zvíře. Nedal jsem si to líbit: v Cancalancó jsem si našel pár chlapů, a když jel doktor na statek, tak jsem si na něj počíhal. Svázal jsem ho, vlezl jsem s ním do křoví a hřbet jsem mu odral o hloží a trní, kaktusy a bodláčí.

„Uvidíme, jakou budeš pískat. Teď ti ukážu, zač je toho loket.“

Pan doktor, který naučil myš, kudy na špek, se začal dovolávat spravedlnosti a náboženství.

„Jakápak spravedlnost, jakýpak náboženství! O ničem takovým nevím. Vím jenom, že mi tady vypláznete třicet papírů a k tomu úroky za půl roku. Buďto zaplatíte, nebo vás dám pěkně pomalu odkrouhnout.“

Doktor Sampaio napsal vzkaz domů a ještě ten den

mi odevzdal třicet tisíc tři sta. Doručil to Casimiro Lopes. Vystavil jsem stvrzenku, poděkoval jsem a rozloučil se:

„Pámbu zaplat. Moc mě mrzí, že jsem vás musel obtěžovat. Sbohem. A se spravedlností na mě nechoďte, nebo mě popadne vztek a vám už nepomůže ani svěcená.“

Víc jsem se v těch končinách neukázal. Určitě by mě čekal výstřel ze zálohy a zohavený ksicht, aby nikdo nepoznal, kdo se to tam šklebí do slunce, a taky by zmizely prachy, které jsem nosil ve velkém chrastítku vycpaném listím a pověšeném na hrušce sedla. Tam byly v suchu: stačilo, aby listí a peníze vypadly, a už to chrastilo.

Nakonec jsem se toho cikánského života nabažil a vrátil se blíž k pobřeží. Casimiro Lopes si dal jedno k druhému a šel se mnou. Mám ho rád. Má kuráž, umí držet laso a najít stopu a co do čichu a věrnosti je jako pes.

Rozhodl jsem se usadit tady, kde jsem se narodil, okres Viçosa, stát Alagoas, a hned jsem si umínil, že dostanu statek São Bernardo, kde jsem kdysi pracoval na poli za pět tostonů.

Můj bývalý zaměstnavatel Salustiano Padilha, který celý život nekřesťansky škudlil, aby měl ze syna doktora, nakonec umřel s nemocným a prázdným břichem, ale vytouženého titulu se v rodině nedočkal. Jen tak jakoby nic jsem vyhledal Padilhu mladšího (Luise). Našel jsem ho u kulečníku, hrál bakarát a byl pod obraz. Hazardní hra je samozřejmě profese, i když nechvalná, ale člověk, který při hře chlastá, je blázen. Půl hodiny jsem kibicoval a zjistil jsem, že hoch hraje bídne a ostatní ho nestydatě odírají.

Spřátelil jsem se s ním a během dvou měsíců jsem mu půjčil dva tisíce, které brzo prošustroval v kartách a utratil *U kúrky* s děvkami za šnaps a tresky. Sledoval jsem to jeho bláznivé počínání se značným uspokojením, a když mě jednou už zase na dně přišel pozvat na svatého Jana na statek, pustil jsem dalších pět set

milreisů. Podával mi směnku a já se zatvářil velkoryse:

„Načpak? Mezi náma . . . To jste nemusel.“

Ale papír jsem si schoval.

Z usedlosti zbývaly trosky: křoví, bláto a záplava drabčičků. Panský dům měl pobožené zdi a po cestách se skoro nedalo projet. Ale ta nádherná půda!

Večer, zatímco čeleď křepčila jako divá a vítěla v siní oblaka prachu a muzikanti s bubny a píšťalami vyhrávali státní hymnu, motal se Padilha v kruhu ženských kolem kotle s kokosovým pudinkem na dvoře zarostlém luštěnicí. Vyuřil jsem ho z té zajímavé kratochvíle.

„Proč statek nezvelebite?“

„Jak?“ zeptal se Padilha, opřel se o papáju, která tu vadla v žáru ohně, a mnul si oči podrážděné kouřem.

„Traktory, pluh, slušná rostlinná výroba. Nikdy jste na to nepomyslel? Kolik by podle vás statek vynášel, kdyby se všechno dalo do pořádku?“

Luís Padilha se ušklíbl, přezíravým posunkem projevil na statkáře politováníhodnou neznalost a bez zájmu se vrátil do kola a k ženským. K ránu do mě ale ožralý jako dělo hučel něco bez hlavy a pary. Pokaždé když volský povoz, který nás vezl zpátky do města, nadskočil na výmoři, Padilha zdvihal hlavu:

„Zbohatnem, pane Paulo. Peněz jak želez.“

Chytil se bočnice vozu a začal zvracet. Pak zadřímł, ale za chvíli už ho to zase bralo a říkal:

„Pluh, není nad pluh.“

Nazítří za mnou přišel a ještě na něm byl znát včerejší flám:

„Pane Honório, jdu se s vámi poradit. Jste praktický člověk . . .“

„K službám.“

„Už jsem vám asi říkal, že jsem se rozhodl statek zvelebit.“

„Něco takovýho.“

„Áno. Současný stav mi nevyhovuje. Výnosy nejsou špatné, ale mohlo by to dávat o hodně víc. Když budou pluh . . . Nemyslíte? Pomyslím na maniokovou plantáž a na moderní mlýn. Co vy na to?“

Blbost. Zničit tak úrodnou půdu maniokem!

„Proč ne.“

A víc jsem tomu nevěnoval pozornost, ať si pro svůj plán horuje sám a večer při kytace ať si ho přetrásá v *Gurganemě*. Doopravdy se změnil. S lahví kořalky v ruce otravoval kumpány na břehu Paraíba rozkládáním o osivu a umělých hnojivech. Tvářil se důležitě, hodlal studovat agronomii a zakrátko kdekdo ve městě věděl o jeho plantážích, strojích a mlýně.

„Co hospodářství, Padilho?“

Nejdřív odpovídal, pak mu došlo, že je lidem pro smích, a začal se jim vyhýbat, rozhořčen proradností přátel.

„Barbaři!“ bručel, když ho okrádali při bakaratu. „Jen tak dál.“

A nebylo jasné, jestli tím myslí spoluhráče, kteří švindlovali, nebo kamarády, kteří si z něho stříleli. Zašel za mnou a vylil si srdce:

„Barbaři! Stačí velkorysý záměr a vidíte, hned mají ti blbci řeči. Tady nikdo ničemu nerozumí, pane Paulo,

je to strašná díra. Tady má každý v hlavě jenom svinstvo a lumpárny.“

Už nebyl zdaleka tak rozhodný, když mi roztrpčeně svěřil, že se pokoušel vytáhnout půjčku z Pereiry.

„Osel! Dopodrobna jsem mu to vyložil, přesvědčivě jsem dokázal, že plán je skvělý. Nevěřil, prý že nemá na vyhazování. Napadlo mě, že by ta transakce mohla zajímat vás. Chcete do toho vložit takových dvacet tisíc?“

S úsměvem jsem si změřil to bledé stvoření s úzkými rty a zkaženými zuby.

„Heleďte, Padilha,“ zažertoval jsem, „už jste si někdy kroutil cigaretu?“

Padilha si kupoval cigarety hotové.

„Je to pohodlnější,“ souhlasil jsem, „ale taky dražší. Kdybyste si totiž někdy cigarety kroutil, Padilha, věděli byste, co to dá zabrat, než se jich umotá tisíc. A teď si představte, že víc práce dá vydělat deset tostů, než smotat jednu cigaretu. A jeden tisíc milreisů má tisíc bankovek po deseti tostonech. Dvacet tisíc milreisů je dvacet tisíc bankovek po deseti tostonech. O tom zřejmě nemáte ponětí. Mluvíte si o dvaceti tisících a tváříte se, jako by peníze nebyly nic než kus špinavého papíru. Peníze jsou peníze.“

Padilha svěsil hlavu a mrzutě zahuhlal, že počítat umí. Odešel, ale objevil se znovu a naléhal.

„Copak jsem nějaký kapitalista, člověče? Chcete mě zničit?“

Padilha něco zabrbľal a navrhl zatížit São Bernardo hypotékou.

„Nesmysl! São Bernardo nestojí za zlámanou grešlí.

Pereira má pravdu. Váš otec tuhle usedlost přivedl na buben.“

Nakonec jsem neurčitě slíbil:

„No dobrá. Budu o tom přemýšlet.“

Druhý den jsem pořád ještě přemýšlel.

„Uvidíme, Padilha. Peníze jsou peníze.“

Takhle jsem si s ním pohrával týden a mezitím jsem sháněl informace o věku, zdravotním stavu a jmění starého Mendoncy. Když jsem se nakonec rozhodl, rozumní lidé tvrdili, že jsem se zbláznil.

Padilha dostal dvacet tisíc (s odečtením dlužných peněz a úroků), koupil tiskárnu a založil *Viçoskébo kurýra*, nezávislý list pro politiku a zpravodajství, který se dočkal jenom čtyř čísel a byl vystřídán Čtenářským a zábavním spolkem. Azevedo Gondim vypracoval stanoviny a na první valné hromadě byl Padilha aklamačně zvolen zasloužilým členem a doživotním čestným předsedou.

V zemědělství zůstal Luís Padilha na mrvém bodě, čekal na nějaké katalogy strojů, které nikdy nedošly. Začal přede mnou utíkat. Krčil se, když mě potkal, tvářil se, že mě nevidí, stahoval si klobouk do čela. Při splatnosti první směňky se rozstonal. Šel jsem ho navštívit a našel jsem ho nataženého v jídelně, jak hraje s Joãem Nogueirou v kostky. Když mě spatřil, vylekal se tak, že se mu v kostnatých zažloutlých prstech s okousanými nehty kostky rozklepaly.

Od té doby po něm nebylo ani vidu ani sľechu. Prý se zahrabal na São Bernardo.

„Co tam asi dělá?“

Splatnost poslední směňky vypršela jednoho zimního dne. Lilo jako z konve. Časně ráno jsem poslal Casimira Lopese osedlat koně, oblékl jsem si plášť a vyrazil jsem. Dvě míle za čtyři hodiny. Cesty se topily v bahně. Zahlédl jsem komíny Mendonçova cukrovaru a pruh půdy, který byl odjakživa jablkem sváru mezi Mendonçou a Salustianem Padilhou. Teď ohrady Dobré hodinky pomalu ukrajovaly ze São Bernarda.

Zamířil jsem k panskému domu, který v lijáku vypadal ještě starší a zchátralejší. Luštěnici nikdo neposekal. Susedl jsem a dupal jsem dovnitř, ostruhy jen řinčely. Luís Padilha spal v síni v ušmudlané síti, nic nedbal deště, který bubnoval do oken a rozléval se v kalužích po zemi. Rozhoupal jsem držadlo sítě. Bývalý ředitel *Viçoského kurýra* se poplašeně zvedl:

„To jste vy? Jak se máte?“

„Děkuju, dobře.“

Sedl jsem si na stoličku a předložil jsem mu směňky. Padilha se otrásl odporem a odvrátil oči:

„Já na to myslím, opravdu. Ani spát mi to nedá. Včera ráno jsem k vám chtěl zajet, že se domluvíme. Ale nešlo to. Ten liják . . .“

„Liják s tím nemá co dělat.“

„Jsem v těžké situaci. Chtěl jsem navrhnout prodloužení s kumulovanými úroky. Hotové peníze nemám.“

„A co mlýn, pluh?“

Luís Padilha se začal vytáčet.

„Za všechno může ta podělaná zima. Hotové peníze nemám, ale všechno bude. Když to prodloužíme . . .“

„To nemá cenu. Zlikvidujuj to.“

„Ale jak? Copak jste neslyšel, že nemůžu? Ledaže byste si chtěl vzít tiskárnu.“

„Tiskárnu! Vy jste se zbláznil!“

„Nic jiného nemám. Člověk musí počítat s tím, co má. Jsem vám dlužen, to nepopírám, ale jak mám zaplatit, když mi dáváte nůž na krk? Kdybyste mi dneska obrátil kapsy naruby, nevypadne ani halíř. Jsem švorc.“

„To není žádný jednání, Padilho. Víte přece, že směňky jsou prošlé.“

„Když ale já nic nemám! Mám to snad ukrást? Nemůžu, a hotovo.“

„Jakýpak hotovo, ty mizero! Teď to teprv začne. Všecko ti seberu, ty lumpo, zůstanou ti jenom oči pro pláč.“

Doživotní čestný předseda Čtenářského a zábavního spolku se vyděsil:

„Však nemusí být hned tak zle, pane Paulo. Křikem se nic nespraví. Já vám zaplatím. Počkejte mi pár dní. Vás z toho hlava bolet nemusí.“

„Nepočkám ani chvíli. Myslím to vážně a vy tady žvaníte. Blázný si dělejte z někoho jiného. Chcete se dohodnout po dobrém? Udělejte cenu na usedlost.“

Luís Padilha otevřel pusy a vykulil oči. Statek považoval za něco zbytečného, ale měl ho rád: tam se kurýroval z nepříjemností a pitek, stílel ptáky, koupal se v potoce a spal. Spal až moc, protože se bál potkat Mendonçu.

„Udělejte mi cenu.“

„Mezi námi řečeno,“ mumlal ten nešťastník, „statek jsem si vždycky chtěl nechat.“

„Proč? São Bernardo je jenom pro zlost. Myslím to s váma dobře. Jak jinak. Nerad vidím kamaráda v nouzi. To víte, advokát si chce nahrabat, a když řeknu Nogueirovi, aby se do toho pustil, tak se pěkně prohnete. Drahý špás, Padilha. Udělejte cenu.“

Dohadovali jsme se do večera. Pro začátek chtěl Luís Padilha osmdesát tisíc.

„Vy nemáte rozum! Váš otec to dával Fidélisovi za padesát. A to bylo moc. Dneska je cukrovar v háji, sousedův dobytek povalil závory, budovy jsou na spadnutí a Mendonça kouká, co kde schramstnout...“

Došel mi dech. Nadýchl jsem se a nabídl třicet tisíc. On slevil na sedmdesát a zamluvili jsme to. Při dalším handlování jsem to zvýšil na třicet dva. Padilha šel na pětadesát a přísahal při bohu na nebesích, že je to jeho poslední slovo. Já ho taky ujistil, že už neslevím ani halíř, protože to nestojí za to. Vyhodil jsem ale čtyřiatřicet. Padilha jako správný kamarád byl ochoten vzít šedesát. Dohadovali jsme se dvě hodiny a bezvýsledně jsme opakovali pořád stejné triky.

Rozhovořil jsem se o svých cestách do vnitrozemí. Pak jsem lhostejně trval na čtyřiatřiceti tisících a dosáhl jsem snížení na pětadesát. Ukázal jsem dobrou vůli: pětatřicet. Padilha se zatvrdil na pětadesát a já jsem se na něj osopil a prohlásil jsem, že peníze na jeho školu mohl starý Padilha rovnou vyhodit oknem. Dokonce jsem se na něj začal sápat. Ustoupil na padesát. Zvýšil jsem na čtyřicet a tvrdil jsem, že šidím sám sebe. V tomhle bodě jsme zůstali trčet. Nikdo nechtěl ustoupit. Vyrukoval jsem s Mendonçou, který mu krade půdu, se

soudním vykonavatelem, s odhadem a výlohami. Chudák celý zděšený šel s cenou na osmačtyřicet. Zalitoval jsem, že jsem chtěl riskovat čtyřicet: nemá to cenu, je to zlodějna. Padilha klesl na pětáctyřicet. Zůstal jsem na čtyřiceti. Začal se cukat:

„To je málo. Pakatel.“

Když odečteme, co mi dluží, zbytek se rozdělí na směnky. Padilha šlel: brečel, odevzdal se do vůle boží a vzal všecko zpátky. Ať si přijde advokát, ať přijdou policajti, ať si přijde kdo chce. Všecko si můžou sebrat. Kašle na dohodu! Kašle na zákony!

„Co je mi do zákonů! Kašlu na ně!“

Má prostředky. Není padlý na hlavu. Prostředky má. Dá do novin, bude vymáhat svá práva, protestovat proti okrádání. Dělal jsem, že je mi ho líto, a slíbil jsem dát jednak peníze a jednak dům, který mi ve městě patřil. Deset tisíc. Padilha nasadil na dům sedm tisíc a na São Bernardo třiáctyřicet. Vyrval jsem mu další dva tisíce: dvaáctyřicet za statek a osm za dům. Handrkovali jsme se ještě půl hodiny a nakonec jsme se dohodli.

Radši jsem ho vzal do města, aby si to náhodou nerozmyslel, a v noci jsem ho hlídal. Příští den brzo ráno vlezl do pastí a podepsal úpis. Odečetl jsem dluh, úroky, cenu domu a dal jsem mu sedm tisíc pět set padesát milreisů. Nic jsem si nevyčítal.

„Měl jste se se mnou poradit, než jste ten statek koupil,“ volal na mě Mendonça přes plot.

„Proč? Copak bývalý majitel není zletilý?“

„To jistě,“ odpověděl Mendonça a vystrčil bílou bradu a zahnutý nos. „Ale byl byste se dozvěděl, že máte na krku pří.“

„Já osobně se přít nehodlám. Věřím, že se dohodnem.“

„Záleží na vás. Nynější meze jsou provizorní, jak snad víte. To je třeba si ujasnit. Každý by měl být na svém. Plot opravovat nemá smysl. Já ho strhnu a domluvíme se, kde bude stát.“

Nadhodil jsem starému Mendonçovi, že už ze São Bernarda zabral půdy dost. Požádal jsem ho, aby mi na to ukázal papíry. V případě, že nebude možná dohoda, bude líp, když přijde advokát a zeměměřič.

„To tak! Vy se na mě s notáři smluvíte a já budu nahanán. Na to vám neskočím. Plot se strhne.“

Rychle jsem spočítal, kolik má s sebou chlapů, spočítal jsem svoje a prohlásil jsem, že se žádný plot strhá-

vat nebude. Vyříkat si to po dobrém, prosím; s křikem ať na mě nechodí.

Hned mě to zamrzelo a zmírnil jsem, protože znepráčetil si prchlivého Mendonçu se mi zrovna nehodilo. Nechtěl jsem ale vyklidit pole hned napoprvé.

Casimiro Lopes pokročil kupředu; položil jsem mu ruku na rameno a on zase couvl. Mendonça pochopil situaci a začal se ke mně chovat s přehnanou vlídností. Splatil jsem mu stejnou minci, a protože potřeboval pár cedrů, které rostly poblíž Dobré hodinky, nabídl jsem mu je. Odmítl a navrhl mi, že by je vyměnil za jalovice zebu. Prohlásil jsem, že indický dobytek chovat nehodlám, a nadšeně jsem se rozpovídal o limousinském a schwyzském skotu. Mendonça si zase na čisté plemeno nepotrpěl, protože moc žere a nesnáší klišřata: vykrmoval mladé kusy na jatka.

Znova jsem mu nabídl dřevce a on se dal zviklat. Náš rozhovor byl strohý, úsečný a úsměvy chladné. Chlapi se tvářili nedůvěřivě. Já jsem cítil, jak mi buší srdce, a snažil jsem se odhadnout, co z té frašky vzejde. Mendonça se škrábal na bradě.

„Pokud jde o meze, vyřešíme to v klidu někdy jindy.“

„Jistěže,“ souhlasil Mendonça.

Rozloučili jsme se. Dál jsem natahoval ostnatý drát a místo starých skob dával nové. Mendonça se zdálky ještě otočil, usmíval se a probodával mě zarudlýma očima.

Když jsem se navečer vracel domů, Casimiro Lopes šel se mnou a mračil se. Jelikož jsem nic neříkal, odkašlal si a zůstal stát. Opřel jsem se o citroník a snažil se rozptýlit chmurné myšlenky, které mě trápily:

„Zítرا přivedeš čtyři chlapy a zasypete tady tu mokřinu. A vyčistíte potok, aby voda netekla na pole.“

„Nic víc?“

Napadlo mě, že místo zavážení mokřiny bych měl radši poslat pro mistra Caetana, aby se dal do práce v lomu. Rozkaz jsem ale nezměnil, to šéf nedělá.

„Nic víc?“ zeptal se znovu Casimiro Lopes.

Zachytil jsem myšlenku, která mu tékala po kudrnatých vlasech, úzkém čele, vysedlých lícních kostech a masitých rtech. Má možná pravdu. Musím se chovat opatrně, vyhýbat se hustému křoví, dávat pozor na cestu. A ten polozbořený, děravý dům . . .

Zavolám mistra Caetana a kopáče.

Ale co! Potřásl jsem hlavou a zavrhl jsem zběžně načrtnutý plán.

„Zatím nic víc.“

V tom druhém roce jsem měl šeredné potíže. Vysadil jsem skočec a zasil bavlnu, ale sklizeň byla špatná, ceny nízké, celé měsíce jsem se lopotil, prodával kdeco a div jsem se nepotrhal, abych se udržel nad vodou. Dělal jsem jako magor, spal málo, vstával ve čtyři ráno, celé dny na slunci, v dešti, po ruce nůž, pistoli a nábojový pás, a zastavil jsem se, jen abych zhltnul kus pečené tresky a hrst mouky. Večer jsem ležel v síti a dopodrobna jsem vysvětloval Casimiru Lopesovi co dál. Dřepil si na rohož a vzdor únavě poslouchal pozorně. Občas se venku rozštěkal Žralok a my jsme napínali uši.

Jednou jsme zaslechli, jak někdo obchází kolem domu. Vykoukl jsem škvírou ve zdi. Bylo tma, ale rozeznal jsem postavu. A kroky bylo slyšet pořád. Pes zaštěkal a začal vrčet.

„To nám tak scházelo!“ šeptl Casimiro Lopes.

Nazítí jsem zašel k Mendonçovi a ten mě uvítal dost nervózně. Mluvili jsme o všem možném, hlavně o volbách. Řekl jsem pár zdvořilých slov jeho dcerám, dvěma

starým pannám, škoda, že už mezi námi není paní, taková milá, hodná osoba, každému ráda pomohla, namou věru. Mendonça se užasle zeptal, odkud jsem vlastně paní Alexandrinu znal.

„To už je dávno. Pracoval jsem u starého Salustiana. Dělal jsem na poli.“

Dcery zrozpačitěly, ale otec byl toho názoru, že je mi ke cti, když se za svůj původ nestydím. Pak si postěžoval na sousedy (nikdo s ním nevycházel).

„Pár šupáků tady začalo jako vy a teď se naporují. Pracovat není žádná hanba. Ale proč to zapírat, když se někdo narodil s holým zadkem?“

Snažil se mě pokořit: „Tak nádeník, co? Nic si z toho nedělejte. Takový pán jako Fidélis, dneska majitel cukrovary, a jak vážený, kradl dřív slepice.“

Drbal své bližní a já ho zatím pozoroval. Pomalu ho opouštěl neklid, který vyvolal můj příchod. Zálibně přetrásal nectnosti sousedů a na ostatní zdá se zapomněl, ale třeba to byla jenom finta. Já zas zaváděl řeč na volby. Dost možná, že se mi ho nepodařilo náležitě oklamat a že to na mě hrál stejně jako já na něho. Pak to ovšem dělal dobře, protože jsem si nakonec namluvil, že mě nepodezírá. Anebo jsem to dělal dobře já, když jsem ho přesvědčil, že jsem přišel kvůli politice. Pokud si to myslel, byl blázen. Pravděpodobně si to nemyslel. A třeba si pak pomyslel, že se mylí a já že mluvím upřímně. To právě se stalo mně. Jak jsem pořád opakoval stejná slova a stejná gesta a poslouchal stejné historky, přišel jsem statkáři z Dobré hodinky docela na chuť.

Pozoroval jsem ho dál, ale to pozorování bylo instinktivní. Vzpamatoval se. Zív, ukázal ostré žluté špičky, tleskl rukama a rozplácl komára. Zatracení komáři! Strávil hroznou noc.

Já na to, že jsem spal jako dub. Močály na São Bernardu jsem dal zasypat a po komárech ani památky. Hned mě zamrzelo, že jsem to vyklopil tak rychle. Mendonça po mně šlehl pohledem a asi se mu to nezamlouvalo. Vrátil se k probdělé noci a já opakoval, že jsem spal. Nijak zvlášť přesvědčivě a v tváři mi cukalo. Jemu bylo samozřejmě jasné, že lžu.

Oba jsme hloupě lhali. Znova jsem začal o tom, jak jsem dřív pracoval na poli. Chabý výsledek: dcery klímaly a Mendonça ohrnoval nos.

Do světnice vešel podmračený chlap. Mendonça svrátil čelo. Byl bych se rozloučil, ale nezdála se mi k tomu vhodná chvíle, seděl jsem tedy dál a pokoušel se zahladit nepříjemný dojem, který to vyvolávalo. Dcery by mi zřejmě nejradši viděly paty.

„Jestli bude příští zima stejná, můžeme to zabalit: nikde nic než bláto a maniok se vůbec neurodí.“

„Tak tak,“ souhlasil Mendonça a bylo vidět, že mu vadí ten chlap, který si mě klidně prohlížel zpod sklopených očí.

„Tak na shledanou,“ vyrazil jsem nečekaně. „A v neděli volby, co? Dobrá. Dám porazit...“ (Málem jsem řekl voľa. Zarazil jsem se: kdekdo ví, že mám půluctu voličů.) „...berana. Beran stačí, ne? Jistě. Tak v neděli.“ A nespokojeně jsem odešel. Tak nějak se to sběhlo. Už se přesně nepamatuju.

Přešel jsem dvůr a zkratkou jsem se vydal na São Bernardo. Že se nestydí! Sebrat druhým půdu a pak ji nechat zpustnout, že se tudy nedá slušně projít, křoví šlehá člověka do obličeje a cesta je samý chameleón!

Prošel jsem sporným pásmem. Plot byl pořád tam, kde jsem ho našel loni. Mendonça by byl rád postoupil, ale držel se zpátky; já jsem marně hleděl dosáhnout dřívějších hranic. K větší roztržce se schylovalo jen jednou: pacholek ze São Bernarda připravil o věnec dceru místra z Mendonçova cukrovaru a Mendonça na oplátku zajel kleštěmi do drátěného plotu; já ale plot opravil a sjednal jsem té holce veselku s mým pacholkem.

Letmo jsem obhlédl bavlníkovou plantáž a zamířil ke hrázi. Dělníků pomálu.

Vyšel jsem na kopec. Základy našeho domu už byly hotové, začínaly se zvedat zdi. Zničehonic rána. Cukl jsem sebou. Bylo to v lomu, kde mistr Caetano pomalu pokračoval v práci s dvěma kopáči. Další rána, a k ničemu: rozlétly se kamínky.

Kam se dostaneme tím hlemýždím tempem? Chyběly mi bohužel prostředky, abych to vzal pevněji do ruky. Ani při těch pár dělnících jsem často v pátek nevěděl, kde vzít peníze na sobotní výplatu.

Chvilí jsem zpovídal zedníka. Byl tam jeden jediný. Zdi měly na výšku asi metr. Kdybych zaměstnal dělníků víc, stavba by přišla levněji. Hráz se nehýbala z místa, pořád stejná. A v lomu, kde se motalo pár postaviček, jako by se po půl roce práce nic nezměnilo.

Dole projel volský potah; další se blížil naložený cihlami.

Copak je asi se starou Margaridou? Měl bych ji najít a přivést na São Bernardo. Chudák černoška, bude jí málem sto let.

Zdržel jsem se, dokud přidavači neumyli zednické lžíce a nesklidili nářadí. Zůstal jsem sám. Lidi z pole a z hráze se taky vytráceli.

Další výstřely v lomu, poslední. Vzpomněl jsem si na Mendonçu. Mizera. Na mé straně plotu se bělal bavlník, v dlouhých pásech podél pole rostl skočec; za plotem tráva a trní. Kolik sáhů půdy ten holomek zbral! Naštěstí jsme spolu zadobře. Navenek. Ale stejně sebou musím hodit.

Slezl jsem z kopce a šel k večerí. Mezi jídlem jsem tiše rozmlouval s Casimirem Lopesem, nejdřív s okolky, pak jsem mu nastínil plán. Casimiro Lopes si okolky nechal od cesty a k plánu řekl svoje.

Nechal jsem věc rozjetou, zavřel jsem dveře a napsal pár dopisů bankám v hlavním městě a guvernérovi státu. Banky jsem žádal o úvěr, guvernérovi jsem oznámil brzké zavedení výroby v četných odvětvích a prosil jsem o zproštění daně ze strojního parku, který hodlám dovézt. Úvěr byl ve skutečnosti málo pravděpodobný a neměl jsem nejmenší představu, čím zaplatit strojní park. Už jsem s ním ale napůl počítal.

Pak jsem se obrátil na zemědělské učiliště v Satubě s dotazem, jak získat limousinského býčka.

Končil jsem, když jsem zaslechl, jak někdo chodí kolem domu. Vstal jsem a vykoukl škvírou ven. Stál tam nějaký mužský, luskal prsty a snažil se přilákat Žraloka. Při pozornějším pohledu se mi zdálo, že poznávám ne-

vrlého chlapa, kterého jsem viděl u Mendoncy. Dál jsem se nedíval a přivolal jsem Casimira Lopese, aby mě vystřídal. Šel jsem si lehnout s myšlenkami na lom a na místra Caetana. Kamenická kladiva, sochory, ocelové vrtáky, střelný prach, doutnáky.

„Je od nich,“ zašeptal Casimiro Lopes a rozhoupal síť.

„Určitě.“

Nazítří, v sobotu, jsem dal porazit berana pro voliče. V neděli odpoledne cestou z voleb dostal Mendonça zásah pod poslední žebro a hned na silnici poblíž Dobré hodinky natáhl brka. Dnes je na tom místě kříž s jedním ramenem ulomeným.

Ve chvíli, kdy k zločinu došlo, jsem byl ve městě a hovořil s farářem o kapli, kterou jsem na São Bernardu hodlal postavit. Později, jestli všechno dobře půjde.

„Hrůza!“ zvolal páter Silvestre, když jsme slyšeli, co se stalo. „Copak měl nějaké nepřátele?“

„To je otázka! A kolik! Nepřátel jako máku. Ale vraťme se k věci, velebný pane. Nač přijde zvon?“

Tenkrát jsem se v Maceió seznámil s vysokým, hubeným, shrbeným a bledým starcem s licousy, který se jmenoval Ribeiro a živil se v Britově *Gazetě*. Na první pohled na něm bylo vidět, že má hlad. Zalíbil se mi, a protože jsem potřeboval účetního, vzal jsem si ho na São Bernardo. Trochu jsem se s ním sblížil a vyslechl jsem jeho příběh, který tu opakuji s tím, že dávám slovesa do třetí osoby a prakticky mluvím jeho jazykem.

Panu Ribeirovi bylo sedmdesát a byl nešťastný, ale kdysi býval mladý a šťastný. V obci, kde dřív žil, před ním muži smekali a ženy se ukláněly a říkaly:

„Pochválen Pán Ježíš Kristus, pane majore.“

Když někdo dostal dopis, šel za ním, aby mu ho přetlumočil. Pan Ribeiro četl dopisy, o všem věděl, byl vážený občan a major.

Když se dva sousedé přeli kvůli půdě, pan Ribero si je zavolal, případ si prostudoval, stanovil meze a zabránil, aby se protivníci chytli do křížku.

Všichni uznávali majorovu moudrost. Pan Ribeiro

vskutku nebyl nevědomý: znal nazpaměť zákony, ty staré, číhal si v novinách, v těch starých, a ve světle olejové lampy hloubal nad knihami plnými záhadných a těžko vyslovitelných slov. Pokud se některé z těch zvláštních slov rozšířilo mezi lid, pan Ribeiro vysvětloval jeho význam a obohacoval slovní zásobu obce.

Zato ostatní lidé byli nevědomí.

Občas se stalo, že některou z těch nevědomých bytostí našli ubitou klackem nebo zapíchnutou nožem. Pan Ribeiro, člověk spravedlivý, vypátral vraha, spoutal ho, odvedl ho do města do vězení. A nebožtíkovu rodinu vzal pan major pod svou ochranu.

Stávalo se také, že některá dívenka propukla v pláč a nakonec se přiznala, že se čeká. Pan Ribeiro odhalil svůdce, zavolal kněze a v místní kapli se konala svatba. Narodil se chlapec – a kmotrem byl pan Ribeiro.

Pan major rozhodoval, nikdo nic nenamítal. Rozhodnutí pana majora bylo svaté.

V místě nebyla policie, nebyl tam ani soudce. A protože farář bydlel daleko, manželka pana Ribeira předříkávala růženec a vyprávěla dětem příběhy svatých. Možná že ne všechny ty příběhy odpovídaly pravdě, ale děti se za oněch časů o pravdu nestaraly.

Pan Ribeiro měl malou rodinu a velký dům. Dům byl pořád plný. Rovněž bavlníkové plantáže pana majora byly velké. Na sklizeň se scházela celá ves. A černější nevěděli, že jsou černí, a běloši nevěděli, že jsou bílí.

Věru, pan Ribeiro budil respekt. Když došlo na trhu k výtržnosti, zvedl ruku a zvolal:

„Moji lidé ať jdou za mnou.“

A hned bylo po trhu i po výtržnosti, všichni šli za panem majorem, protože všichni byli lidé pana majora.

O svatojánské noci ozařovala dům pana Ribeira velikánská hranice. I před jinými domy stály hranice, ale v majorově hranici byla ohromná spousta dříví. Děvčata a chlapci se chytli pod paží a točili se kolem ní. Na žhavém popelu se opékala zelená kukuřice a přitom se pálily hrozivé rány z předovky. Pan major měl předovkn, ale oprášila se jen na svatého Jana.

Nu, tak to bývalo kdysi.

Všecko se změnilo. Jedni se narodili, druhí umřeli, kmotřenci pana majora vyrostli a po železnici odjeli na vojnu.

Obec se změnila v městečko, městečko se změnilo v město s politickým předákem, soudcem, prokurátorem a policejním komisařem.

Přivezly se stroje – a majorova čistička se zastavila.

Přišel farář, který zavřel kapli a postavil pěkný kostel. Příběhy svatých zanikly v paměti dětí.

Přibyl lékař. Nevěřil na svaté. Manželka pana Ribeira zesmutněla, zhubla a zesnula.

Advokát si otevřel kancelář, moudrost pana Ribeira se scvrkla – a u soudu bylo najednou plno pří.

Město se opravdu dočkalo rychlého pokroku. Hodně mužů si zvyklo na vázanku a neznámé povolání. Na úzkých cestách přestaly skřípat volské potahy. Automobil, benzín, elektřina, biograf. A daně.

Děvčata a chlapci se netočili ruku v ruce kolem svatojánských ohňů: tančili tango, frevo.

Jednoho dne pan Ribeiro poznal, že žije v nadmíru

velkém domě. Prodal jej a koupil si jiný, malý. Jelikož volnosti teď bylo příliš, jeho autorita se pořád zmenšovala, až zmizela.

Pan Ribeiro měl syna, který hrál fotbal, a dceru, která nosila mašle, plno mašlí. Místo jim připadalo zaostalé a utekli. Pan Ribeiro se hanbou zavřel doma. Soužil se týden, zbavil se starých krámů a vydal se děti hledat. Nenašel je: bůhví kam se zatoulaly, ona někam do továrny, on do armády.

Pan Ribeiro zakotvil v hlavním městě. Poznal ošetřovny pro nemajetné, spával na lavičkách v parku, prodával losy obyčejné i zvířecí loterie a stal se agentem nekalých společností. Po deseti letech byl disponen-tem a účetním v *Gazetě* se sto padesáti milreisy platu a půjčoval si od přátel.

Když stařec dovyprávěl, zvolal jsem:

„Tak se mi zdá, že vám ujel vlak, pane Ribeiro. Pročpak jste si nepospíšil? To je sakramentská věc.“

Ten podmračený chlap, kterého jsem tenkrát potkal u Mendoncy, taky skončil špatně. Učiněná čistka. Tihle lidi jakživ neumřou, jak se sluší. Uškne je had, upijou se nebo se zabijou.

O jednoho jsem třeba přišel v lomu. Sochor sklouzl z kamene, uhořel ho do prsou, a bylo po něm. Zůstala vdova a sirotci. Všichni pomřeli: jedno děcko spadlo do ohně, druhé sežraly škrkavky, poslední dostalo angínu a matka se oběsila. Pro snížení úmrtnosti a zvýšení výkonnosti jsem zakázal kořalku.

Dostavěl se nový dům. Nemusím ho snad popisovat. O hlavních částech se mluvilo anebo se ještě mluvit bude; to ostatní není podstatné a může zajímat nejvýš architekty, kteří tohle asi číst nebudou. Všechno bylo pohodlné a pěkné. Přestal jsem samozřejmě spát v síti. Pořídil jsem nábytek a spoustu věcí, některé jsem začal používat s nedůvěrou, jiné nepoužívám dodnes, protože nevím, k čemu jsou.

Tady přeskočím pět let, a za pět let se svět něco natočí.

Nikdo si jistě nepředstavuje, že jsem zmíněné překážky překonával s neochvějnou jistotou a že jsem vždycky bez zaváhání našel správnou cestu. Nic takového. Býval jsem sklíčený, se vším jsem chtěl praštit; obcházel jsem potíže: těch oklik. Myslíte, že jsem jednal špatně? Po pravdě řečeno, nikdy jsem nevěděl, které z mých činů byly dobré a které špatné. Dělal jsem dobré věci, ze kterých jsem měl škodu; dělal jsem špatné věci, které mi přinesly zisk. A protože jsem si odjakživa přál vlastnit půdu na São Bernardu, považoval jsem za správné takové jednání, které mi to umožnilo.

Dosáhl jsem díky bohu víc, než jsem čekal. Vrásek mám plno, jak je vidět, ale úvěr, který se mi zpočátku vyhýbal, se mě pak držel a úrok šel dolů. A podnikání se rozjelo samo. Samo. Že je to těžké? Ale kde! Jak se to dostane do správných kolejí, frčí to jedna radost. Jinak jděte radši od toho. Když ale zjistíte, že máte kliku, kujte železo, dokud je žhavé: i z hloupostí je na jednou kumšt. Znáám lidi, co se dív nepřetrhnou, a výsledek žádný. A jsou lenoši, co mají čich: popadnou příležitost za pačesy – a všechno jim spadne do klína.

Já nejsem lenoch. Při prvních pokusech jsem měl štěstí a při dalších jsem štěstěnu přinutil, aby mi přála.

Po Mendonçově smrti jsem pochopitelně zboural plot a postavil jsem ho dál, než býval za časů Salustiana Padilhy. Ozvaly se protesty.

„Vážené dámy, pan Mendonça dělal psí kusy, dokud byl živ. Teď je ale všechno jinak. A komu se to nelíbí, prosím, ať jde k soudu.“

Nešly k soudu, protože to chce peníze. A když se

mi takhle urovnala cesta, vpadl jsem na pozemky Fidélioovi, co byl na jednu ruku chromý, a potom Gamům, kteří si užívali v Recife, studovali tam práva. Respektoval jsem třetinové plantáže doktora Magalhãese, soudce.

Drobných přestupků si nikdo nevíšal. Vážnější spory jsem u soudu vyhrál díky prohnanosti Joãa Nogueiry.

Prováděl jsem riskantní transakce, zadlužil jsem se, dovezl strojní zařízení a nedbal jsem, když mě pomlouvali, že si moc troufám. Pustil jsem se do ovocnářství a chovu drůbeže. K tomu, abych dostal svoje produkty na trh, jsem začal stavět silnici. Azevedo Gondim o ní napsal dva články, označil mě za vlastence, zmínil se o Fordovi a Delmiru Gouveiovi. Taky Costa Brito o tom v *Gazetě* uveřejnil zprávu, kde chválil mě a místního politického předáka. Hned nato ze mě vymámil sto milreisů.

Přes tuhle propagandu se objevily potíže. Dokud jsem si kopal na São Bernardu, všechno bylo dobré; jak jsem ale namířil silnici přes čtyři nebo pět usedlostí, sesypali se na mě jako sršni. Ztratil jsem dva chlapy a dostal jsem kulku ze zálohy. Nic vážného, zůstala mi jizva na rameni. Rozzuřil jsem se, poslal Costovi Britovi dalších sto milreisů a zašel jsem za Joãem Nogueirou a Gondimem:

„Došlápněte si na ty hovada. Já přece budu veřejnou stavbu a daně nevybírám. Je to ostuda. Obec by mi měla pomáhat. Promluvte se starostou, doktore Nogueiro. Co kdyby mi opatřil pár sudů cementu na ohraďdy proti dobytku.“

Cement jsem nedostal, ale ohrady jsem postavil. A protože jsem mířil vysoko a šel na to jinak než druzí, bylo pro lidi pohodlnější dívat se na mě jako na blázna a nechat mě na pokoji.

V té době mě navštívil guvernér státu. Už tři roky byl v provozu jez – pitomost podle Fidélisova názoru.

„Na co jez, když tam teče potok, který nevysychá?“

Opravdu to vypadalo k ničemu. Ale vedl odtamtud náhon, který poháněl zařízení čističky a pily.

Guvernér ocenil sad, slepice orpingtonky, bavínu a skočec, zaujal ho limousinský skot, řekl si o fotografii a zeptal se, kde je škola. Odpověděl jsem, že nikde. Při obědě se šampaňským doktor Magalhães zamečel projev. Pan guvernér zase začal o škole. Měl jsem chuť k tomu něco poznamenat, ale zdržel jsem se.

Škola! Co je mi po tom, jestli druzí umějí číst nebo zůstanou hloupí?

Tihle lidi od vlády mají o kolečko víc. Ať si pošlou vzdělance sklízet skočec. To budou koukat, jak to dopadne.

Když jsem vstával od stolu, Padilha si se skelným pohledem tiše řekl o padesát milreisů.

„Ani halíř.“

A šel jsem slovuťnému hostu ukázat pilu, čističku a chlěvy. Stručně jsem vysvětlil činnost lisu, dynamu, jednotlivých pil a lázně proti klíšťatům. Najednou mě napadlo, že škola by mohla guvernéra naladit, aby mi šel v některých věcech na ruku.

„Spolehněte se, pane guverněre. Až sem přijedete příště, najdete tu lidi nad slabikářem.“

O chvíli později, když jsme se od základů kaple rozhlíželi po kraji, vzal jsem si stranou advokáta:

„Poslyšte, doktore, pošlete mi sem zítra Padilhu. Potřebuju s ním mluvit, jenže ten zatracený chlap se sotva drží na nohou. Ale nezapomeňte! Zítra, až se vychrápe z opice.“

Pan guvernér se rozloučil, a ten den vešel do historie.auta zmizela na silnici v oblacích prachu. Díval jsem se za nimi a mnul jsem si ruce:

„Hrom do toho! Tahle návštěva se mi určitě vyplatí. Je to kapitál. Uvidíme, co to hodí.“

Abych totiž pravdu řekl, tvářil jsem se, jako bych byl pevný v kramflecích, ale věritelé mi dělali těžkou hlavu. Špatně jsem na tom bezpochyby nchyl, saldo jsem měl aktivní, ale kdyby ti lotři chtěli, mohli mě zmáčknot. Odted'ka už jsem se tolik nestrachoval. Ze školy vytluču kapitál. A z rozestavěné kaple taky.

Mnul jsem si ruce dál. Hrom do toho!

A rozhodl jsem se vzít pod svou ochranu Mendonçovy ženské. Začalo se mi dařit, co jim umřel táta. Tenkrát pro mě pár sáhů jílovité půdy znamenalo moc. Pár mízerných sáhů.

Přišlo mi Mendonçových líto. Zítra pošlu na Dobrou hodinku své lidi, aby tam vypleli bavínu, zakrnělou a zarostlou křovím. Jsou na tom holky bledě. Táta byl lump, ale ty chuděry přece za nic nemůžou. Dohlídnu, aby jim chamtiví sousedi nic nesebrali. Ženské se skoro nikdy nebrání. A jestli je některý z těch darebáků zkusí ošidit, bude mít co dělat se mnou.

Když jsem se nazítrí vracel zvenku, zastihl jsem na verandě Joãa Nogueiru, Padilhu a Azeveda Gondima, jak vychvalují čísi nohy a prsa. Pak zvedli latku. „Vzdělaná žena,“ prohlásil João Nogueira. „Dobře vychovaná.“

„A rozumná,“ dodal Azevedo Gondim.

Podle Padilhy nad nohy a prsa nebylo.

„Fakticky,“ mumlal a sirkou si čistil nehty.

João Nogueira si vzápětí uvědomil, že je muž v odpovědném postavení. Právník, přes čtyřicet, s úctyhodnou pleší. Čas od času se rád rozšoupl. S klienty se však držel věci. A já, který jsem mu dával čtyři tisíce osm set ročně, aby mi po právní stránce pomáhal vylepšit São Bernardo, jsem si od něho vysloužil korektní, poněkud strojené jednání. Říkal jsem mu doktore: nemohl bych se k němu chovat důvěrněji. Připadal jsem si vůči němu nadřazený, přestože jsem neměl jeho vědomostí a důvtíp. Zdálo se mi, že do jisté míry jsou jeho schopnosti opovržením hodné. Ale bezesporu užitečné – a vzájemně jsme si jeden druhého vážili.

„Vyprovázeli jsme tady Padilhu,“ řekl Nogueira. „Cesta nám utřkala. A protože není špatné projít se za večerního chládku, došel jsem až sem, abych se s vámi poradil.“

Mlčky jsem ho pozval dál s pohledem upřeným na okno, kde se nad účetními knihami skláněly bílé licousy a brýle pana Ribeira. Vešli jsme do kanceláře. Měli jsme začátek měsíce. Otevřel jsem trezor a podal advokátovi dva papíry po dvou stovkách. Pan Ribeiro třaslavě zaznamenal v knize zdůvodněný výdaj a diskrétně se vzdálil. João Nogueira si sedl, napsal stvrzenku, z aktovky vyndal listiny a vyložil mi stav několika procesů. Hned u prvního jsem nabyl přesvědčení, že těch čtyři sta milreisů jsem nevydal nadarmo. I další záležitosti byly na dobré cestě. Notář ale nebudil důvěru. Ani soudní úředník. Prachy.

„Samozřejmě. Slibujte, doktore. Předem ani halíř. Sliby. Peníze až nakonec, když budou jednat poctivě.“

Obeznamil jsem se s málo zajímavými podrobnostmi, dal jsem pár příkazů panu Ribeirovi a vrátili jsme se na verandu, kde Luís Padilha s Azevedem Gondimem už zase chválili nohy.

„Či jsou to nohy?“

„Madaleny,“ odpověděl Gondim.

„A to je kdo?“

„Učitelka. Vy ji neznáte? Hezká.“

„Vzdělaná,“ vmísil se João Nogueira.

„Hezká,“ opakoval Gondim. „Blondýnka, bude jí tak třicet.“

„Kolik?“ zeptal se João Nogueira.

„Třicet, tak nějak.“

„Nanejvýš dvacet.“

„Tys ji neviděl zblízka,“ skočil mu do řeči Gondim.
„Jinak bys něco takového netvrdil.“

„Jak to, že ne? Viděl jsem ji hodně zblízka, u Magalhãese, když měla jejich Marcela narozeniny. Je jí dvacet.“

„Viděl jsi ji večer. Ráno je to jiné. Je jí třicet.“

Padilha, který zádumčivě pozoroval kravky, jak spásají proso u potoka, a jez, nad nímž plavaly kachny, si povzdechl a navrhl pětadvacet:

„Víc jí nebude. Pětadvacet.“

Protáhl jsem se, utahaný po celodenním pobytu na slunci a hádkách s dělníky.

„Tak dobře, Padilho, dejme tomu pětadvacet. Zůstanete všichni na večeři, nebo ne? Vráťte se autem. Potřebuju si s vámi promluvit, Padilho.“

Luís Padilha můj vzkaz dostal a od včerejška si lámal hlavu, co mu chci.

„Jde o tohle: rád bych tu zřídil školu.“

„Bravo!“ zvolal Azevedo Gondim s úsměvem, který mu ještě víc rozplácl nos. „Dal jste na mou radu, co? Není nad vzdělání.“

Advokát si přejel rukou po čele a roztržitě předpověděl, že škola bude velice užitečná.

Pokrčil jsem rameny:

„Co já vím! Moc bych za to nedal. Ale rozhodl jsem se využít tady Padilhu. Mohla by se samozřejmě otevřít dobrá zemědělská škola, kde by se učily základy rostlinný a živočišný výroby. Kde ale seženu odborníky?

A těch peněz! Pro začátek vystačíme s trochou čtení, psaní a počtů. Můžete se toho ujmou, Padilho?“

Luís Padilha se zeptal na plat a prohlásil, že má spoustu práce.

Ponenáhlu se rozsvěcovaly elektrické žárovky. Světlo i u nádeníků. Jestlipak ty lidičky, co se tísní dole kolem plotu s Dobrou hodinkou, vůbec kdy napadlo, že si budou svítit elektrikou! Světlo až do půlnoci. Komfort! A to jsem pomýšlel na zavedení telefonu.

Přikulhal se Casimiro Lopes.

„Pojďte se navečeřet. Poslal jsem pro vás, Padilho, protože jsem si myslel, že vám to přijde vhod. Máte ale práce dost, tím to končí. Pojďte ke stolu.“

Při večeři mi Azevedo Gondim sdělil, proč přišel: zjistil, kde bydlí stará Margarida.

„Nepovídejte! Proč jste to neřekl hned, Gondime?“

Azevedo Gondim si nalil:

„Bydlí v Jacaré-dos-Homens.“

„Kde to je?“

„V Pão-de-Açúcar. Dneska mi přišel dopis. Podoba, věk, barva pleti, všechno souhlasí. Žije u jedné rodiny, která dělá sýry. Už jsem vzal zpátky to oznámení v *Křesť.*“

„V pořádku. Znáte někdo někoho v Pão-de-Açúcar? A co vy, pane Ribeiro?“

Nikdo.

„Poslyšte, Gondime, když už jste se toho ujal, řekněte panu faráři, ať napíše páteru Soaresovi, aby mi tu černošku poslal. Nebo já radši pojedu s váma, promluvíme si s páterem Silvestrem sám. Musíme ji sem dopravit

opatrně, aby se nám cestou nepošramotila. A až tu bude, můžete si objednat ty typy, Gondime. Jak že se jmenujou?“

„Štočky. Štočky a viněty.“

„Aha. Tak ty štočky a viněty si obstarajte, hned jak tu babka bude.“

„Uvažoval jsem o té škole,“ začal tiše Padilha.

„Já taky. Zrovna jsem to měl na jazyku,“ vmísil se João Nogueira. „Nabídněte to Madaleně, pane Honório. Skvělá akvizice, vzdělaná žena.“

„A bude ozdobou domu, pane Paulo,“ zvolal Azevedo Gondim.

„Bílost. Copak sháním nějaký serepetičky?“

Zaskočený Padilha si svou kost nehodlal dát vzít:

„Neřekl jsem, že to nechci. Řekl jsem jenom, že mám práce dost. Ale ptal jsem se na plat.“

Dál jsem obíral slepičí křídlo a nevěnoval jsem mu pozornost.

„Ptal jsem se na plat,“ opakoval nesměle Padilha.

Uhožák! Mrňavý a protivný jako veš.

„Podle toho. Ani nevím, zač stojíte. Takových sto milreisů měsíčně. Dejme tomu sto padesát na zkoušku. Ubytování, strava, dobrá společnost, sto padesát milreisů měsíčně a osm hodin práce denně. Stačí? Ale upozorňuju předem: služba je služba a tady se nepije. Tady pijou jenom hosti.“

„Jistě,“ zabručel Padilha stísněně. „Rozmyslím si to. A pití mi připomínat nemusíte, já nepiju. Naliju si při jídle, a to jen někdy, a sem tam skleničku kvůli přátelům. Snad bych to vzal.“

Mlčky jsme dojedli. Maria das Dores přinesla kávu a odnesla talíře. Otevřel jsem krabici s doutníky, zapálil jsem si dýmku a šli jsme do salónu.

Pan Ribeiro si rozložil *Gazetu*. Instinktivně jsem se stáhl do kouta, dál od otevřených dveří. Jednomu oknu jsem se bohužel vyhnout nemohl. Byl bych ho zavřel, ale upokojil jsem se: Casimiro Lopes, který dům hlídal, si sedl na jednu z rozestavěných zdí kaple, pušku si dal mezi kolena a nehybně číhal.

„Tak Padilha se nám vrátí na São Bernardo,“ řekl João Nogueira.

„A dopíše knihu,“ dodal Azevedo Gondim. „Když vedeš spořádaný život, píšeš jako ďas, Padilho.“

„Co tě nemá!“

Stydí se, že píše povídky, otiskuje je v *Kříži* pod pseudonymem, a když o tom někdo začne, myslí si, že si dělá blázný, a neví kudy kam. Narovnal se, vrhl zahořklý pohled na židle, podlahu a lampy:

„Plat je malý, nestačí ani na knížky. Ale přijdu. Přijdu, protože jde o vzdělání a mě to k učitelování vždycky táhlo.“

Pan Ribeiro obracel listy, pohyboval rty, chvílemi rozkládal rukama.

Odporný plátek, ta *Gazeta*. A Brito začíná být nesnesitelný, pořád chce jen prachy.

Azevedo Gondim, zmožený dvoumílovou túrou, zívá a protáhl se:

„Tak Percirovi kandidáti pohořeli, co?“

Obecní volby.

Na ty kašlu. Formalita!

Pořádné volby, to ano: to pošlu svoje voliče k urnám a mám to u strany k dobru. Ale místní pletichy ne. Jestli Pereira šlápl vedle, tím hůř pro něj: v tu ránu bude dole, přijde jiný, udělá se nová kandidátka.

„Dobře mu tak,“ bručel Padilha, který nemohl Pereirovi zapomenout, že tenkrát nedůvěřoval jeho zemědělským projektům. „Je to osel.“

„Ale ale!“ zvolal s úsměvem João Nogueira. „Až dosud byl Pereira rozumný chlap. Kdekdo chválil jeho rozvážnost. A dneska o něm Padilha řekne, že je osel.“

„Víš,“ nadhodil Azevedo Gondim a mnul si bradu, „to si nemyslí jenom Padilha. Já taky. A ty jakbysmet. Zrovna teď si usmyslí jít hlavou proti zdi! Ještě tak kdyby se volila federální klika, prosím. Chtít ale dostat pátera Silvestra na radnici, když vládě nejde o hlasy! Padilha má pravdu.“

„Ale jděte!“ vmísil jsem se. „Copak vy jste v novinách nepodporoval farářovu kandidaturu, Gondime?“

„Ano. Jenom z politické solidarity. Ale osobně jsem s tím nesouhlasil. Tady Nogueira je svědek. A rozhodně to byla hloupost.“

Dobře věděl, že se páter Silvestre hodlal zasadit o to, aby obec přestala *Kříži* vyplácet sto padesát milreisů měsíční subvence. Tahle hrozba mu ležela v žaludku. A celý vzteklý faráře hájil, chválil jeho ctnosti a na ostatní se snažil zapomenout.

„Hotová pohroma. To, čemu se říká Dobrý člověk. Jako by to stačilo. Všecko si dá nakukat, naivka. Slepíčí mozek, hloupý, až to bučí.“

„Kněžour!“ ohrnul nos Luís Padilha.

Byl atcista a transformista. Od té doby, co jsem ho zbavil starostí o statek, zastával krvelačné názory a po straně hlásal vyhlazení buržoazie.

„Mizera!“

A zuřivě si okusoval nehty.

Pan Ribeiro, brýle v pohotovosti, rozhořčenými gesty mlčky komentoval Britův špatný styl.

„Není mi ale jasný,“ divil jsem se, „proč najednou po faráři tak jedou. Už ho málem zvolili, uznali, nastolili, a tumáš! – je dole! Co se stalo?“

„Páter Silvestre je revolucionář,“ vysvětloval mi João Nogueira. „Chce spasit zemi násilným způsobem.“

Zamrazilo mě. Casimiro Lopes si právě zapaloval cigaretu vlastnoručně vyrobeným cajkem. Měsíční světlo bylo nesmírně jasné. V dálce se rýsoval kus lesa a v něm bylo vidět žluté květy trubače.

Vstal jsem, kývl na Joãa Nogueiru a přešli jsme k oknu.

„Poslyšte, doktore,“ zeptal jsem se potichu, „to s tím Percirovým pádem je jistý?“

João Nogueira si ode mě vzal doutník a prohlásil, že o tom nemůže být pochyb.

„Guvernér to bral rozumně a navrhl dohodu s tím, že farář by šel do městské rady. Pereira vsadil na faráře a dostal na frak.“

„Víte, doktore,“ šeptal jsem ještě tišeji, „myslím, že nastal čas, abych se s Percirou vypořádal. Váhal jsem, čekal, co bude, protože šéf byl on. Teď šel ale ke dnu a šlus. Má tady z dřívějšíka jeden ošidný účet. Předám vám ho. Zkuste na to dostat hypotéku.“

„Rád,“ souhlasil João Nogueira.

A nadchl se:

„Velmi rád! Vystavte mi plnou moc. Prokážete straně velkou službu. Jen Pereiru zmáčknete, pane Honório.“

O svátcích je to najednou samá cesta, nemoc a jiná záminka, jen aby se pracující mohli ulejšvat. Neděle je ztracená, sobota taky, kvůli trhu, týden má jenom pět dní, a z těch nám církev ještě ukrádá. Výsledek je ten, že výplata se scvrkne a tady té chásce kručí v břiše.

Jednou o takovém nanicovatém svátku jsem nesehnal lidi, kteří by šli vytrhat lekníny z nádrže a vyklestit kus křoví, a tak jsem si krátil chvíli tím, že jsem poslouchal, jak si Padilha s Casimirem Lopesem povídají o jaguárech.

Nemůžou se domluvit. Padilha, člověk z údolí a tintítko, má plno řečí a obdivuje násilné činy; Casimiro Lopes kulhá a jeho slovník je ubohý. Učitele pokládá za něco víc, protože čte knihy, ale k vyjádření tohohle názoru potřebuje vyvalit oči a hvízdnout. Koktá. Na pustých pláních slovo nepromluvil, a když byl spokojený, halekal. Vystačil s půl tuctem slov. Poslední dobou se od lidí z města naučil pár termínů, které komolí a používá nevhod. Ten den, ať se snažil sebevíc, vypravil ze sebe jenom to, že jaguár je potvora divoká.

„Flekatej. Zubiska, tlapiska, a ty drápy! Hrůza!“

Padilha po něm chtěl, aby mu zvíře popsal ještě jednou, a sám k tomu přidával další znaky. Lopesovi se to nezdálo; před Padilhovou učeností však kapituloval – a za chvíli tu byl jaguár, jakého svět neviděl.

„Hej, Casimiro, doneseš lístek panu faráři.“

A napsal jsem páteru Silvestrovi poděkování za ochotu, s níž se ujal nesnadné přepravy staré Margaridy. Přijela před pár dny a bydlela teď v domečku pod banánovníky.

Dal jsem Casimiru Lopesovi dopis, vzal jsem si kloubek a šel jsem k černošce na druhou návštěvu. Slezl jsem z kopce. Když jsem šel kolem hráze, vyplašil jsem hejno kachen a ostnáků. Po posledních deštích voda v nádrži hodně stoupla, plochy leknínů div neucpaly kanál. Náhon k čističce a k pile přetékal. Pila stála, čistička stála. Promarněný den.

Margaridu jsem našel, jak sedí na rohoži a uhlíkem čmárá po cihlách.

„Tak jak se máte, matičko?“

Pokoušela se narovnat ztuhlý hřbet, a dřív než ke mně obrátila bělma, poznala mě po hlase.

„Vzdychám tady a pláču, synáčku, plná hříchů.“

Hříchů! Bývala to svěťice. A teď, taková drobounká a scvrklá, když už se skoro nehýbe a na nic nemyslí, jaképak může mít hříchů? Špatně viděla, a tak ani nezvedla hlavu, zatímco opakovala stejné rady jako kdysi, když jsem byl malý. Sevřelo se mi srdce, šel jsem blíž a sedl jsem si k ní na rohož.

„Dlouho jsem vás hledal, matičko. Nikdy jsem neza-

pomněl. Mám opravdu radost, že jste tady. Když vám bude něco chybět, stačí říct. Dostanete, co budete potřebovat, matičko, neostýchejte se.“

Užasle si prohlížela židle, stoleček, elektrickou lampu, nábytek vedle ve světnici.

„Na co takovej přecpých? Schovej si ty věci, budou se ti hodit. Do postele si stejně nelehnu. Ještě pro dobrotu přijdeš na žebrotu.“

„Ale kdepak, matičko. Žádný starosti, klidně spěte. Jak nebudete mít dříví na zátop, řekněte. Oheň si nechte vyhasnout, v noci je zima.“

„To já potřebuju, oheň. Oheň a hrnec.“

Dál si něco čmárala po podlaze. Jak byla sehnutá, v rozhaleném výstřihu jí bylo vidět bílé a modré kuličky růžence, narážející do vyschlých prsou.

„Taky bych chtěla kotlík. Ten starý mi ukradli.“

Vybavil se mi starý kotlík, který býval středem malého baráčku, kde jsme žili. Motal jsem se kolem něj pár let, vymýval jsem ho, pískem a popelem jsem čistil měděnkový povlak – a on mě živil. Margarida ho užívala skoro celý život. Anebo on užíval jí. Teď tak sešla, že už cukroví na prodej dělat nemohla a ten krám by jí nebyl vůbec k ničemu.

„Dobře, matičko, dostanete stejný kotlík, jako jste mívala dřív.“

Jednou ráno jsem se probudil s myšlenkou na ženění. Ten nápad přišel sám od sebe, žádná sukně za ním nebyla. Nemařím čas namlouváním, jak jste si asi všimli, a vždycky mi připadalo, že ženská je zvláštní, těžko ovladatelný tvor.

Znal jsem jen Marcianovu Rosu, obyčejnou děvečku. Dřív jsem znával taky Germanu a holky podobného ražení. Podle nich jsem soudil druhé. K žádné mě tedy nic netáhlo: jenom jsem pocítil přání, aby půda na São Bernardn měla dědice.

Snažil jsem se představit si vysoké, zdravé, černovlasé stvoření kolem třicítky – ale dál jsem se nedostal. Nemám žádnou fantazii a všechny ty vlastnosti se mi vybavovaly odděleně, nikdy se nespojily do jediné bytosti. Vzpomínal jsem na některé známé dámy: na donu Emílii Mendonçovou, na jednu ze slečen Gamových, na sestru Azeveda Gondíma, na slečnu Marcelu, dceru soudce doktora Magalhãese.

Vtom jsem si připomněl malou nepříjemnost. Jednou odpoledne jsem u boční zdi kaple (kaple byla hotová;

zbývalo ji vymalovat) přistihl Luíse Padílhu, jak řeční k Marcianovi a Casimiru Lopesovi:

„Je to krádež. Nezvratně to dokázali filozofové a stojí to v knihách. Jen se podívejte: víc než míle půdy, domy, les, dobytek, jez, všechno patří jednomu člověkov. To není spravedlivé.“

Ten špinavý mulat Marciano se prohýbal smíchy a ukazoval bezzubé dásně:

„Svatá pravda, pane Padilha. Já jsem hlupák a nerozumím tomu, ale ani spát mi to nedá, co se o tom napremejšlím. Člověk by se kvůli druhejm udřel. No řekni, Casimiro, je to tak, nebo ne?“

Casimiro Lopes se usklíbl a prohlásil, že co svět světem stojí, má všechno svého pána.

„Jakého pána!“ křičel Padilha. „Fakt je, že dřeme jako mezci a bohatnou z toho jiní.“

Vyšel jsem ze sakristie a vybuchl jsem:

„Cože? Ty že se dřeš, ty příživníku, ty kůže líná, pacholku jeden?“

„To já jen tak, pane Paulo,“ bránil se vyděšený Padilha. „Vysvětloval jsem tady mládeňcům nějaké teorie.“

Serval jsem ty dva jako psy a nakázal jim, ať si sbalí svých pět švestek a jdou k čertu.

„Na mé půdě ne,“ skončil jsem celý ochraptělý. „Táhněte! Tady mi nikdo srát na hlavu nebude. Seberte si svoje krámy a vypadněte. To bych si pomohl s takovým učitelem. Už vidím, co tenhle mizera učí žáky.“

O něco později mi však Padilha se spoustou výmluv a nářků přísahal při všech svatých, že ve škole je všechno v pořádku a že mu rve srdce, když má nechat tolik

dítek bez duchovní potrawy. A pokud jde o ty teorie, to si jen z dlouhé chvíle utahoval z Casimira.

„Přece nebudu takový blázen! Copak já bych byl schopen hlásat podvrtné názory?“

Na druhý den ráno se ke mně v sadu vrhla ubřečená Rosa s pěti dětmi (tři kolem sukni, jedno v náručí, další na cestě) a zajíkala se prosbami. Nemám u ní zrovna velkou autoritu, a tak jsem se ji snažil uchlácholit:

„Toho lumpa Marciana za mnou pošli. Sbohem, vidíme.“

Večer jsem měl Marciana a Padilhu v jídelně a vtloukal jsem jim do hlavy, že jsem to já, kdo na ně dře. Nakonec jsem to popletl a radši jsem jim vynadal:

„Nevděčníci pitomí.“

Schlíplí a já jsem zmírnil:

„Trdla. Skočíte na každou blbost. Troubové.“

Dal jsem jim pár rad. Když Luís Padilha viděl, že měknu, chtěl diskutovat; znova jsem se rozčilil a on došel k přesvědčení, že nemá pravdu. Marciano se krčil a pokoušel se schovat hlavu mezi ramena. Vypadal jako želva. Padilha si okusoval nehty.

„Pro tentokrát vám to projde. Jak se ale dovím, že máte roupy, dám vás zavřít, tady nejsme v žádném Rusku, jasný? A zmizte!“

Zmizeli. Ještě chvíli mě to žralo, pak jsem se uklidnil.

„Vem to čert.“

Žvásty. Všichni tihle blázni moc spí a žvaní.

„Chudák Marciano ani ne. O dobytek se stará dobře, a je to Rosin manžel.“

Ovšem pokud jde o Padilhu, toho jsem s potěšením

ponižoval důkazy svého úspěšného hospodaření na statku.

A pak jsem si v duchu zase začal kouzlit ženu, o níž jsem se zmínil na začátku kapitoly. Probral jsem znova Mendonçovou, Gamovou, sestru Azeveda Gondima (ani jsem nevěděl, jak se jmenuje) a slečnu Marcelu od doktora Magalhãese. Slečna Marcela je kus. Ty její oči! Horší je, že se moc maluje a šišlá. Co dělat. Každý má něco.

Zrovna jsem váhal, jestli jít nebo nejít k doktoru Magalhãesovi, když mi do toho skočil Costa Brito, který se dopisem ze mě snažil vymámit dvě stě milreisů.

Costa Brito obrátil. *Gazeta*, která vždycky zuřivě hájila vládu, se kvůli inistu pro jednoho státního poslance dala k opozici a kritizovala nepořádek ve veřejné správě, kterou prý řídí neschopní lidé. Na nás, kteří jsme sice hlasovali pro vládnoucí stranu, ale nebyli jsme ani ryba ani rak, znechuceně shlížel. Při mé poslední cestě do hlavního města mě ředitel *Gazety* za jednu mizernou zprávu o čtyřech řádcích zase obral o padesát milreisů, když si v kavárně rozhořčeně přihýbal piva:

„Chtěli by noviny zadarmo. Ať jdou k čertu! Celý život píšu jako mourovatý, lžu, jen aby se chlapi vyšvihli! Už jenom ty náklady! Už jenom co stojí papír! A o volbách se na člověka vykašlou. Ani takovou blbost, takovou hovadinu, kterou kdejaký negramotný starosta dostane na to tata, pro vás neudělají. Chtějí chválu. Noviny jsou tu pro ně.“

Já jsem Brita nepotřeboval, ale peníze jsem mu dal kvůli službám z dřívějšíka a pak taky proto, že s novi-

náři bych si to nerad rozházel. Pak jsem vyrukoval s krizí a dal jsem na srozuměnou, že už nepustím ani chlup.

Brito má ale hroší kůži: přes mé varování mi poslal pár dopisů, kde nejdřív naříkal a nakonec kladl požadavky. V psaní, které přetrhlo mé úvahy o ženění, vyhrožoval. Žádost o peníze jsem odmítl telegraficky: „Naléhání zbytečné. Končím.“

To by tak hrálo, abych tady makal na nějakého písálka. Copak jsem jeho táta?

„Ať se o něj stará, kdo chce. Sem tam rozumně pumpnout, prosím. Ale výhrůžky ne. Vydírání, to ne.“

Co proti mně může v tom plátku napsat? Státní zaměstnanec nejsem a moje vztahy ke straně se omezují na to, že zverbuju voliče, předám jim oficiální kandidátku a přispěju na muziku a rachejtle při vítání guvernéra. *Gazeta* s tím svým jedem je na mě krátká. Jedině že by se mi šťourala v soukromých záležitostech. Pak by mi nezbývalo než popadnout klacek a zpřerážet Britovi žebra.

Potlačil jsem násilnické představy a pokoušel jsem se znova představit si šminky a šišláni slečny Marcely. Šlo to. Chvillemi ale všechno mizelo – a místo toho se mi objevoval Marciano, Rosa s dětmi, Luís Padilha a Costa Brito.

Pereirova záležitost ležela ve spisech a čekala na soudcovo vyřízení. Řekl mi to jednou odpoledne João Nogueira. Spojil jsem si tedy Pereirův případ s kvalitami slečny Marcely a na druhý den jsem se vypravil do města s úmyslem navštívit doktora Magalhães.

Zastihl jsem ho kvečeru v salóně, který mu sloužil jako pracovna, s dcerou a třemi hosty: s Joãem Nogueirou, starší hubenou dámou v černém a hezkou mladou blondýnkou.

Obě skupinky, muži zvlášť a ženy zvlášť, seděly mlčky.

Doktor Magalhães je malý mužik, má velký nos, cvikl a za ním usměvavá očka. Úzké rty sevřené. Otvírají se jen k tomu, aby doktor Magalhães promluvil o své osobě. Však taky když k tomu dojde, není k zastavení.

V té chvíli ale, jak už jsem řekl, byli všichni zticha. Slečna Marcela se usmívala na mladou blondýnku, a ta se taky usmívala a ukazovala bílé zoubky. Porovnal jsem

ty dvě a naléhavost mé návštěvy poklesla o padesát procent.

Pustil jsem tedy z hlavy slečnu Marcelu a oklikou jsem se pokoušel ze soudce vytáhnout potřebné údaje pro advokáta.

Doktor Magalhães si přejel rukou po čele a zeptal se: „Jaké noviny si předplácíte?“

Odpověděl jsem, že si předplácím zemědělské časopisy, stranický tisk, *Kříž* a *Gazetu*. Pochválil jsem Azeveda Gondima a napadl jsem Brita.

„Je to holomek, co?“

Doktor Magalhães na to nic neříkal. João Nogueira šel k polici s dvěma příhrádkami, vytáhl si nějakou knihu, znova si sedl a dal se do čtení.

Z druhého konce místnosti bylo slyšet šepot přerušovaný chichotáním.

Když jsem tam tak přemýšlel, napadlo mě, jak zvláštní je zvyk, že muži žijou odděleně od žen. Pokud se dají dohromady, skoro vždycky je k tomu vedou sexuální důvody. Odtud asi pramení příliš zlomyslný přístup k docela nevinným věcem. Obrátím se na nějakou dámu, a ona se stáhne, celá se naježí. Kdyby to neudělala, nezúčastněná osoba bude přísahat, že je v tom něco neslušného.

„V kině jste poslední dobou nebyla, vidíte?“ řekla nahlas paní v černém.

„Je to asi měsíc, paní Glório,“ odpověděla slečna Marcela. „Tak nějak. Tatí, jak je to dlouho, co jsme byli naposled v kině?“

Doktor Magalhães se zamyslel. Z kapsy vytáhl ciga-

retu, rozpůlil ji a jednu malou cigaretku si zapálil:

„Čtyři týdny.“

„Tak vidíte, měsíc.“

„Ne,“ odporoval doktor Magalhães, „čtyři týdny. Neplet si to.“

„Copak to není jedno?“ zeptala se slečna Marcela.

„Ne. Čtyři týdny mají dohromady osmadvacet dní.“

Slečna Marcela se nedala přesvědčit:

„Ale říká se to tak.“

„Říká,“ přiznal doktor Magalhães. „Říká se to dost často. Ale je to chyba. Měsíc má víc než čtyři týdny.“

João Nogueira odložil knihu. Slečna Marcela možná počítá i ten den, kdy byla v kině.

„To je možné,“ připustil doktor Magalhães. „Jinak by to bylo osmadvacet.“

„Když to ale připočtu, je to víc,“ volala slečna Marcela.

„Raději to nepřipočítávej,“ nabádal ji doktor Magalhães.

Všichni ožili a blondýnka se začala zvedat.

„Ještě je brzo,“ namítla tiše slečna Marcela.

Paní v černém zůstala sedět a rozpovídala se o románech. Slečna Marcela právě přečetla jeden dobrodružný. Jen jestli si vzpomene, jak to bylo. Popletla se však a nemohla si vybavit jména postav. Začala znova a zase to popletla:

„Líbilo by se vám to, paní Glório.“

„Já si na literaturu nepotrpím,“ řekl doktor Magalhães. „Dřív jsem občas nějaké dílo prolistoval. Dnes ne. Nic z toho neznám. Jsem jenom soudce, nic než soudce.“

Slečna Marcela už málem zvládla zápletku toho svého dobrodružného románu. Paní Glória poslouchala. Blondýnka měla hlavinku nakloněnou, ručky sepijaté, hezké ruce, hezkou hlavu.

„Já když soudím,“ oznamoval doktor Magalhães, „odmyslím se sám od sebe, potlačím city.“

„Zrovna včera odpoledne jsme to s doktorem Nogucirou oceňovali,“ podotkl jsem.

Doktor Magalhães poděkoval.

„K takovému postupu je třeba být nezávislý. A to já jsem. Co se mnou nadělají? Já je nepotřebuji.“

Nevím, koho měl doktor Magalhães na mysli. João Nogueira mu položil ruku na rameno a cosi mu pošeptal. Pochopil jsem, že jde o Pereirovu záležitost.

Vstal jsem a poodstoupil, abych neovlivnil soudcovu nestrannost a abych se trochu rozptýlil. Šel jsem k oknu, zapálil jsem si dýmku.

Slečna Marcela se blížila ke konci románu. Advokát byl spokojen. Stiskl jsem dýmku v zubech a pořádně jsem si zamnul ruce:

„Nuže dobrá. A co mi řeknete ke stranické kandidátce, pánové? Kandidáty neznám, ale dva nebo tři zapálení řečníci tam snad budou.“

„Vy tomu přikládáte nějakou důležitost?“ zeptal se João Nogueira.

„Čemu?“

„Volbám, poslancům, senátorům.“

Znejistěl jsem, protože v těchto věcech jsem vyhraněné názory neměl.

„Člověk si zvykne na to, co vidí. A já, co pamatuju,

vidím voliče a urny. Občas se voliči i urny zruší: stačí knihy. Není ale špatný, když si občan myslí, že má na vládu vliv, přestože to není pravda. U mě na statku je i ten nejubožejší dělník přesvědčený, že když on se na to vykašle, všechno zůstane stát. Tuhle iluzi v nich pěstuju. A všichni jeví zájem.“

João Nogueira chvílku dumal:

„Zato já si myslím, že poslanci a senátoři jsou zbyteční a moc jedí.“

Už jsem chtěl něco říct, ale všiml jsem si, že doktor Magalhães se zavrtěl. Nechal jsem si odpověď pro sebe. On se taky zarazil a chvíli jsme tak otáleli, každý čekal, co ten druhý. Tu jsem si všiml, že ta mladá plavovláská nás pozorně sleduje velkýma modrýma očima.

Najednou jsem si uvědomil, že se mi ta maličká líbí. Přesně pravý opak ženy, jakou jsem si maloval – ale zamlouvá se mi, u sta hromů! Drobounká, slabounká. Slečna Marcela je macek. To poprsí, zadek jako almara, zátylek!

Mlčení se protahovalo, a tak jsem Nogueirovi odpovéděl, ale divže jsem se neobrátil k blondýnce:

„Jsou zbytečnosti, kterých se držíme. Já se držím týchle fajfky, která je zbytečná a dokonce mi škodí.“

Nacpal jsem si ji:

„Ale abych pravdu řekl, ani nevím, jestli je zbytečná. Možná že ne. Proto taky chodím k volbám. Jistě nechcete zrušit zákony.“

Doktor Magalhães, pro něhož je psaný zákon něco jako vzduch, se pohoršil:

„Och!“

„Ne,“ opáčil João Nogueira. „Ale ty z parlamentu obvykle nejsou k ničemu. Zrušit by se měl parlament. Zákony by měli dělat odborníci.“

„Ach,“ oddechl si doktor Magalhães.

Zákony, nebo dekrety, jen když budou náležitě na papíře, pak je to jedno. Dal si nohu přes nohu, pokýval hlavou, vysunul ret a zdvihl ukazovák:

„Potřebujeme elitu.“

„Ovšem,“ souhlasil João Nogueira, „oligarchii.“

Doktoru Magalhãesovi však ten termín nešel pod nos:

„Ach! To ne.“

„Jak to, že ne!“ zvolal João Nogueira. „Ve vládě můžeme mít jenom elitu o několika lidech. To je oligarchie.“

„Co ale jiného dělá opozice, než že proti tomuhle v novinách a na schůzích protestuje?“ vmísil jsem se do debaty.

„Opozice neví, co říká. Copak my máme oligarchii? Máme spoustu lidí u koryta. Už jenom těch poslanců! A ministrů, předsedů, guvernérů, tajemníků, politiků z jihu. Plno lidí se chce přizivit. A jaká je to sběř! Třeba naši zástupci ve federálním shromáždění. Co vy na to říkáte, doktore Magalhãesi?“

Doktor Magalhães neřikal nic.

„O politiku se nestarám. Jsem jenom soudce. Studuji, čtu ve svých knihách. Brzo vstávám, vypiji si šálek kávy, jenom maličký, oholím se, vykoupu. Potom se projdu po zahradě, vrátím se, proberu si časopisy a pobědvám, ne moc, kvůli žaludku. Hodinku si pohovím, pak píši, nahlížím do klasiků. Povečeřím, udělám si pro-

cházkou po městě, večer si promluví s přáteli, pokud přijdou, a jdu spát.“

Paní Glória se neudržela:

„Děláte dobře, zdraví je nade vše.“

João Nogueira se usklíbil:

„Jistěže, zdraví nade vše. Ale jak jsme říkali, tohle nikdy nebyla oligarchie. Na to je nahoře moc lidí.“

„Ale když je jich tolik, a opozice stejně křičí, co potom, kdyby jich bylo méně? To by pokřik nebral konce.“

„Proč?“

„Protože plno těch, co jsou nahoře, by bylo dole a nespokojenost by byla větší.“

Využil jsem toho, že advokát přešel k oknu, a zašeptal jsem mu do ucha:

„Slíbil to vyřídit?“

João Nogueira přikývl. Rozloučil jsem se:

„Nejsem s vámi zajedno, doktore Nogueiro. Republika na tom není tak špatně. Už jenom ta naše justice . . . Uvažujte o tom.“

„Já osobně jsem jenom soudce,“ řekl doktor Magalhães. „Studuji, nahlížím do dobrých autorů . . .“

Počkal jsem, dokud neskončil, rozloučil jsem se podruhé a odešel jsem.

Chodil jsem po městě nazdařbůh, myslel jsem na blondýnčiny oči a doufal jsem, že se nějakou náhodou dozvím její jméno. Náhoda se nekonala a já jsem si usmyslel zajít za Joãem Nogueirou a přeptat se na jméno, postavení, rodinu, na podrobnosti nezbytné pro člověka, který se vážně rozhodl do toho praštit. V deset jsem zaskočil do redakce *Křiže*, ale zastihl jsem tam

jenom Arquimedese nad sazbou. Šel jsem k Souzovi do herny. Zákazníci nikde, až na jednoho pod párou.

„Doktor Nogueira bude u Ernestiny.“

Nevěděl jsem, kde bydlí Ernestina. Kolem půlnoci jsem advokáta objevil v hotelu, jak se baví s Azevedem Gondimem o poezii. Hodínku jsem poslouchal, abych se poučil. Nepoučil jsem se.

„Doktore, můžete na vteřinku? Hned to bude, Gondime.“

Přišlo mi však trapné začít o něčem tak delikátním, bál jsem se, abych se nezesměšnil, a napadlo mi, že i Nogueira může po blondýnce házet okem, a tak jsem si s pocitem jakési nevraživosti vyžádal zevrubné informace o Pereirově případu.

S blondýnkou jsem se setkal znovu. Vracel jsem se zrovna z hlavního města, kam mě přinutil jet ten bídák Brito.

Stalo se to takhle. Po mém telegramu (pamatujete se: jak jsem tomu pirátovi odmítl dát dvě stě milreisů) mě *Gazeta* začala ostouzet. Nejdřív to byly hanopisy plné narážek, řádně opepřené, pak se přešlo rovnou do útoku a vyšly dva zuřivé články, v nichž nejmírnější výraz, kterým mě Brito častoval, byl vrah. Když jsem si tu špinavost přečetl, ozbrojil jsem se bičíkem a vyrazil do města. „Měl byste ho pohnat k soudu,“ radil João Nogueira. „Nebylo by těžké dát ho zavířit.“

„A kdybyste se chtěl bránit, máte k dispozici *Kříž*,“ navrhol Azevedo Gondim. „Jen pište. Taky to mohu napsat já nebo Nogueira, *Kříž* bohužel nemá velký náklad. Nic lepšího ale nemám. Poslužte si.“

„Děkuju, Gondime; děkuju, doktore. Uvidíme. Nemá cenu si s takovou hloupostí lámat hlavu.“

Zůstali jsme v hotelu do jedenácti v noci a hráli jsme domino o pár šestáků.

Nazítří jsem sedl na vlak, usnul jsem jako špalek a probudil se v deset na hlavním nádraží. Hned tam jsem se s bičíkem pod paži začal ohlížet po známé tváři.

Šel jsem vzhůru po Obchodní, zahnul jsem do ulice Svobody, pak do Veselé a stál jsem před sídlem *Gazety*. Chvilu jsem se mřížemi díval na umazané kasy, vešel jsem dovnitř a přes sazárnu a tiskárnu jsem se dostal dozadu do redakce, kde byl jenom nějaký bledý mladík, který chystal zprávy podle recifských večerníků. Ředitel prý odjel do Pajuçary.

„Děkuju.“

Vrátil jsem se stejnou cestou a hodinu jsem postával u městských hodin a pozoroval cestující z tramvaje od Ponta-da-Terry. Konečně se objevil Britův krysí čumák.

„Vida!“

Ucouvl, snažil se znova naskočit, ale tramvaj už byla pryč. Důstojně svažtil čelo. Při pohledu na bičík zbledl a vykoktal:

„Buďte zdrav. To je ale náhodička! Zrovna si potřebujeme pohovořit.“

Popadl jsem ho za paži, přitáhl jsem ho k hodinám a řekl jsem mu skoro šeptem, abych nevydělil kolemdoucí:

„Co ty články, ty parchante . . .“

„To jsou zaplacené materiály,“ vysvětloval Brito. „Volná rubrika, copak jste si nevšiml? Pojďme do redakce, tam se nám bude mluvit líp.“

Místo odpovědi jsem ho čapl za límec a zpráskal jsem ho bičem. Shluklo se plno lidí, strážník pískal, ozvaly se protesty a křik, až se nakonec Britovi podařilo

vyklouznout a zmizet Obchodní ulicí směrem k Mukám.

Zamířil jsem do hotelu, ale ani jsem neměl čas pobědvat, protože mě předvolali na policii. Tam mě donekonečna vyslýchali, zmeškal jsem vlak o třetí a nepodařilo se mi dokázat komisaři, že je tvrdohlavý mezek. Otrávený jako šváb jsem si musel vzít advokáta (tři sta milreisů, nepočítaje v to drobné výdaje jako taxi, spropitné atd.) a odstartoval jsem o čtyřiaadvacet hodin později, přičemž v uších mi ještě znělo kázání tajemníka z vnitra, který mlel něco o svobodě tisku a podobných nesmyslech.

Ve vlaku jsem skoupil všechny deníky. Žádná zpráva o výtržnosti. Pašáci. Začetl jsem se do zajímavého článku o včelařství. Pomalu jsem pouštěl z hlavy komisařovu zabeđenost a tajemníkův liberalismus. Brita jsem vzal na milost s tím, že je to dobrák a zřejmě už se polepší. Zabral jsem se do čtení. Včely by pro nás opravdu mohly být zdrojem bohatství.

V tom okamžiku se vedle mě posadila nějaká dáma v černém. Vadilo jí slunce, a tak jsem zavřel dvířka.

„Děkuji.“

Jak jsem se na ni koukl, poznal jsem paní, která před měsícem poslouchala u doktora Magalhãese povídání o románu slečny Marcely.

„Nemáte zač, paní Glório.“

Všiml jsem si, jak si na špičatá kolena tiskne nějaký balík, dovolil jsem se a položil ho k svým zavazadlům. Byla to zakřiknutá stará paní: nijaký úsměv a způsoby chudáka. Vlak se dal do pohybu. Zapředli jsme rozhovor, který byl stále živější, až jsme se spřátelili.

„Tahle Great Western je k poděláním. Sajrajt. Copak tomuhle se říká vagón? Chlív je to!“

Podobnými výroky obvykle zahajují svoje cesty vlakem. Paní Glória se lekla, že to uslyší sousedi. Důvěrným tónem mi sdělila, že vozy jsou skutečně špatné.

„Mizerné, paní Glório.“

S respektem si mě změřila:

„Už jsme se asi viděli. Nevzpomínám si. Paměť je moje slabá stránka.“

„U pana soudce, minulý měsíc. Vy a taková světlovlasá slečna . . .“

Vykulila oči.

„Aha! Ovšem.“

Rozhovor vázl. Abych ho nějak rozproudil, roztáhl jsem noviny a ukázal prstem:

„Tady je něco extra o včelařině. Autor je klasa.“

Nerozuměla. Najednou zvolala:

„Už si vzpomínám. Byl jste tam s doktorem Nogueirou, mluvili jste o politice.“

„Přesně tak.“

Odmlčeli jsme se.

„Bydlíte v hlavním městě?“

„Ne, ve vnitrozemí.“

„Ve Viçose?“

„Ano.“

„Já také. Není to dlouho. Takové maloměsto . . . Hrozné, nemyslíte?“

„Velkoměsto zrovna tak. Všecko je hrozné. Mám rád venkov, víte? Venkov.“

Paní Glória se zachmuřila:

„Pustinu? Propánakrále! To je tak pro zvířata. Vy bydlíte v pustině?“

„Na São Bernardu.“

Paní Glória São Bernardo neznala a její nevědomost se mě dotkla, pro mě je São Bernardo nejdůležitější místo na světě.

„Dobrý statek! Tam není tak zkažená voda, jako se pije jinde. Samý bláto. Kdepak, vážená paní, tam je komfort a hygiena.“

Paní Glória vypnula hrud, zvýšila hlas a přestala se tvářit ostýchavě:

„To pro mě není. Narodila jsem se ve městě, tam jsem vyrostla. Jinde jsem jako ryba na suchu. Proto jsem tolik usilovala o přeložení do některé školy v hlavním městě. K tomu ale musí být veliká protekce. Samé sliby . . .“

„Á! Vy jste učitelka?“

„Já ne. Moje neteř.“

„Ta slečna, co s vámi byla u doktora Magalhãese?“

„Ano.“

„A jak se jmenuje vaše neteř, paní Glório?“

„Madalena. Tak to vidíte. Studovala s vyznamenáním . . .“

„Počkejte. Nogueira a Gondim mi o ní vyprávěli. Hezká a nadaná. Jistěže. Gondim o ní hodně mluvil. Gondim z *Kříže*, má rozplácly nos.“

„Já vím.“

A s úsměvem kvitovala chválu své neteře.

„No a takové děvče se má zahrabat v nějakém hnědém pane . . .“

„Paulo Honório, paní Glório. Je to škoda. Taky učít

abecedu je pěkná hloupost. Nechci být indiskrétní, ale kolik za to vaše neteř dostává?“

Paní Glória ztišila hlas a přiznala, že učitelky prvního stupně mají jen sto osmdesát milreisů.

„Kolik?“

„Sto osmdesát milreisů.“

„Sto osmdesát milreisů? No vidíte! To je bída, drahá paní. Jak má kčertu se sto osmdesáti milreisy měsíčně někdo vyjít? Uprímně řečeno, člověk má až vztek, když vidí, jak se vzdělaná osoba musí uskrovnovat. Já mám zaměstnance, kteří jakživ nestudovali, a berou víc. Proč své neteři neporadíte, aby šla dělat něco jiného, paní Glória?“

Paní Glória poznamenala, že sehnat místo není je tak, a navíc je tu penze.

„Prosím vás, penze! To je na nic! A pokud jde o místo . . . Povím vám, jak si můžete s neteří přijít na pěkný prachy. Chovejte slepice.“

Paní Glória se zatvářila upjatě a jednoho spolucestujícího mě hlasitě nadšení rozesmálo. Byl to knírkatý mladíček s rubínem na prstě. Přiblížil jsem k němu zarostlý obličej a chlupatou ruku.

„Smějete se a nevíte čemu. Vidím, že máte diplom. Kolik vám to nese? Jestli nemáte bohatýho tatínka, tak jste prokurátor. Víc byste vydělal, kdybyste choval slepice.“

Mladíček se nasupil.

„Je to pěkná práce, paní Glório, a slušná. Kdybyste se jí chtěla věnovat, doporučuji vám orpingtonky. Kdepak škola! Pitomost. Zřídil jsem jednu na statku a svěřil

jsem ji Padílhovi. Znáte to? Osel. Ale dělají prý pokroky. Dost možná. Aspoň Gondim s páterem Silvestrem přišli děčka zkoušet a všechno se jim zdálo v pořádku.“

Paní Glória se dlouho nemračila:

„Každý dělá, co umí.“

„Jen si nemyslete! Přijďte na São Bernardo a já vám ukážu hospodářství k pohledání.“

Tenhle rozhovor samozřejmě neplynul od začátku až do konce tak, jak je na papíře. Nevyhnuli jsme se pauzám, opakování, nedorozumění, nesouvislostem, což je pochopitelné, když člověk mluví a nemyslí si, že se to bude číst. Reprodukuju to, co se mi zdá zajímavé. Některé pasáže jsem vynechal, jiné upravil. Tak například proslov, kterým jsem zaútočil na mladíčka s rubínem, byl ráznější a delší než tyhle nedomrlé řádky. Zmizela část věnovaná migréně paní Glórie (a migréna zabrala bez přehánění polovičku cesty.) Taky jsem v přepisu vyškrtal plno hloupostí, které jsem řekl já i paní Glória. Stejně ještě zůstaly ty, které mi unikly nebo se mi zdály nějak užitečné. To už je moje metoda: z každé události něco vytáhnu; zbytek je mláto. Třeba tohle. Když jsem zatáhl Costu Brita k městským hodinám, řekl jsem mu čtyři nebo pět sprostých slov. Tyhle nepotřebné výrazy, které nijak neovlivnily účinek výprasku, přišly pryč, jak si všimne každý, kdo si znova přečte zmíněnou scénu, která bez zbytečných sprostáren vyšla poměrně střídmě.

Co však jsem vynechal, ačkoliv by to nepůsobilo špatně, je krajina. To je skutečně nedostatek. Moje vyprávění může vyvolat dojem, že se odehrává kdesi mimo. To je tak: při zavřených dvířkách jsem okénkem zahlédl

vždycky jen letmo kousky stanic, lesa, cukrovarů a třtinových plantáží. Spousty třtinových plantáží, ale tenhle způsob obdělávání půdy mě nezajímá. Taky jsem viděl býčky zebu, dobytek, který podle mého názoru už málem zkazil naše stáda.

Dnes z toho mám galimatyáš, a kdybych se pokoušel o popis, pomíchal bych možná kokosovníky u jezírka, které se objevily ve tři patnáct, s mangovníky a ledvinovníky, které přišly později. Ten popis bych sem stejně vložil z čistě formálních důvodů. A já nemám v úmyslu psát podle pravidel. Proto taky se teď dopustím chyby. Aspoň myslím, že je to chyba. Z jedné kapitoly udělám dvě. Následující část by se v podstatě mohla připojit k tomu, co jsem se snažil vyložit před touhle odbočkou. Udělám zvláštní kapitolu jenom kvůli Madaleně.

Na nádraží mi paní Glória představila neteř, která jí přišla naproti. V rozpacích jsem se snažil uvolnit si ruku a upustil jsem jeden z balíčků, které jsem se chystal podat nosiči.

„Těší mě. Už jsem vás znal podle jména. A od vidění. Ale nevěděl jsem, že jde o jednu a tutéž osobu. Není to dlouho, co jsme se viděli.“

„Asi před měsícem.“

„Ano. Povídali jsme si o tom s vaší tetou, je to výborná společnost. Opravdu mě moc těší.“

Vykročil jsem k hotelu. A protože bydlely poblíž, šli jsme společně.

„Slečna Marcela mi říkala, že máte hezký statek,“ rozhovořila se Madalena.

„Hezký? Ani jsem si nevšiml. Možná. Ale rozhodně dobře vedený.“

Došla mi řeč. Až dosud bývaly mé city prosté, nesložité, neměl jsem proč je skrývat před stvořeními jako Germana nebo Rosa. Těm jsem to vyklopil rovnou a vůbec se nedivily, ale slečna z učitelského ústavu je něco

jiného. Bezradně jsem začal počítat balíky, které si nosič naskládal na hlavu. Pak jsem ze sebe vysoukal pár zdvořilých slov k paní Glórii:

„Pozvání pořád platí, vážená paní, mám váš slib, že se na pár dní přijedete podívat. Doufám, že s sebou vezmete slečnu učitelku. Pošlu pro vás auto, za deset minut jste tam.“

Paní Glória samozřejmě nic neslibila. Madalena se polekala.

„Ale to ne!“

„Proč ne? Teď o prázdninách . . .“

„Takové výlety . . . to je pro bohaté.“

A s úsměvem dodala:

„Co by na to řekla vaše rodina, kdybyste jim přivedl domů dvě cizí osoby?“

Tady jsem se polekal já:

„Já ale nemám rodinu, slečno, nikdy jsem žádnou neměl. Žiju sám, s pánembohem.“

„Tím hůř,“ odpověděla Madalena.

„Nehodí se to,“ prohlásila paní Glória.

Poškrábal jsem se na bradě:

„Škoda. Takové pěkné místo, na odpočinek jako dělané! Co naplat. Když se to nehodí, jako bych nic neřekl.“

Pak mi to ale nedalo:

„Proč se to vlastně nehodí? Moc rád bych vám ukázal svoje pekingské kachny, paní Glorio, jsou opravdu nádherné. Už jste někdy viděla pekingské kachny, slečno Madaleno?“

„Ještě ne.“

„No vidíte,“ bručel jsem. „Ani nevím, nač celý život studujete.“

„Posadíte se u nás na chvílku?“ zeptala se paní Glória. Stáli jsme před jejich domkem v Canafistule.

„Ne, děkuju. Už musím do hotelu.“

Ještě okamžik jsem postál:

„Tady máte moc špatný bydlení. Sbohem. A dejte mi vědět, až se rozhodnete jet na São Bernardo, pošlu pro vás auto.“

„Výborně,“ řekla paní Glória. „A děkuji za doprovod.“

„Nemáte zač.“

V hotelu jsem šel do koupelny spláchnout saze a pot. Zrovna jsem sedal ke stolu, když přišel João Nogueira, Azevedo Gondim a páter Silvestre.

„Co to bylo za poprask?“ zeptal se Azevedo Gondim. „Dosl McBli jsme se to včera večer.“

„Umíte si představit, jak jsme se lekli,“ dodal farář. „Takový rozruch! Fakt je, že Brito nejednal správně.“

„Jistě. Co měl dělat. Není to špatný kluk. Chtěl chudák dvě stě milreisů a já se kroutil. Byla to hloupost: utratil jsem dobrých šest set, a to nepočítám dva dny mrzutostí. Potíž je v tom, že kdyby byl ty dvě stovky dostal, za chvíli by chtěl další dvě a tak pořád dokola.“

„Včera se rozneslo, že leží pobodaný v nemocnici,“ oznamoval páter Silvestre. „Dokonce prý umřel. Dnes jsme se našťestí upokojili. Lehké zranění, že?“

„Jakýpak zranění! Jenom jsme se pohádali. Brito řekl pár peprných slov, já taky, sběhli se lidi a pak se do toho zamíchali policajti. O nic nešlo.“

„Hned jsem si myslel,“ zvolal páter Silvestre. „Takový rozvážný člověk jako vy by nedělal skandál.“

„To se rozumí!“ halasil Azevedo Gondim. „Napsal jsem o tom dva sloupce do nedělního čísla.“

João Nogueira se ke mně přitočil a šeptem se zeptal:

„Jak to vlastně bylo?“

„Jenom jsme se porafali.“

A hned jsem využil příležitosti:

„Poslyšte, doktore, kdo to je ta paní Glória?“

„Teta naší učitelky?“

„Jo. Co je to za rodinu?“

„V jakém smyslu?“

„Tak vůbec,“ odpověděl jsem vyhýbavě. „Stará paní se mnou dneska jela vlakem. Sympatická dáma.“

„Proč se o ni zajímáte . . .“

„Nepřímo mi totiž naznačila, o co jí jde: chce, aby její neteř přeložili. Ředitele veřejného školství jsem nikdy neviděl, ale znám se se Silveirou, co má na starosti předpisy. Možná že by to přeložení nebylo tak těžký. Pokud si to ovšem zaslouží.“

„Ale to je vynikající učitelka, pane Paulo. A vy nám ji chcete vzít! To je nápad. Víte, co se stane, když odejde? Pošlou sem nějakou pitomou semetricku.“

„Máte pravdu.“

A pak nahlas:

„Budete večeřet?“

Poděkovali a rozloučili se. Páter Silvestre mě objal:

„Taková šlamastyka, příteli! Zavínil to Brito. Je trochu hr, ale poslední dobou si jeho *Gazeta* nevede špatně.“

Vyprovodil jsem je:

„Gondime, potřeboval bych s váma mluvit.“

Zůstal.

„Umírám hlady, Gondime. Dva dny jsem nevzal do huby, představte si! Půjdeme se najíst?“

Večeři odmítl, ale dal si sklenici piva. Než jsem došel k moučníku, byl u třetí láhve.

„Poslechněte, Gondime, tuhle jste mi říkal o nějaký učitelce.“

„O Madaleně?“

„Ano. Nedávno jsem se s ní setkal a zdála se mi příjemná. Je to slušný děvče?“

„Úžasná žena. Už jenom ty články, co publikuje v *Kříži!*“

Ochládl jsem:

„Á! Píše do novin!“

„Ano, je velice vzdělaná. Máte s ní nějaké úmysly?“

„Co já vím! Měl jsem takový plán, ale ta spolupráce s *Křížem* mě zarazila. Myslel jsem, že je to rozumná osoba.“

„No tohle!“ zvolal Gondim dotčeně. „Vy ale máte nápady!“

„Dobrá. Nebudu to před váma tajit. Poslouchejte. Padilha už mi jde na nervy.“

„Zase se zlinkoval?“

„Něco horšího. Teď mi chce zavést na statku socialismus. Přistihl jsem ho, jak žvaní. Nebral jsem to vážně a nechal jsem ho být, ale když o tom tak přemýšlím, asi bude lepší najít mu práci jinde.“

„A nabídnout to Madaleně.“

„Ano, uvažoval jsem o tom. Nevím. Pokud je to spořádaná holka.“

„Spořádaná? Ale ovšem. Problém je, že asi nebude chtít. Bydlet na samotě!“

„To si vymýšlí ta její teta, bába pitomá. Jestli je učitelka rozumná, jak říkáte, tak to vezme.“

Azevedo Gondim chroupal pražené buráky a zapíjel pivem:

„Možná. Výhoda je, že by měla vyšší plat.“

„Nepochybně.“

„Hm. Jenom je mi líto chudáka Padilhy.“

„Proč. Nějaký místo mu opatřím. Vždyť vám říkám. Je to starej prevít. A pokud jde o to děvče . . .“

„Už jste se s ní dohodl?“

„Co vás nemá. Dohodnout se s ní, neradil bych se s váma. Poslyšte, Gondime, udělejte pro mě něco. Právě proto jsem vás prosil, abyste se zdržel. Zjistěte mi, jak se k tomu staví.“

Azevedo Gondim dělal drahoty:

„Já se s ní ale moc neznám. Zajděte za ní sám.“

„Nejde to. Už dva dny jsem pryč. Ještě dnes se musím vrátit na São Bernardo. A s těmahle lidma já neumím jednat. Samý ciráty . . . Domluvte jí, Gondime, udělejte to pro mě.“

„Proč ne. Předhodím jí krajinu, poezii venkova, prostotu duší. A jestli to na ni nezapůsobí, přidám navrch něco vlastenectví.“

Po oné nabídce jsem se s oběma ženami docela sblížil. Madalena se nerozhodla hned. A já jsem pod záminkou, že bych rád slyšel odpověď, začal docházet do domečku v Canafístule. Jednou jsem si paní Glóriu otukl:

„Pročpak si vaše neteř nenajde manžela?“

„Moje neteř nemá zapotřebí někomu se nabízet.“

„To jsem neřekl, milostivá paní. Bůh uchovej. Je to jenom přátelská rada. Postarat se o budoucnost . . .“

Paní Glória napřímila páteř, vpadlá hrud' se jí vyrovnala. Tenhle pohyb náhlé důstojnosti způsobil, že se ošumělé černé šaty na břicho vypjaly a na zádech vybouřily. Zamumlala něco nesrozumitelného. Pak zase pomalu zaujímala normální postoj, lopatky se opět přizpůsobily odřené látce a brumlání se dalo rozumět:

„Manželství samozřejmě dá ženě postavení . . .“

„Slušný postavení, paní Glório. Kromě toho je to zdravý.“

„Je ale tolik manželství, která ztroskotají . . . Navíc to není věc, která by se dala vynutit.“

„Bohužel ne. Člověk se musí ucházet. Je to špatně zařízený, paní Glório. Copak někdo ví, koho si má vzít?“

„Já osobně si myslím, že v citových záležitostech je nezbytná oboustranná náklonnost.“

„Co vás nemá! Taková bláhovost. Kde je dobrý párek, tam jsou dobří děti; kde je špatný, nejsou děti k ničemu. Váše rodičů nic nepřidá ani neubere. Zním svoji zootechnickou příručku.“

Po tomhle rozhovoru mě sklizeň bavlny zdržela čtrnáct dní na São Bernardu. Párkrát jsem o věci přemýšlel. Paní Glória nejspíš nedržela jazyk za zuby. Co asi řekla? Vyhledal jsem Madalenu s obavou, že se na mě kvůli mé připomínce bude zlobit. Nezlobila se:

„Jak jde práce na poli?“

„Dobře. Aspoň si myslím: zatím ještě nemůžu odhadnout celkovou úrodu. A co vaše škola? Děti, paní Glória, všechno v pořádku? To jsem rád. Práce na poli vás jistě nezajímá a já jsem přišel kvůli něčemu jinému.“

„Kvůli té nabídce, co mi vyřizoval Gondim?“

Zaváhal jsem:

„Víceméně.“

„Už jsem vám myslím říkala, že se mi to nehodí.“

„Smůla! Co ale ten vyšší plat, děvče zlatý?“

„Nejde to. Mám šest let učitelské praxe, obětovala bych jistě kvůli nejistému. Soukromá škola se dnes otevře, zítra zavře . . .“

Složil jsem jí poklonu:

„Vaše opatrnost je chvályhodná. Nakonec byste na to opravdu mohla doplatit.“

„Když i vy to uznáváte . . .“

„Uznávám. A mám pro vás jiný návrh. Po pravdě řečeno, ta záležitost se školou byla jenom záminka.“

Madalena čekala, obočí nepatrně svráštěně.

„Těžko se to říká. Chápejte . . . No, abych nechodil kolem horký kaše, povím vám to rovnou, co na srdci, to na jazyku.“

Rozpačitě jsem si odkašlal:

„To je tak. Rozhodl jsem se najít si manželku. A protože vy jste mi padla do oka . . . Prostě zalíbila jste se mi na první pohled . . .“

Zakoktal jsem se. Madalena mlčela, vážná a bledá, ale netvářila se překvapeně.

„Nejsem samosebou ideální muž podle vašich představ.“

Zarazila mě jemnou rukou s dlouhými prsty:

„O to nejde. Potíž je v tom, že se neznáme.“

„Ale jděte! Přece jsem vám o svém životě pověděl dost. A co jsem nepověděl, za moc nestojí. A vy, jak jsem se o vás informoval, jste rozvázná, šetrná, nežijete v oblacích a bude z vás dobrá matka.“

Madalena přešla k oknu a chvíli vyhlížela na ulici. Když se otočila, chodil jsem po místnosti a nacpával si fajfku.

„Mezi námi asi budou velké rozdíly.“

„Rozdíly? No a? Nejsme přece jedna jediná osoba. Rozdílů bude dost. S dovolením, zapálím si fajfku. Vy jste si lámala hlavu ve škole, já zase, jak jsem se protloukal světem. Je mi pětadvacet let. Vám bude dvacet.“

„Ne, sedmadvacet.“

„Sedmadvacet? Víc jak dvacet by vám nikdo nehádal. No prosím. Hned jsme si blíží. Při troše dobrý vůle budeme do týdne u oltáře.“

„Vaše nabídka je pro mě výhodná, pane Honório,“ řekla tiše Madalena. „Velice výhodná. Potřebuji si to však rozmyslet. Rozhodně jsem vám vděčná, chápete? Víte přece, že jsem chudá jako kostelní myš.“

„Tak nemluvte, slečno. A co vzdělání, co vaše osoba, to nemá žádnou cenu? Něco vám povím. Jestli se dohodneme, tak na tom vydělám já.“

O týden později jsem se tam nakvartýroval už v poledne a večeru jsem spokojeně popíjel kafe a povídal. V nejlepším vpadl dovnitř Azevedo Gondim a provedl hroznou nehoráznost:

„Ale! Vy jste tady? Přišel jsem slečně Madaleně poblahopřát. Jsem rád, že vás tu vidím. Všechno nejlepší.“

„Co to má znamenat?“ zeptal jsem se ohromeně.

„Přece ta svatba,“ vysvětloval Azevedo Gondim. „Mluví o tom kdekdo. A vy neřeknete ani slovo... Kdy to bude?“

Neodpověděl jsem. Madalena počítala nitky na výšivce. Paní Glória strnula s šálkem v ruce. Nejráději bych byl Gondima zaškrtil. Pak mu došlo, jakou udělal hloupost, opřel se o stěnu a mnul si bradu. Vstal jsem, abych zakryl rozpaky, a přešel jsem k oknu. Když se ke mně Gondim přitočil, zavrčel jsem:

„Jste opilý?“

„Netušil jsem, že je to tajemství. Ví o tom každý.“

„Pitomče.“

A znova jsem si sedl. Ze zoufalství, uši v jednom ohni, jsem začal o nemocnici Neposkvrněného početí a o Čtenářském a zábavním spolku, který chřadl s policiemi plnými molů a ožíval jednou za rok, když se zvolilo nové vedení.

„Jaký to má vlastně smysl?“

Azevedo Gondim si sedl, pomalu se uklidňoval:

„Je to společnost, která prokazuje platné služby, pane Paulo.“

„To jsou řeči. Nemocnice ano. Ale knihovna v tomhle hnízde? Na co? Aby si Nogueira mohl každý měsíc přečíst jeden román. Takové čtení pro kočku . . .“

Když se Azevedo Gondim upne k nějaké myšlence, točí se kolem ní jako krocan:

„Vzdělání je nezbytné, vzdělání je klíč, nemyslíte, slečno Madaleno?“

„Když si člověk na knihy zvykne . . .“

„Lepší si nezvykat,“ skočil jsem jí do řeči. „A neplette si vzdělání s potištěným papírem.“

„Vyjde to nastejno,“ řekl Gondim.

„Ale kde!“

„A jakpak se člověk vzdělává, když ne z knih?“

„Všude, tím, že se dívá, poslouchá, poznává svět. Nogueira přišel ze školy nacpaný vědomostmi, ale vyslechnout svědka neuměl. Dneska latinu zapomněl a je z něho dobrý advokát.“

„Přitom nemocnice je podle vás potřebná. A proč vlastně vy nevyhodíte svoje spisy o zemědělství?“

„To je rozdíl. Rozhodně si mylím, že doktoři se neučí ani tolik z knih jako tím, že dělají pokusy, otvírají

břicha a řežou živé i nebožtíky. Já si ve volných chvílích čtu jenom poznatky z praxe. A stejně jim nepřikládám nijak velkou váhu, věřím spíš sobě než druhým. Mí autoři neznají lidi a půdu na São Bernardu zblízka.“

Madalena přikývla:

„Jistě. My ale nejsme zvyklí takhle uvažovat. Tuhle jsem se dívala na jeden film a myslím, že jsem se poučila víc, než kdybych to viděla napsané. A to ani nepočítám, že se ztratí míň času.“

„A neládujou se do palice blbosti,“ dodal jsem. „Přežvejkáte plno žvástů, Gondime. Jsou svazky, co by se vešly do pár řádků.“

Paní Glória podřimovala. Azevedo Gondim pokrčil mrzutě rameny:

„Podle mého názoru jsou knihy užitečné. Jestliže vy se domníváte, že ne, pak k tomu zřejmě máte své důvody.“

„Horší je, že to, co se zdá nepotřebné vám, dost možná hodně druhých lidí potřebuje,“ podotkla Madalena.

„Ovšem, krásu,“ triumfoval Azevedo Gondim. „To lidé chtějí. Harmonii, krásu, chápete?“

„To je na nic!“

Paní Glória vstala a šla vedle. Rozhovor skomíral, až docela zhasl. Azevedo Gondim se ho marně snažil znova vzkřísit.

„Plno prachu, co? To ten severák.“

Odešel.

Ožil jsem a přisunul jsem se k Madaleně.

„Vidíte? Už se to rozneslo. Slyšela jste Gondima, mluví o tom kdekdo.“

Žádná odpověď.

„Už sem nevkočím. Jednak proto, že vás nechci kompromitovat, a pak, je to směšné. Už jste o tom jistě přemýšlela.“

Madalena odložila výšivku.

„Zdá se, že si rozumíme. Vždycky jsem si přála žít na venkově, brzo vstávat, pečovat o zahradu. Je tam zahrada, ne? Proč ale ještě nějaký čas nepočkáte? Abych řekla pravdu, lásku k vám necítím.“

„To tak! Kdybyste řekla, že ji cítíte, nevěřil bych vám. A nemám rád lidi, co pro něco vzplanou a hned se slepě rozhodnou. Zvláště když jde o něco takového. Dohodnem se na termínu.“

„Není žádný spěch. Snad ode dneška za rok . . . Musím se připravit.“

„Za rok? Domlouvát kšeft rok dopředu nemá cenu. Co vám chybí? Bílý šaty se ušijou za čtyřicet hodin.“

Z chodby jsem zaslechl kroky a ztišil jsem hlas:

„Povíme to tetě, ne?“

Madalena se nerozhodně usmála.

„Tak dobře.“

„Už jste nechali té hloupé hádky?“ vyptávala se paní Glória ode dveří. „Šlo na mě ukrutné spaní.“

„Na mě taky. To Gondim a ty jeho bláznivý nápady.“

Hledal jsem slova, jak žádost o ruku přednést, všechno jsem ale splétl a nezmohl jsem se na nic kloudného:

„Paní Glório, chtěl bych vám oznámit, že já a vaše

neteř to do týdne sfoukneme. Totiž, abych se správně vyjádřil, vezmeme se. Vy samozřejmě půjdete s náma. Kde je živobytí pro dva, je i pro tři. A dům je velký, má plno kamrlků.“

Paní Glória se rozplakala.

Oddal nás pater Silvestre v kapli na São Bernardu, před oltářem svatého Petra. Byl konec ledna. Rozkvetlé trubače skropily les žlutými tečkami; z kopců se zrána kouřilo; po nedávných bouřkách se potok hlasitě rozezpíval jako bůhvíjaká řeka a vodopád, který se vrhá dolů do nádrže, se ověnil pěnou.

Když paní Glória uviděla dráty elektrického osvětlení, telefon, nábytek, kovové nádoby, které Maria das Dorez měla vždycky pěkně nablýskané, musela uznat, že se tam dá slušně žít . . .

„Neměl jsem pravdu?“

„Dal jsem jí pokoj na levé straně domu, za kanceláří, s oknem obráceným k červené zdi kaple. Zedř je dnes nazelenalá od deště, ale tenkrát byla nová a barvu měla jako syrové maso. Já a Madalena jsme se usadili vpravo – a z našeho balkónu jsme viděli na bavlníkovou planťaz, na louku, na čističku s pilou a na silnici, jak obtáčí kopec.“

„Začneme nový život, že?“ řekla Madalena zvesela.

Od té doby jsem u ní objevoval rysy, které mě pře-

kvapily. Jak známo, dosud jsem vystačil s tvářičkou a s několika povrchními informacemi.

Týden jsem se snažil přizpůsobovat svůj jazyk jejímu, ale i tak mi ledacos uklouzlo. Nechal jsem toho. Nemělo to smysl. Madaleně tyhle věci nevadily. Měl jsem ji za slečinku z učitelského ústavu. Omyl.

Nelíbil se jí Padilha, prý „nízká duše“. (Tady jsem jí vyložil, že na jeho duši mi nezáleží. Od svých lidí žádám práci: na ostatní kašlu.) Nelíbil se jí Padilha. Zamlouval se jí ale pan Ribeiro: vnikla do kanceláře, prolistovala knihy, prozkoumala doklady, rozebrala porouchaný psací stroj. A dva dny po svatbě, ještě trochu vykulená, se pustila do polí a potrhala si šaty o větvičky bavlníku. Před večerí jsem ji našel u čističky, jak si povídá se strojníkem.

„Prosím. To je žena.“

Ale doporučil jsem jí, ať se moc neukazuje.

„Jsou to hrubiáni. Chceš práci? Domluv se s Marií das Dorez. Lidi na poli mám na starosti já.“

„Práce Marie das Dorez se mi nelíbí. A spát jsem sem taky nepřišla.“

„Však ono tě to nadšení přejde.“

„A další věc,“ pokračovala Madalena. „Rodina mistra Caetana má nouzi.“

„Ty už znáš mistra Caetana?“ divil jsem se. „Nouzi, nouzi, pořád stejná písnička. Já už ho upřímně řečeno nepotřebuju. Měl by se radši po něčem poohlídnout jinde.“

„Nemocný . . .“

„Měl šetřit. Jsou všichni stejní, nepamatujou na zadní

kolečka. Přijde nemoc a už to je: zálohy, léky. Peníze jsou fuč.“

„Napracoval se dost. Je tak starý!“

„Až moc, nemá žádnou sílu. Dá sochor na kamínek a volá kopáče, aby s ním pohnuli. Těch šest milreisů, co dostával, je pro něj až moc. Ale jak chceš: pošli mu, co je třeba. Pošli půl tykve mouky, pár litrů fazolí. Jsou to vyhozený peníze.“

„Milostivá,“ prohlásil pan Ribeiro, „se vyzná v účetnictví.“

Pan Ribeiro tu bydlel, pracoval se mnou, ale rád mě neměl. Nejspíš neměl rád nikoho. Duchem žil pořád ve víscce, ze které se stalo město a kde před půlstoletím měli starou čističku, růžence, olejové lampy a kouzla o svatojánské noci. Bylo mu přes sedmdesát a chodil pěšky, nejraději po cestičkách. A cítil se nesvůj, když měl mluvit do telefonu. Nenáviděl dobu, v níž žil, ale z nesnázi si pomáhal obřadnými způsoby a výrazy, jakých dnes nikdo nepoužívá. Svůj chabý zápal vynakládal leda na ty tlusté knihy s koženými hřbety a rohy. Láskyplně do nich zapisoval složité položky a čtvrt hodiny potřeboval na to, aby velkým, zakrouceným a trochu roztřeseným písmem napsal nadpis s ozdobnými iniciálami.

„Vyzná se v tom znamenitě,“ pokračoval. „A přestože mám určité výhrady k metodě, kterou zastává, soudím, že pokud by chtěla, účetních knih by se případně mohla ujmout.“

„Děkuji za poklonu.“

„Není zač. Milostivá věci rozumí a má pěkné písmo. Se mnou už je konec. Než se naději . . .“

Shledával slova:

„Než se naději, budu na pravdě boží.“

„To říkáte furt,“ bručel Padilha. „Máte dobrý kořínek.“

Byl by rád kumuloval funkci učitele a účetního. A nemohl se dočkat.

„Dlouho tu nebudu, svoje už mám za sebou,“ odpovídal pan Ribeiro. „A umíral bych klidněji, kdybych knihy přenechal někomu, kdo je nezničí škrábanicemi.“

„To není tak těžké,“ mumlal Padilha.

„Možná, ale rád bych měl jistotu. Tady milostivá . . .“

„To by bylo,“ nevzdával se Padilha, „aby paní Madalena zapisovala má dáti a dal.“

„Na tom přece nic není,“ vmísila se Madalena. „Ne že bych si to přála, Bůh uchovej. Pan Ribeiro je při silách.“

„Všichni jsme smrtelní, mladá paní. Pravda, úradek prozřetelnosti nám zůstává skryt, v mém věku však . . .“

„Jaký je plat?“

„Propána!“ užasl Padilha. „S tímhle si přece hlavu dělat nebudete! To je jako vzít z jedné ruky a dát do druhé.“

„Proč ne? Kdyby měl jít pan Ribeiro do penze . . . Kolik vyděláváte, pane Ribeiro?“

Účetní si pohladil bílé licousy:

„Dvě stě milreisů.“

Madalena byla zklamána:

„To je málo.“

„Cože?“ zvolal jsem ohromeně.

„Moc málo.“

„Co blázníš! Dokud byl u Brita, vydělával holých sto padesát. Dneska má dvě stě, byt, stravu a čistý prádlo.“

„Přesně tak,“ přiznal pan Ribeiro. „Nic mi nechybí, dostávám dost.“

„Kdybyste měl deset dětí, tak by vám to nestačilo,“ řekla Madalena.

„Ovšemže,“ souhlasila paní Glória.

„Krucinálfagot!“ zahřměl jsem. „I vy? Starejte se o své romány.“

Madalena zbledla:

„Nerozčiluj se. Každý má svůj názor.“

„Jistě. Ale jenom hlupák chce mít názor na něco, čemu nerozumí. Pak ať do toho nestrká nos. To by to dopadlo! Já se o gramatice jakživ nebavím. Na svém statku snad ale vím, co mám dělat. A byl bych rád, kdybyste mě přestali poučovat. Už mi lezete na nervy.“

Mrskl jsem na stůl ubrousek ještě před moučnickem a zvedl jsem se. Hádat se týden po svatbě! Pěkně to začíná. Odpovědnost jsem však svalil na paní Glórii, která pronesla jediné slovo.

Poznal jsem, že Madalena je až moc hodná, ale nepoznal jsem všecko naráz. Odhalovala se poneáhlu a nikdy se neodhalila docela. Zavínil jsem to já, nebo spíš tenhle drsný život, který mi dal drsnou duši.

A když to říkám, je mi jasné, že mařím čas. Opravdu, jestliže mi uniká morální profil mé ženy, k čemu potom tohle vyprávění vlastně je? K ničemu, ale psát musím.

Když spustí cvrčkové, sednu si tady v jídelně ke stolu, piju kafe, zapálím si fajfku. Někdy myšlenky nepřicházejí, jindy se valí o překot – a list zůstává rozepsaný stejně jako včera večer. Znova si čtu některé řádky, které se mi nezamlouvají. Nemá smysl pokoušet se je opravit. Odsunu papír.

Zmítají mnou nepopsatelné pocity – strašlivý neklid, šílená touha vrátit se, znova si tu povídat s Madalenou jako každý den o tomhle čase. Stesk? Ne, to ne: je to zoufalství, vztek, ohromná tíha u srdce.

Snažím se rozpomenout, co jsme si říkali. Nejde to. Moje slova nebyla než slova, nedokonalá reprodukce vnějších faktů, a její měla v sobě cosi, co nedokážu vy-

jádřit. Abych je líp cítil, zhasl jsem světlo a čekal, až nás zahalí stín a stanou se z nás dvě nezřetelné postavy ve tmě.

Venku se hašteřily žáby, skučel vítr, ze stromů v sadu byla černá hmota.

„Casimiro!“

Casimiro Lopes byl v zahradě, dřepěl u okna a hlídal.

„Casimiro!“

Postava Casimira Lopese se vynoří v okně, žáby skřehotají, vítr roztrásá stromy, potmě sotva znatelné. Vejde Maria das Dorez a chce otočit vypínačem. Zadržím ji: o světlo nestojím.

Tikání hodin slabne, rozezpívají se cvrčkové. A na druhé straně stolu se objeví Madalena. Zašeptám:

„Madaleno!“

K uším mi doléhá její hlas. Ne, k uším ne. Ani očima už ji nevidím.

Opírám se o stůl, ruce složené. Věci kolem splynuly a málem nevidím bílý ubrus.

„Madaleno . . .“

Madalenin hlas mě hladí dál. Co říká? Prosí mě samozřejmě, abych poslal nějaké peníze mistru Caetanovi. Rozčiluje mě to, ale to rozčilení je jiné, jakoby dávné, vůbec mě nevzrušuje. To přece nejde, aby člověk byl zároveň rozhněvaný i klidný. Ale jsem. Rozhněvaný na koho? Na mistra Caetana. Přestože umřel, posílám ho do práce. Kůže líná!

Zase se objevuje ubrus, ale já nevím, jestli je to ubrus, na kterém mám teď složené ruce, anebo ten, co tu byl před pěti roky.

Hlučí vítr, žáby, cvrčkové. Potichu se otvírají dveře kanceláře, kroky pana Ribeira se vzdalují. Na věži kaple houká sova. Opravdu to zahoukala sova? Snad stejná co před dvěma lety? Možná i to houkání je z oněch časů.

Pan Ribeiro si teď povídá s paní Glórií v salónu. Zapomínám, že ode mě odešli a že dům je skoro prázdný.

„Casimiro!“

Snad jsem na něj volal. Jeho hlava v koženém honáckém klobouku se čas od času objeví v okně, já ale nevím, jestli ho vidím teď nebo kdysi.

Zmítají se ve mně nesmířitelné city: zlobím se a jihu; buším do stolu a je mi do pláče.

Navenek jsem pokojný: ruce jsou dál složené na ubrusu a prsty se zdají z kamene. A přece hrozím Madaleně pěstí. Zvláštní.

Ve všedním koloběhu usedlosti rozeznávám nejbezáznamnější podrobnosti. Maria das Dores hubuje v kuchyni papouška. Kdesi v zahradě vrčí Žralok. V chlévě bučí dobytek.

Salón je daleko: napřed musí člověk projít dlouhou chodbou. Přesto je rozhovor pana Ribeira s paní Glórií docela jasně slyšet. Těžší by bylo opakovat, co říkají. Nezbyvá než připustit, že rozmlouvají beze slov.

Padilha si hvízdá na verandě. Kam se asi poděl Padilha?

Kdybych tak přesvědčil Madalenu, že nemá pravdu... Kdybych jí vysvětlil, že potřebujeme žít v klidu... Nerozumí mi. Nerozumíme si. Stane se něco docela jiného, než čekáme. Něco nesmyslného.

Je veliké ticho. Máme červenec. Severák nefouká a žáby spí. Pokud jde o sovy, Marciano vylezl do podkrovní kaple a utloukl je klackem. A cvrčkům se ucpaly díry.

A přece mně to všechno pořád nedá pokoj.

Neslyším však tikání hodin. Kolik asi je? Potmě nevidím na ciferník. Když jsem si sem přišel sednout, slyšel jsem klapot kyvadla, jasně jsem jej slyšel. Asi bych ty hodiny měl natáhnout, ale nedokážu se pohnout.

Jak už jsem říkal, Madalena měla zlaté srdce. Objevil jsem u ní projevy něhy, které mě dojí-maly. A jak víte, mne hned tak něco nedojme. Jistě, za poslední dva roky jsem se v ledasčem změnil. To ale přejde.

Madalenina laskavost mě překvapila. Velký milodar. Později jsem pochopil, že je to jenom špetka té dobroty, jíž měla dost pro všechny živé tvory. Co dělat. Nemohl jsem si činit nárok ani na tu trochu – v každém pří-padě jsem na tom vydělával. Nějaký čas se nám žilo moc dobře.

Pamatujete se, jak jsem odešel od stolu rozzlobený na paní Glórii. A za chvíli už mi Madalena přinesla hrníček kafe a bylo vidět, jak jí mrzí, že nechala dojít k hádce.

„Nebylo to rozumný.“

„To ne,“ koktala Madalena celá rudá, „bylo to ode mě nerozvážné.“

„Dřív než něco řeknu, tak si to rozmyslím.“

„Jistě,“ tonula v rozpacích. „Zapomněla jsem, že ti

dva jsou zaměstnanci, a unáhlila jsem se. Ano, hrozně jsem se unáhlila.“

Vzal jsem si hrnek s kávou a zjhl jsem:

„Tak zlý to zase nebylo. Nepřehánějme. Bylo to je-nom nedorozumění. Děkuju, cukru jen trochu. Nedo-rozumění je to správný slovo. To máš tak. Tady to není jako ve městě. Kino, hospoda, návštěvy, loterie, ku-lečník a čertvíco, nic takovýho tu nemáme a někdy ani člověk neví, za co utrácet. Něco ti povím. Já vkročil do života se stovkou cizích milreisů. Ano, s pouhou stovkou. A ta se natáhla jako guma. Všecko, co máme, pochází ze stovky milreisů, co mi půjčil ten zloděj Pe-reira. Židácká lichva, pět procent měsíčně.“

Madalena pozorně poslouchala a přitakávala jako způsobná holčička:

„Jistě, jistě. Já to tady prostě ještě neznám. Musím si zvyknout.“

Zavolal jsem na Casimira Lopese, podal jsem mu hrnek a podnos. Pak jsem si zapálil fajfku:

„Co mě ale mrzí . . .“

Vstal jsem:

„Nikdy ničeho nelituju. Co se stalo, to se stalo. Ale mračit se na někoho nikam nevede. Paní Glórii jsem tak okřikl . . .“

„Chudák! Ani nevěděla, o čem je řeč. Řekla to jen tak.“

„Ztracený dílo. Udělej mi něco k vůli: naznač jí jen tak mimochodem, že jsem se jí nechtěl dotknout. Tako-vá důstojná starší osoba . . . Že jsem nechtěl, chápeš? Já jsem holt vztekloun.“

Vidíte, že jsme byli úplně naměkko. A tak nám uplynul měsíc. Na Madalenino naléhání jsem jí přidělil práci:

„Ujmi se korespondence. Chceš plat. Dobrá, pak to dohodneme. Ať ti pan Ribeiro otevře účet.“

A přece jen přes všechna opatření, přes azbest, kterým jsme chtěli zmírnit tření, došlo zase k mrzutosti. Potom k mnoha dalším. Dopoledne pracovala Madalena v kanceláři, ale po obědě chodila na procházku, obcházela dělnické domky. Neduživé, pyskaté děti se jí věšely na sukně.

Zašla do školy, zkritizovala Padilhovy vyučovací metody a začala ze mě vymáhat glóbus, mapy a další tretky, které tu neuvádím, protože se mi nechce hledat to v záznamech. Jednou jsem z roztržitosti potvrdil objednávku. Když přišel účet, zděsil jsem se. Paleta: šest tisíc milreisů. Šest tisíc za brožury, kartóny a tabulky pro děcka nádeníků. A představte si, že takové hříšné peníze vydá člověk, který se naučil číst v kriminále ze slabikáře, z kalendářů a z kacířské bible v černých deskách. Přesto jsem se ovládl. Ovládl jsem se, protože jsem si umínil, že sporům se svou ženou se budu vyhýbat, a kromě toho mě napadlo, že všechny ty krámy při nejbližší příležitosti ukážu guvernérovi. Rozhodně to ale byl zbytečný výdaj.

Podepsal jsem duplikát, narazil jsem si klobouk a vypadl jsem. Když jsem šel kolem chlíva, všiml jsem si, že dobytek nemá co žrát.

„To je zlý.“

A zahulákal jsem:

„Marciano!“

Hulákal jsem nadarmo. Vztekle jsem slezl z kopce. Dole před vchodem do školy jsem objevil Marciana, jak sedí obkročmo na stoličce a tlachá s Padilhou.

„Mazej do práce, lumpe mizerná.“

„Všecko je hotový, pane Paulo,“ koktal Marciano v pozoru.

„Houby hotový!“

„Je to hotový. Na mou duši.“

„Lháři. Zvířata chcípají hlady a ohryzávají dřevo.“

Marciano se neudržel:

„Ještě teď byly žlaby plný. Jakživ jsem neviděl, aby dobytek tolik žral. A už se tady nedá vydržet. Člověk se vůbec nezastaví.“

Měl pravdu, ale žádný nádeník se mnou ještě takhle nemluvil.

„Nedělej ze sebe vola, ty paroháči!“

Majznuł jsem ho pod ucho, až se svalil. Omámeně vstal, vrávorál, dostal dalších pár šlupek a zase se párkrát poroučel. Nakonec zůstal bezmocně ležet v prachu. Potom se přece jen zvedl a se sklopenou hlavou šel pryč, pletl nohama a utíral si rukávem nos, ze kterého mu tekla krev. Chvilí jsem funěl. Pak jsem se otočil k Padilhovi:

„Za všecko můžete vy.“

„Já?“

„Ano, vy, protože tomu ničemuvi pletete hlavu.“

Pobledlý Padilha se hájil:

„Co vás to napadá, pane Paulo. To není pravda. Přišel otravovat, vážně. Já ho nevolal, dokonce jsem mu říkal, Marciano, radši jdi nakrmit dobytek. Nedal si říct a poplakoval se tady. Šel mi na nervy, kristepane, vždyť já toho chlapa nemůžu ani cítit.“

Už jsem mu chtěl vynadat, ale vtom jsem zahlédl Madalenu, jak se u hráze otáčí po zuboženém Marcianovi. Šel jsem jí naproti a bručel jsem:

„Zmetek! Podej čertu prst a hned chce celou ruku.“

Vztek už mě ale přešel. Víc mě mrzely ty bedny učebních pomůcek, které v tomhle Zapadákově nebudou k ničemu. Co s tím? Guvernérovi by bylo docela stačilo, kdyby mu škola dala pár lidí schopných získat volební průkaz.

„Jdeš se provětrat?“ zeptal jsem se Madaleny, která upírala zrak na tmavou střechu chlíva.

Neodpověděla. Zadíval jsem se na napajedlo, na vyschlé koryto potoka za náhonem a na lom, pouhou bělavou skvrnu na úbočí kopců. Les pomalu černal. Zafoukal studený vítr. Čistička dostala poslední dávky bavlny. Ozval se táhlý hvizd a dělníci přestali pracovat. Podíval jsem se na hodinky: šest.

„To je strašné!“ vykřikla Madalena.

„Cože?“

„Strašné!“ trvala na svém.

„Co vlastně?“

„To, jak se chováš. Taková surovost!“

Zase něco.

„Co prosím tě . . .“

Zbláznila se? Ne: vypadá normálně, rty sevřené, mezi obočím vrásku.

„Nerozumím tí. Co máš na mysli?“

Pohoršená, hlas rozzechvělý:

„Jak se opovažuješ někoho takhle mlátit?“

„Jo tak! Kvůli Marcianovi. Já myslel, že jde o něco vážného. Polekala jsi mě.“

Vůbec mi v tu chvíli nenapadlo, že rozumní lidé by se kvůli takové hlouposti mohli hádat.

„Takhle zbit člověka! Hruža!“

Pořád jsem si myslel, že se hněvá kvůli něčemu jinému, protože tohle nestálo za řeč.

„Neblázni, děvenko. Děláš z komára vola. Tihle lidi udělají, co se jim poručí, ale musí se na ně tvrdě. A Marciano vlastně ani není člověk.“

„Jak to?“

„Co já vím. To je u pánaboha. Je to onuce.“

„Samozřejmě. Pořád ho jen ponižuješ.“

„Nesmysl!“ vykřikl jsem popuzeně. „Onuce je, co ho znám!“

„Asi proto, že ho vždycky každý urážel.“

„Ale kde! Ten už se jako onuce narodil.“

Madalena zmlkla, otočila se ke mně zády a pustila se nahoru do kopce. Dopáleně jsem šel za ní. Najednou se obrátila, v modrých očích náhle temných jí plálo, a řekla chraptivě:

„Je to ale bezcitnost. Proč jsi to udělal?“

Došla mi trpělivost:

„Udělal jsem to proto, že jsem to považoval za nutný. A nejsem zvyklý skládat někomu účty, rozumíš? To by mi ještě chybělo. Párkrát šfouchnu do jednoho mizery a ty z toho uděláš bůhvíco. Co ksakru s tím Marcianem máš, že se ho tak zastáváš?“

Paní Glória si ráda povídala s panem Ribeirem. Byly to nekonečné hovory ve dvou tóninách: on mluvil nahlas a díval se přímo, ona šuškala a dívala se kolem sebe. Jakmile mě uviděla, ztichla.

Tyhle změny chápu moc dobře. Býval jsem námezdní síla a vím, že drobný člověk ve volných chvílích obyčejně pomlouvá ty, co jsou nad ním. No a paní Glória měla volno skoro pořád.

Spala, snídala, obědvala, večerela, četla romány ve stínu pomerančovníků a nedala pokoj Marii das Dore, kterou její spolupráce přiváděla k šílenství. Na všechno si stěžovala: na myši, žáby, hady, tmu. V mé přítomnosti ze sebe dělala oběť. Při každé vhodné i nevhodné příležitosti bez přestání vychvalovala město. Část dne trávila v kanceláři.

Pan Ribeiro ji oslovoval milostivá paní (Madalena byla jenom milostivá). Z určitých slov, posunků a zámlk jsem usoudil, že si tam chodí stýskat na neteřin osud. Věčně se pletla kolem psacího stolu a zdržovala.

Madalena ťukala na psacím stroji. Pan Ribeiro psal

pomalým, třaslavým písmem, občas se zarazil a hledal pravítko, gumu, lahvičku s lepidlem, jenže ty mizely, protože paní Glória měla hrozný zvyk do všeho vrtat a nikdy nic nevrátit na místo. Nepořádek mě rozčíloval, mračil jsem se, rychle jsem udělal pár strohých příkazů a šel jsem pryč, abych nemusel vybuchnout. Nakonec jsem to nevydržel.

Čtvrtého ještě nebyla hotová dílčí bilance za uplynulý měsíc.

„Proč to zpoždění, pane Ribeiro? Nemoc?“

Staroch si stísněně třel licousy:

„To ne. Ale v součtech je nesrovnalost. Od včerejška se to snažím dát do pořádku, ale nejde mi to.“

„A proč, pane Ribeiro?“

Mlčel.

„Dobrá. Dejte si na dveře ceduli, že se zakazuje vstup každému, kdo tu nemá co dělat. Tady se pracuje. A napište to hodně velkým písmem. Každému, rozumíte? Bez výjimky.“

„To se týká mě?“ vypnula se paní Glória.

„Udělejte to hned, pane Ribeiro.“

„Ptala jsem se, jestli se to týká mě,“ opakovala paní Glória a trochu se zmenšila.

„Vážená paní, týká se to všech. Když řeknu bez výjimky, tak to platí.“

„Přišla jsem si promluvit s neteří,“ koktala paní Glória a scvrkla se do svých normálních rozměrů.

„Vaše neteř, pokud bude v téhle místnosti, nepřijímá žádné návštěvy, je to zaměstnanec jako každý jiný.“

„Nevěděla jsem. Myslela jsem, že nevyrušuji.“

„Myslela jste špatně. Nikdo nemůže psát, počítat a povídat najednou.“

Paní Glória odešla tak, že opsala pravý úhel: odplížila se od psacího stolu ke stěně a podél ní se dostala ke dveřím, které se tiše otevřely a zavřely. Sedl jsem si a začal porovnávat deník s účetní knihou. Pan Ribeiro přistoupil blíž, aby mi pomohl.

„Děkuji.“

Pan Ribeiro s pomocí nožíku a pravítka vyrobil lepenkový čtverec. Madalena vstala, zakryla stroj, podala mi dopisy, počkala, až je dočtu, a odešla. Podepsal jsem dopisy a vložil je do obálek.

„Co tady má paní Glória pořád co klevetit, pane Ribeiro?“

„O nic důležitého nejde,“ odpověděl účetní. „Paní Glória je šlechetná duše a dovede hovořit o nejrůznějších tématech, já jí však upřímně řečeno nevěnuji náležitou pozornost.“

Přišlo mi směšné vyptávat se toho vážného muže na drby paní Glórie.

„Vynikající dáma,“ ujišťoval mě pan Ribeiro a tužkou linkoval lepenkový čtverec.

„Když myslíte.“

Vstal jsem:

„Pozor na vetřelce.“

„Ovšem,“ odpověděl pan Ribeiro.

V salónu jsem našel Madalenu, jak zdrcená leží na pohovce.

Spěšně si osušila oči.

„Proč jsi byl tak hrubý?“

Madalena byla těhotná a já ji obskakoval jako svátost. Poslední dobou mi říkala nepříjemné věci, které jsem přehlížel. Viděl jsem, jak jí roste břicho. Zadosti- učinění. Konejšivě jsem se k ní posadil:

„Hrubý jsem byl, ale jinak to nešlo. Je to peklo, mu- set jednat tímhle způsobem.“

„A proč bys musel?“ neodpustila si Madalena.

„Zase začínáš. Takhle se nedomluvíme, nezlob se. Popichování nesnáším. Se mnou jedinečně na rovinu, žádný narážky.“

„Kdo dělá narážky? Byl jsi hrubý.“

„Jinak to nešlo.“

„Šlo. Nemáš prostě moji tetu rád.“

„Já? Ani rád, ani nerad. Myslel jsem, že bude chtít nějakou práci. Mimochodem, psaní na stroji už bys měla nechat. Břichu to určitě nesvědčí. Špatně ti není?“

„Ne.“

„Každopádně pár měsíců před porodem a pár po něm máš dovolenou.“

„Děkuji.“

„Jak jsem říkal, myslel jsem, že tvoje teta bude chtít pracovat. Dokonce jsem jí jednou něco poradil, ve vlak- ku. Urazila se. Tady bloumá, čte hlouposti. Já jí to nevyčítám. Neměla by ale druhý rušit při práci.“

„Ale Paulo,“ vzlykla Madalena, „to se mýlíš. Roz- hodně nemáš pravdu, o tom jsem přesvědčená. Moje teta má svou důstojnost.“

„Ano, někdy jistý druh důstojnosti má, ale ta důstoj- nost u ní nemá dlouhý trvání.“

Madalena pokračovala:

„Neznám nikoho, kdo by se napracoval víc než teta Glória.“

„No ne!“ zvolal jsem s úžasem, který mě vymrštil z pohovky.

„Jdeš ven?“

Když o tom přemýšlím, vidím, že to nebyl úžas, co mě přimělo vstát. Pravděpodobně to byl zvyk chodit každé ráno do polí. Duchem jsem byl samozřejmě od polních prací daleko, ale paní Glória a Madalena už mě zdržely skoro hodinu a pohyb, který jsem udělal, odpovídal potřebě, která se ujasnila, jakmile jsem se postavil.

„Půjdeš se mnou?“

Madalena mě vyprovázela a cestou říkala asi tohle:

„Vyprávěl jsi mi, že jsi vyrůstal ve velice chudých poměrech.“

„Co já vím, jak jsem vyrůstal! Když jsem začal brát rozum, vodil jsem slepce. Pak jsem prodával kokosky staré Margaridy. Už jsem ti to vykládal.“

„Ano. Měl ses co ohánět. Ale věř mi, že teta Glória se musela snažit víc než ty.“

„Jenom povídej. Co dělala?“

„Vzala si mě na starost, živila mě a vychovala mě.“

„Jenom?“

„Zdá se ti to málo? To proto, že nevíš, co ji to stálo. Víc než tebe, abys získal São Bernardo. A jisté je, že teta Glória by mě za São Bernardo nevyměnila.“

Přehání. Učitelky obecné školy chrlí učitelský ústav po tuctech. Statek jako São Bernardo je něco docela jiného.

„To se nedá srovnávat.“

„Bydlely jsme u jednoho cirkusáka,“ řekla Madalena. „Byly tam dvě židle. Když přišla návštěva, teta Glória si sedla na barel od petroleje. V maličké jídelně jsem se učila. Stůl měl jednu nohu ulomenou a byl opřený o zeď. Tam jsem pracovala řadu let. Večer jsem ze šetrnosti stahovala knot. Postýskat si, poplakat a vzdychat chodila teta Glória do kuchyně. Z té doby jí zůstal zvyk šeptat a chodit po špičkách. Obě jsme spaly na jediné úzké posteli. Když jsem se rozstonała, teta Glória trávila noci vsedě; když už nemohla ospalostí vydržet, lehla si na zem.“

Madalena se odmlčela. Jejich chudoba na mě tak zapůsobila, že jsem se neudržel:

„To jste byly sakra v pěkném srabu.“

„Zato teta Glória nestonala nikdy,“ pokračovala Madalena. „Já jsem odešla do školy a ona si přehodila šál a šla vydělávat na živobytí. Vykonávala nejrůznější práce. Znála se s faráři – a tak dělala umělé květiny, radila podle abecedy křestní listy, zdobila oltáře. Znála se se soudci – a tak opisovala rozsudky. Večer prodávala vstupenky u Floriana. A protože náš soused pekař byl negramotný, vedla mu v krámě sešit s účty. Samozřejmě že za takové drobné práce moc peněz nedostala.“

„Jistě chápeš . . .“, mumlal jsem neurčitě a díval jsem se na červené hřbety jaloviček pohroužené ve vysoké trávě.

Madalena mě přerušila:

„A při zkouškách si ještě našla čas, aby za mě orodovala u zkoušejících a na všech možných i nemožných

místech, jen abych nepropadla. Teta Glória je neúnavná. Ničemu se ale nedokáže věnovat soustavně: vyčerpává se v dílčích úkolech. Proto žije pořád v takovém nepokoji. Tady nejsou lístky do kina, soudní rozsudky, křestní listy, pekařův účetní sešit. Teta Glória vidí stroje a lidi, kteří fungují jako stroje. Snaží se však být užitečná: jde do kaple, dá na oltář květiny a otře skla na obrázcích v sakristii; pokouší se vařit a nepohodne se s Marií das Dores; nabízí pomoc panu Ribeirovi; už zkoušela psát na stroji.“

K pile mířilo nákladní auto; z lesa se ozývaly tupé údery sekery; kdesi u Dobré hodinky skřípaly vojské potahy.

„Podle mě takový plýtvání energií nemá smysl. Člověk si má zvyknout dělat jen jedno.“

„Teta Glória by nic nezískala, kdyby se zaměřila na prodávání lístků do kina nebo na křestní listy: dostávala by stejně mizerný plat.“

„Proč si nenašla výnosnější zaměstnání?“

„Není to snadné. A kromě toho prodávat lístky a opisovat rozsudky taky někdo musí.“

Mlčel jsem – a k chuděře paní Glórii jsem žádné sympatie necítil. Dál jsem ji považoval za starou drbnu, která co vezme do ruky, to zkazí. Ta její roztodivná činnost mě vůbec nezajímala. Pokrčil jsem rameny. A připustil jsem, jen abych si Madalenu udobřil:

„Máš možná pravdu. Mně se to nezdá. Ale konec-konců, každý dělá, co umí.“

Byla neděle odpoledne a já se vracel z čističky a pily, kde jsem se dohadoval se strojníkem. Zkřivený setrvačnický a porouchané dynamo. Ten člověk to všechno slíbil spravit do dvou dnů. Zatracená práce. Hromady dříví, kůlny plné bavlny.

„Kazisvěti.“

U potoka jsem našel starou Margaridu, jak sedí na kameni a myje si lýtka tenká jako hůlky.

„Dobré odpoledne, matičko.“

„Pochválen Pán Ježíš Kristus,“ odpověděla černoška a snažila se mě rozeznat čichem a sluchem.

Pak mě přece jen mezi těmi pachy a zvuky poznala:

„Á!“

„Jakpak se máme? Co zdraví?“

„Jak pánbůh dá, synáčku. Líp, než si zasloužím,“ řekla stařena a hubené nohy si utírala kanafasovou sukni.

„V chalupě vám nic nechybí?“

„Kdepak! Všecko mám, mladá paní posílá kde co. Takovýho přepychu: lajntuchy, střevíce a toho prádla!

Na co? Na mý nohy se stěvíce nehodí. A taky se nepřikrejvám. Potřebuju než rohož. Rohož a oheň.“

„Máte pravdu, matičko. Spánembohem.“

A rozzlobený na Madalenu jsem šel pryč. Na druhém břehu jsem zahlédl Marciana, jak shání dobytek.

„Počkej.“

Přešel jsem lávku a šel se podívat na nejnovějšího limousinsko-karakuského křížence.

„Samá kost.“

Nebyl, ale já si vzal do hlavy, že je.

„A drž hubu.“

Zavinila to Madalena, neměla dávat Rose hedvábné šaty. Pravda, byly roztržené. Ale stejně to byla hloupost.

Radši je vyhodit, řekl jsem Madaleně. „Když jsou roztrhaný, tak je vyhoď. Nejde o tu škodu, ale hedvábný šaty pletou těm lidem hlavu.“

Madalena si to nedala líbit a týden jsme na sebe koukali jako bubáci. Já se užíral až moc.

Střecha pily tvořila červenou skvrnu, kterou deště tu a tam zbarvily dočerna. Na druhém břehu potoka se Margaridina sehnutá hlava pomalu sunula mezi stébly trávy. A Marcianova postavička, stoupající po pěšině, splývala s dobytkem.

„Husa!“ zahromoval jsem.

A myslel jsem na šaty pro Rosu a na stěvíce a prostěradla pro starou Margaridu.

„Rozhazuje.“

Pak jsem si vzpomněl na setrvačnick a dynamo.

„Husa!“

Samozřejmě že Madalena neměla s čističkou a pilou nic společného, ale v tu chvíli jsem o tom nepřemýšlel: všecko dohromady jenom stupňovalo můj vztek. Nesmyslný vztek. Zapomněl jsem na dárky, které ze mě před několika roky vytáhla Rosa (puďr a korále), a na výlohy, které jsem měl s Margaridou, dokonce za cestu autem a za štočky pro Gondimovy noviny. Prostě zdálo se mi, že Madalena zbytečně utrácí.

„Zbytečně, rozumíte?“

Opakoval jsem, abych přesvědčil sám sebe:

„Zbytečně. Jenom rozhazuje.“

Nad vysokou trávou už nebylo vidět Margaridinu bílou hlavu. Marcianova postava zmizela za ostrým zákruhem cesty. V zapadajícím slunci střecha pily ještě víc zrudla.

„Co tak propustit strojníka?“

„To jsou lidi!“

Soustředil jsem se na problém s dynamem, ten vlastně způsobil, že jsem stěvíce, prostěradla a hedvábné šaty začal považovat za marnotratnost. Pak jsem se uklidnil. Vyhodím strojníka, ano, to by šlo.

Chvilí jsem se díval, jak se párek pěnkav bezostyšně mlkuje. Zpropadená havěť. Za pár dní se rozejdou, každý po svém, nikomu nic nemusejí vykládat. Ti se mají!

A zamířil jsem domů. Madalena, Padilha, paní Glória a pan Ribeiro si povíдали na verandě. Když jsem se objevil, zmlkli.

Popadl jsem židli a odsedl jsem si. Možná o nic nešlo, ale stejně jsem je podezíral, že mě pomlouvají. Nejspíš.

Paní Glória věčně něco šušká panu Ribeirovi. A Madalena poslouchá Padilhu. Padilhu, který podle ní má nízkou duši. Ať jdou k čertu. Jeden lepší než druhý. Jen když se baví. Všichni proti mně. Třeba se mi to zdá. Když si ale člověk s něčím dělá hlavu jako já, je to k vzteku.

Tvářili se rozpačitě, jistě tušili, co si myslím. Padilha přežvykoval zkaženými zuby podlézavý úsměv.

Vstal jsem, opřel jsem se o zábradlí, a protože ve vlastním domě jsem neviděl nic příjemného, začal jsem si cpát fajfku obrácený ven.

Vzadu po dvoře se loudal kluk s prakem v ruce. Tak na tohle mají školu. Ve svátek se to fláká, zabíjí to ptáky, místo aby si četli ve slabikáři a čmárali po papíře.

Šest tisíc za tabulky, mapy, obrázky a podobné okrasy na zeď. Šest tisíc!

Nakvašeně jsem šlehl pohledem po Madaleně, která si tam klidně seděla, jako by to nebylo její dílo.

Zuřivě jsem si zapálil fajfku a pokoušel jsem se myslet na něco jiného. Margaridin baráček se skrýval v listí banánovníků. Z chléva vyšel Marciano a shrbeně se klátil směrem k nám: před domem smekl klobouk a schoval cigaretu. Lom nahoře skoro nebylo vidět, co se k němu zrušila cesta.

Na radnici už kamení kupovat nechtěli, stavební práce na statku skončily. A mistr Caetano stonal na palandě a každý týden dostával od Madaleny hotové jmění. Ten si žije. Návštěvy, léky z apatyky, slepice.

„Není jak mrzákovi.“

Jistě, potřebuje to, ale kam bych přišel, kdybych měl takhle podporovat každého.

Navíc hedvábné šaty pro Rosu, střevice a prostěradla pro Margaridu. Ani se mě nezeptá. Už jste někdy viděli takovou nehoráznost? Co je moc, to je moc, okrádat se nenechám.

Znova jsem si sedl. Madalena se zapovídala s Padilhou, ale nerozuměl jsem, co si říkají. Rozpaky pomalu mizely. Padilha klopal oči.

Proč ho vlastně nevyhodím z domu, parazita, stejně se na školu jen tak vymlouvá, aby ze mě mohl každý měsíc tahat sto padesát milreisů, a přitom je to intrikán, nic než intrikán.

Otočil jsem se a zadíval se na bělostný dvůr, vysypáný štěrkem a pískem. O tomhle čase se tam hemžila spousta holubů, lítali nízko nad zemí, naduté se špacírovali, ozobávali půdu. Počítal jsem je asi do padesáti. Spletl jsem se a začal jsem znova, ale zase špatně. Mohlo jich být dobrých dvě stě.

Vzpomněl jsem si na doby, kdy tam byla samá luštěnice a bláto. A potok nebyl než trocha kalné vody v úzké a křivolaké stružce, která se rozlévala po louce a vsakovala do země. A Mendonçův plot byl pořád blíž.

Takový rozdíl! Měl jsem chuť vstát a zavolat na ně:

„Podívejte se kolem sebe. Copak spíte? Probudte se. Domky, kaple, silnice, jez, pastviny, všecko nový. Bavlníková plantáž skoro má dlouhá a půl míle široká. A ten nádherný les! Třeba ty žlutáky! Ty cedry! Podívejte se na čističku, na pilu. Myslíte si, že to spadlo z nebe?“

Padilha dál tlachal s Madalenou. Pokrčil jsem rameny:

„Ať jdou k čertu, banda mizerná!“

Pan Ribeiro důstojně přikyvoval na žvásty pani Glórie.

Casimiro Lopes si přišel sednout na schodek před dům. Špičkou nože si řezal tabák na viržinko a psovským pohledem sledoval louku, jez, kapli, plantáže. Chudák Casimiro Lopes. Málem jsem na něj zapomněl. Mlčenlivý, věrný, děvče pro všechno, jediný člověk, který mi rozumí. Smutně se na mě usmál. Ušklíbl jsem se, jako bych říkal beze slov:

„Za nic to nestojí, Casimiro.“

Casimiro Lopes znechuceně ohrnul nos.

Ostatní bzučeli dál. Ďas je vem. Taková havěť. Něco tak bezvýznamného nestojí za jediný pohled. Hovada.

Zívl jsem a vstal. Padla na mě únava. Celý den venku, dohlížet na každou maličkost. Sotva jsem se na nohou držel. Taková únava.

Stmívalo se. Uvnitř v domě černo. Vzpomněl jsem si na pokažené dynamo. To ještě chybělo. Z verandy jsem zašel dovnitř:

„Marie das Dores, rozsviť něco.“

Malý bečel jako odstavené tele. Neudržel jsem se: šel jsem zpátky a křikl na Madalenu a na pani Glórii:

„Běžte některá za tím chudákem. Copak to jde? Jen když žvaníte, ať se třeba zboří svět. Děcko se může uřvat!“

Madalena měla kluka.

Byly to dva roky, co jsem se ženil, a proto k nám João Nogueira, páter Silvestre a Azevedo Gondim přišli na večeri.

Právě ten den jsem vynadal Padilhovi a on vykoktal nějakou omluvu, které jsem nevěnoval pozornost, ale za pár hodin se mi všechno rozleželo.

„Poslyšte, Padilho, pojdte sem,“ řekl jsem mu ráno v zahradě, kde trhal kytky. „Nikoho tu nedržím. Jestli se vám práce nelíbí, můžete jít.“

„A proč, pane Paulo?“ zvolal Luís Padilha ohromeně.

„No proč! Trhat kytky, člověče! Víte, kolik je hodin?“

„To paní Madalena mě poslala pro pár růží.“

„Copak jste zahradník? Paní Madalena nemá co poroučet. Stejně pořád jenom maříte čas tlacháním!“

„Za to já nemůžu,“ bránil se Padilha. „Vyřiďte si to s paní. Chtěla po mně květiny na stůl k večeri. Co jsem měl dělat? Odmítnout? A pokud jde o ty řeči, chápete přece, pane Paulo. Vzdělaná žena v téhle díře! Potřebuje někoho, s kým by si občas mohla o něčem zajímavém popovídat.“

Přišlo mi to k smíchu. Dál jsem si ho nevšímal a Padilha s popíchanými prsty chvatně poplenil růžový keř a zmizel. O něčem zajímavém si popovídat!

Později v kanceláři mi vlezla do hlavy jakási neurčitá myšlenka, chvíli tam dělala spoušť a vypadla. Když jsem ji chtěl polapit, už byla daleko. Přestal jsem číst dopis, který jsem mě před sebou, a bůhví proč jsem si začal Madalenu podezíravě měřit. Stála opřená o psací stůl, roztržitě listovala v účetní knize a oknem zírala na vzdálené květy trubačů.

Mechanicky jsem papír podepsal; Madalena mi mechanicky přisunula další. Vtom se ta myšlenka vrátila. Jenomže se mihla tak rychle, že jsem ji nestačil zachytit. Zachvěl jsem se a připadlo mi, že se Madalena tváří nějak jinak. Ten dojem ale netrval dlouho.

Zabral jsem se do práce, a když večer přátelé vystoupili z auta, byl jsem naprosto klidný.

„Vítejte u nás.“

Jako staré známé jsem je hned vedl dál a šel jsem obstarat pití Gondimovi, který na São Bernardu vyžaduje koňak.

Při večeři se všichni vesele bavili. Ba i já jsem se přidal, přestože věcem, o kterých mluvili, vůbec nerozumím.

Nejdřív Azevedo Gondim, kterému koňak rozvázal jazyk, začal vychvalovat venkovský život:

„Vy se máte! Jestlípak by se ve městě někde na zadním dvorku vykrmila tak velikánská krůta. Pták jako svět! Pámbu požehnej.“

Paní Glória spokojeně mlaskla a odvrátila oči od

středu stolu, kde se na míse roztahovala krůta, která sklízela tu přemrštěnou chválu. Páter Silvestre sledoval pohled paní Glórie a jeho zrak padl na záhony v zahradě a na řady stromů v sadu.

„Musí to být skutečně radost žít v tomhle ráji. Taková nádhera!“

„Pro člověka zvenku snad,“ přerušil jsem ho. „My jsme na to zvyklí. Ostatně já to nepěstuju pro okrasu. Je to na prodej.“

„I květiny?“ zeptal se Azevedo Gondim.

„Všecko. Kytky, zelenina, ovoce . . .“

„Vidíte to!“ zvolal páter Silvestre a pokyvoval prošedivělou hlavičkou a vraštil úzké čelo. „Tomu říkám zdravý rozum! Kdyby tak smýšleli všichni Brazilci, neměli bychom před očima tolik bídy.“

„Politika, velebný pane?“ usmíval se João Nogueira.

Páter Silvestre vypouklil kalná očka.

„Proč ne? Musíte uznat, že stojíme na pokraji propasti.“

Páter Silvestre má v hlavě zmatek. Farnost samý problém, a on žije v oblacích. Liberální až běda.

Padilha se přidal: „Správně.“

„Na pokraji propasti,“ opakoval páter Silvestre.

„Jaké propasti?“ zeptal se Azevedo Gondim.

Důstojný pán vyrukoval s ráznou odpovědí:

„To přece vidí každý. Režim zkrachoval. Podvody, lumpárny.“

„A kdo jsou ti lumpové?“ vyzvídal João Nogueira.

Páter Silvestre vysunul spodní ret a zarazil se. Svoje názory má z novin. Protože tam se ale názory rozcházejí

a protichůdná stanoviska on připustit nemůže, čte jenom opoziční tisk. Věří mu, Občas ovšem zakouší pochybnosti. Opoziční tisk prohlašuje, že lidi od vlády jsou darebáci, a on přitom zná některé úctyhodné. To mu nahlodává přesvědčení, které mu vnuká tištěné slovo. A poněvadž potřebuje srovnat své poznatky s tvrzením druhých, shledává, že politik jako jedinec je tvor jako každý jiný, ale dohromady jsou to zločinci.

„To je otázka! Mně přece nepřisluší někoho obviňovat. Fakta jsou fakta. Rozhlédněte se kolem sebe.“

„Přece jen byste měl někoho jmenovat,“ naléhal João Nogueira.

„Proč? Vládnoucí křídlo je prohnílé až hrůza. Země se řítí do záhuby, milý doktore. Dejte na mě: země se řítí do záhuby.“

Přistrčil jsem mu láhev a vyptával jsem se:

„Co se vám přihodilo, že tak smýšlíte? Nepříjemnosti? Podle mého selského rozumu takhle člověk mluví, jen když příjmy nekryjí náklady. Předpokládám, že vaše záležitosti jsou v pořádku.“

„O mě nejde. Zato státní finance jsou na tom špatně. Finance a všecko ostatní. Ale nic si nenamlouvejte. Revoluce na sebe nedá čekat!“

„To by nám tak scházelo. Všecko by šlo k čertu.“

„Proč?“ zeptala se Madalena.

„Ty jsi taky revolucionářka?“ obořil jsem se na ni.

„Ptám se jenom proč.“

„No proč! Protože by vybuchl úvěr, kurs by letěl dolů a dovoz by stál majlant. Nehledě na binec v politice.“

„To by bylo skvělé,“ přerušila mě Madalena. „Pak by se všechno srovnalo.“

„Určitě,“ připojil se Luís Padilha.

„Víte vůbec, co říkáte?“

„Překvapuje mě, že vy byste uvítal revoluci, pane faráři,“ řekl Nogueira. „Jaké by vám to přineslo výhody?“

„Žádné,“ odpověděl farář. „Mně by to výhody nepřineslo. Ale národ by velice získal.“

„Jen počkejte,“ vmísil se Azevedo Gondim. „Chystáte hranici a sami se na ní uškvaříte.“

„To jsou řeči,“ zabručel Padilha.

„Žádné řeči,“ zvolal Azevedo Gondim. „Jestli se něco semele, nevzejde z toho nic dobrého, vidíte, Nogueiro?“

„Fašismus.“

„To by se vám líbilo. A co takhle komunismus?“

Paní Glória se pokřížovala a pan Ribeiro usoudil:

„Chraň nás pánbůh.“

„Bojíte se, pane Ribeiro?“ usmívala se Madalena.

„Už jsem viděl hodně změn, milostivá, a vždycky k horšímu.“

„Nic takového,“ ujišťoval je páter Silvestre. „Tyhle cizokrajné teorie se u nás neuchytí. Komunismus znamená bídu, rozklad společnosti, hlad.“

Pan Ribeiro si přešel rukou po lesklé pleši:

„Za časů císaře Petra mezi lidem moc peněz nebylo, a kdo měl tisíc milreisů, byl boháč. Všeho ale bylo dost, tykve hnily na poli. Skočec nebo bavlníkové semeno neměly žádnou cenu. Po vyhlášení republiky začaly být nekřesťansky drahé. Proto říkám, že takové zvraty jenom kazí lidem život. Železnice . . .“

„Národ bez Boha!“ hřímal páter Silvestre k paní Glórii. „Kněze postříleli, neunikl ani jediný. A zpiti vojáci rozbíjeli sochy svatých a křepčili na oltářích.“

Paní Glória kvílela a tiskla si hrud:

„Taková hrůza! Je to možné! Na oltářích!“

„Nic nerozbíjeli,“ zasáhl Padilha. „To je kontrarevoluční propaganda.“

„A vy k tomu ještě přispíváte, pane faráři,“ zvolal Gondim.

Farář se vytácel:

„Já ne. Já si hledím svého. Že ale vláda nestojí za nic, to nepopírám. A že reformu potřebujeme jako sůl. Ovšem komunismus ne, u nás se neujme. Dejte na mě: u nás ne. Lid má víru, lid je katolický.“

João Nogueira odporoval:

„To právě není. Věrouku nezná nikdo. Jak nějaký protestant zpívá hymny a káže evangelium, hned si ho jdou věřící z procesí poslechnout; druzí tíhnou ke spiritismu; a chudý lid věří na čary a dokonce uctívá stromy. Mnozí berou katolictví jako hospodu, vyberou si jídlo a s nechutí odloží příbor. Ti nejuvědomější trpí dyspepsií. Mýlíte se, pane faráři, lidé chodí na mši, ale katolíci to nejsou a stejně dobře se nechají přetáhnout na jednu jako na druhou stranu.“

Páter Silvestre zrozpačtil:

„V tom případě . . .“

Ale João Nogueira už skončil. Teď hovořil se mnou a tiše kydal hanu na doktora Magalhãese.

Madalena se vyptávala pana Ribeira:

„Co byste tím ztratil?“

„Nevím, milostivá. Něco snad ano. Na mě doléhají samé rány. Mám tady koneckonců kus chleba, a kdyby k tomu neštěstí došlo, ani ten bych nedostával.“

Madalena se ho snažila přesvědčit, ale nebylo mi jasné, co sleduje. Náhle se mě zmocnila zvláštní nedůvěra. Podobný nepříjemný pocit už jsem zažil. Kdy to jenom bylo?

João Nogueira rozmázl doktora Magalhãese jako štěnici. Paní Glória zmožená jídlem a horkem zavírala oči a hrozící nebezpečí už ji nevzrušovalo. Paličatý pan Ribeiro odmítal novoty. A zrudlý Azevedo Gondim ujišťoval pátera Silvestra:

„Katolíci to nejsou. Ne, Nogueira má pravdu. Znáím lidi, kteří v novinách hájí náboženství, a přitom bibli jakživ neviděli.“

Kdy to bylo? Rázem se mi všechno ujasnilo: bylo to týž den v kanceláři, když mi Madalena dávala k podpisu korespondenci.

Ano! Spráhla se s Padilhou a teď mi svádí řádné zaměstnance ze správné cesty. Je to komunistka! Já stavím a ona boří.

Zvedli jsme se a kávu jsme si šli vypít do salónu.

Ano, komunistka!

„Zkaženost, rozvrat rodiny,“ trval na svém páter Silvestre.

Nikdo na to nic neřikal.

Já se v těchhle věcech pochopitelně nevyznám, ale byl bych rád věděl, co si o tom myslí Madalena.

Farář uměl jenom křičet.

Jaký je asi Madalenin názor?

„V tom má páter Silvestre pravdu,“ souhlasil Gondim. „Náboženství je uzda.“

„Nesmysl!“ řekl Nogueira. „Kdo je podle vás kůň, aby potřeboval uzdu?“

Jaké má asi Madalena náboženství? Možná žádné. Nikdy se mi o tom nezmínila.

Je to spoušť.

A tiše, váhavě a nevěřicně jsem opakoval: „Spoušť.“

Materialistka. Vzpomněl jsem si, že Costa Brito mluvil o historickém materialismu. Co to znamená?

Onen svět mi upřímně řečeno v hlavě neleží. Připouštím, že existuje Bůh, nebeský plátec mých dělníků, špatně odměňovaných tady na zemi, a připouštím, že existuje ďábel, budoucí kat zloděje, který mi ukradl chovnou krávu. Jakési náboženství tudíž mám, i když si myslím, že chlap se bez něho většinou obejde. Ženská bez náboženství je ale hrozná.

Komunistka, materialistka. Pěkné manželství! Přáteli se s tím blbcem Padilhou. „O něčem zajímavém si popovídat.“ O čem asi? O sociálních reformách nebo o něčem ještě horším. Co já vím! Ženská bez náboženství je schopná všeho.

„Jistěže,“ kýval jsem na nudné žvásty pátera Silvestra.

Pan Ribeiro a Azevedo Gondim se poklidně otravovali. Paní Glória klímala. Padilha kouřil opodál.

„Nejspíš.“

Asi jsem řekl hloupost, protože páter Silvestre odpořoval a něco mi začal nesrozumitelně dokazovat.

Otočil jsem se po Madaleně a zahlédl jsem ji u okna, jak se s úsměvem rozplývá před Joãem Nogueirou.

Sebedůvěra mi nechybí. Zveličil jsem si však Nogueirovy hezké oči, dobře ušitý oblek, vemlouvavý hlas. Pomyšlel jsem na svých devětaosmdesát kilo, na tuhle rudou vizáž s hustým obočím. Nespokojeně jsem sepnul obrovské chlupaté ruce, ztvrdlé mnohaletou dřinou. To všecko jsem si spojil s Madaleniným materialismem a komunismem – a zmocnila se mě žárlivost.

Zmocnila se mě žárlivost. Ze všeho nejdřív jsem zatoužil popadnout Padilhu za uši a vykopnout ho na ulici. Přesto jsem ho nechal být, abych se mohl mstít. Držel jsem ho dál od domu, lépe řečeno zavřel jsem ho ve škole. Tam žil, tam spal, tam se mu na podnose nosilo vystydlé jídlo.

Čtyři měsíce jsem mu nedal plat. A když jsem viděl, jak je zdeptaný a vyhublý, jaký má špinavý límeček a zarostlý krk, vtipkoval jsem:

„Žádný strachy. Však vy si to vynahradíte. Jste přeci apoštol. Jen si pěkně dál pište povídky o proletářích.“

Nešťastník se hájil. Když ponižování nebralo konce, spolkl to nakonec mlčky. Jednou se slzami v očích žadonil, abych mu obstaral místo ve státní správě.

„Vyloučeno, Padilho. Počkejte si na sověty. Určitě se uplatníte v rudý gardě. A ne abyste potom po mně šel, Padilho, budete doufám kamarád.“

V domě, který hlídal Žralok s Casimirem Lopesem, se žilo nevesele a nudně. Paní Glória vysedávala odpoledne pod pomerančovničky a krátila si čas brožurami a

romány. Madalena vyšívala a tvář měla plnou stínů.

Stíny se občas rozptýlily. Po práci se chtělo jen tak povídat, dřímat, na nic nemyslet.

Foukal větřík. Příjemně chladil, sváděl k lenošení. Díval jsem se na kopec, obtáčený červenou stuhou silnice, na les, bavlníkovou plantáž, na nehybnou vodu v nádrži.

Madalena odložila vyšívání a zahleděla se do kraje. Oči se jí rozšířily. Krásné oči.

Bez jediného pohybu jsme cítili, že se zase sblížíme, jen váhavě, protože každý se bál, aby se druhého nedotkl. Stísněné úsměvy a neurčitá gesta.

Já se rozpovídal o vnitrozemí. Madalena vyprávěla příhody z učitelského ústavu. Načež ovzduší ochladlo. Jak jinak. Učitelský ústav! Podle Silveiry tam studentky dělají psí kusy, a Silveira zná veřejné školství jako své boty, dokonce pro ně dělá předpisy. V učiteláku se holky ledacos naučí.

Nemám rád chytré ženské. Říká se jim intelektuálky a jsou hrozné. Viděl jsem pár takových, co recitují na divadle, dělají přednášky a vláčejí s sebou manžela nebo něco podobného. Na pódiu jim to jde, ale doma za staženými závěsy říkají:

„Pomoz mi přece, drahoušku.“

Mně to žádná neříkala, ale říkaly to Nogueirovi. Jako bych to slyšel. Občas se některá objeví na malém městě, usmívá se a prodává brožurky, projevy a tak dále. Velká města tyhle ženské určitě zamořily. Hrůza.

Madalena v pravém slova smyslu intelektuálka nebyla. Jenže nedbala o náboženství, četla zprávy ze zahraničí.

A tak jsem se zase stáhl do sebe, užíral jsem se.

U okna se před Nogueirou nakrucovala, usmívala se. Usmívala se přesně jako tamty, co dělají přednášky. Ale pozor, koketovat s Joãem Nogueirou se nevyplácí. Dobrý advokát, přímé jednání, ano ano, ne ne; ženská si ovšem před ním nikdy není jistá. A bylo to vůbec poprvé, co spolu takhle mluvili? Znali se ještě předtím, než jsem do toho tak hloupě spadl. Třeba spolu něco měli. Když jsem potkal Madalenu u doktora Magalhãese, byl tam i João Nogueira. Doktor Magalhães je učiněný blb. Poslouchat ho je horší než slyšet, jak se řeže dříví. „Jsem soudce, rozumíte? Soudce. Ráno vstanu...“ A Nogueira s kamenným pohledem jakoby nic! Sledoval svoje. Sotva začal o politice, Madalena zvědavě zvedla hlavu. A po dvou letech manželství se před ním v okenním výklenku celá natřásá.

Vstal jsem, v duchu jsem jí spílal:

„Čubka!“

Dokonce i s Padílhou! Jak si může začít s takovým ubožákem, jako je Padilha? Sociální otázka.

„Pěkná sociální otázka. Samá sprostárna.“

Pak ty články do Gondimova listu. Psala pořád. Málo, ale psala. Gondim s ní byl jedna ruka. Pamatujete se, jak mi jednou odpoledne tak idiotsky blahopřál? Důvěrnosti. A jak přetřásali její nohy a prsa!

Jak potom takové ženské věřit? Intelektuálce.

Asi jsem se zatvářil hrozně, protože Madalena zbledla a zachvěla se.

Kdybych tak věděl... Co bych měl vědět! Copak manžel někdy něco ví?

Jsem možná čeledí pro smích. I Marciano s Rosou si o tom třeba povídají večer v posteli.

Ví snad Marciano o mých pletkách s Rosou? Neví. Vždycky jsem si dal záležet, abych ho poslal do města, na nákupy, jak to šlo. A možná ani nechce nic vědět. Taky mu to třeba vůbec nedošlo.

„Jistotu, skutečnou jistotu nemá v podstatě nikdo.“

Co na to pan Ribeiro? Co paní Glória?

Pomalu jsem šel dovnitř, podívat se na malého, který se neobratně batolil po pokojích, sám. Dřepl jsem si a zkoumavě si ho prohlížel. Byl hubený. Vlasy měl světlé, po mámě. Oči kočičí. Já mám černé. Rozplácly nos. Děti mívají rozplácly nos.

Nerozhodně jsem se zarazil: mně se nepodobal, ale jinému chlapovi taky ne.

A kluk lezl dál, padal a brečel, ošklivý až běda. Nožičky a ručičky měl tenké, až to bolelo. Ve dne v noci řval, řval jako pominutý, a chůva usínala vstoje. Občas z toho křiku celý zrudl, a když mu páter Silvestre namočil hlavu v křtitelnici, bál jsem se, že z toho bude mít smrt. Při prvních zubech se osypal boláky a polepili ho náplastmi: jak to boží hovádko. Nikdo se o něho nezajímal. Paní Glória četla. Madalena bloudila po koutech se zarudlými víčky a vzdychala. Já si říkal:

„Vlastní děcko nemá ráda!“

A děcko brečelo, brečelo jako zjednané. Jediný Casimiro Lopes k němu něco cítil. Vzal ho na verandu a tam s ním žvatlal, vypravoval mu o jaguárech, zpíval ukolébavky z vnitrozemí. Kluk mu lezl po nohou, tahal ho za vousy a on prozpěvoval:

*Narodil se pacholíček,
nikdo mu prs nepodal,
zato kravám u jeslíček
všecko mlíko vycucal.*

Dobrák Casimiro Lopes. Neznám většího prostáčka. Jsem přesvědčený, že si neuvědomuje zlo, které páchá. Všichni ho považují za kručáka. Přehánějí. Krutý bývá málokdy. Nic nechápe, špatně se vyjadřuje a je důvěřivý jako divoch.

Šlo to se mnou z kopce. Zdálo se mi, že jsem nemocný, těžce nemocný. Znechucení, trvalý neklid a vztek. Madalena, Padilha, paní Glória, trojice k pohledání! Toužil jsem Madalenu chytit a do krve ji zmlátit. Zmlátit taky paní Glórii, která celé roky dělala jako mezek, aby tu potvoru vychovala.

Sebenicotnější věci se rozrostly do ohromných rozměrů. Jediný pohyb, jediné plané slůvko ve mně vyvolávaly podezření.

Ženská z učitelského ústavu! Však Silveira mě přímo varoval. Teď nezbyvá než snášet důsledky vlastní blbosti, abych nevypadal jako trouba.

Snášet! Ale proč? Proč vlastně bych měl pořád snášet takovou pohromu? Chybí mi jenom důkaz: nečekaně vrazit do ložnice a načapat ji v posteli s jiným.

Posedla mě představa, že ji překvapím. Začal jsem se jí hrabat v truhlách, v knížkách, v dopisech. Madalena plakala, křičela, dostala nervový záchvat. Pak přišly další záchvaty, další pláč a křik, nadávky jen přšely a z mého života se stalo peklo.

Jednou se na statku zastavil doktor Magalhães a poobědval se mnou. Jak jsem ho sledoval, všiml jsem si, že je k Madaleně přehnaně laskavý. V jejich rozhovoru jsem po pravdě řečeno nic špatného neobjevil; úmysl však prozrazovaly způsoby, pohledy, úsměvy. Zdálo se mi, že si šuškaají a dělají dvojsmyslná gesta.

V noci jsem nemohl spát. Dlouhé hodiny jsem proseděl a proklínal jsem Madalenu, která se stočila v rohu postele a skrčené nohy si tiskla k žaludku.

S doktorem Magalhãesem, s takovým dědkem! Uvažil jsem, že i já jsem dědek, a nevesele jsem se poškrábal na bradě. Zavinil jsem si to zčásti sám: nedbal jsem na sebe. Ta zatracená práce na poli mě tak zaměstnávala, že jsem se třeba tři čtyři dny neholil. A když jsem se vracel domů, bláto jsem měl až za ušima: prostě prase. Vlezl jsem do horké vody, ale ani vydrhnout se to nedalo.

A ty obrovské ruce! Dlaně jsem měl obrovské, rozpraskané, mozolnaté, tvrdé jako koňské kopyto. I prsty jsem měl obrovské, krátké a silné. Takovýma rukama hladit ženskou!

Ruce doktora Magalhãesese, uvyklé péru, byly měkké jako kozinka a jeho pěstěné nehty určitě neškrábaly. Vždyť taky jakživ nedržel nic jiného než spisy!

Madalena hlasitě oddechovala. Tak křehká, tak jemná! Poslední dobou hubla.

Zvedl jsem se a naklonil se ke světlu. Ruce jsem měl opravdu obrovské. Přistoupil jsem k zrcadlu. Doktor Magalhães je šereda; já ale při tom zatraceném životě, kdy celý den jenom řvu na nádeníky, pořád na slunci,

vypadám hrůzně. Kůže černá. A to obočí! Vlasy mám prošedivělé, ale vousy už skoro bílé. Ani se neoholit! Taková nedbalost!

Na druhý den jsem viděl Madalenu, jak něco píše. Přiblížil jsem se po špičkách a četl jsem adresu Azeveda Gondima.

„Můžeš mi to laskavě ukázat?“

Madalena popadla list, který ještě nebyl složený.

„O nic nejde. To je moje věc.“

„Jistě. Ale radši mi to ukaž. Dovolíš?“

„Neřekla jsem ti, že je to moje věc? Nech mě!“

„Ukaž ten dopis,“ naléhal jsem a chytil ji za ramena.

Madalena se bránila, nataženými rukama papír zvedala nebo ho zas schovávala za zády:

„Táhni k čertu, starej se o sebe.“

Odpor mě rozlítl:

„Dej sem ten dopis, ty mrcho.“

Madalena se mi vykroutila a s křikem se rozběhla po chodbě:

„Mizero!“

Ve dveřích se objevila vyděšená paní Glória:

„Propánaboha! Uslyší vás venku.“

Ztratil jsem hlavu:

„Polibte mi prdel. Rozumíte, vy modlářko stará?“

Ano: polibte mi prdel. A jestli se vám to nelíbí, vypadněte. Vy i ta vaše povedená neteč, jasný? Polibte mi prdel obě dvě.“

Paní Glória utekla s kapesníkem na očích.

„Ničemol!“ křičela Madalena.

A já mlel pořád dokola:

„Ukaž ten dopis, děvko.“

Madalena roztrhala papír na kousičky a vyhodila je z okna:

„Ničemo!“

Zmizela jako vítr. Na chodbě ještě vykřikla:

„Vrahu!“

Ohromeně jsem zahučel:

„Čubko!“

A díval jsem se, jak v ranním větru ty kousky papíru poletují po zahradě mezi lístky růžových keřů. Zdátky, ze salónu nebo z kuchyně, se ještě ozýval Madalenin křik:

„Vrahu!“

Všechny ostatní nadávky, které jsem od ní slyšel, nic neznamenaly. Ale tahle ano. Tala mě do živého. Citlivé ženské bytosti by se neměly plést do mužských záležitostí.

Jediný člověk, který mě kromě ní prohlásil rovnou za vraha, byl Costa Brito, ve volné rubrice *Gazety*. Právě tenkrát, když jsem mu to splatil i s úroky, jsem se spřáhl s Madalenou. Smůla! Radši jsem si měl zlámat hnáty. To už je lepší dobrá milenka než takováhle manželka.

Vrahu! Jak na takovou nadávku přišla? Náhodou? Nebo četla Britovy noviny? Nejspíš jí Padilha pověděl pár zdejších drbů. Ovšem! Z Padilhy se vyklubal chlap schopný všeho. To je nádhera! Padilha! Vzpomněl jsem si, jak to bylo s Jaqueirou, ale hned jsem to pustil z hlavy a v duchu jsem si opakoval:

„Vrahu! Vrahu!“

Dopálilo mě, že tak hloupě mařím čas.

„Všichni ať mi políbí prdel, Madalena, paní Glória, Padilha.“

Já tady blbnu a čedeř se zatím venku fláká. Protáhl jsem se. Celou noc oka nezamhouřit! Pak jsem se zachvěl a podíval se na ruce. Měl jsem je skutečně obrovské.

Ten Jaqueira . . . Ano, už je to hezkých pár let. Náhle mě napadlo, že se Madalena k chudákovi Casimiru Lopesovi chová jako nevděčnice. Koneckonců . . .

Vrahu! Co vůbec o mém životě ví? Nikdy jsem se jí nesvěřoval. Každý něco tají. To by bylo, aby jeden druhému vykládal všechno na potkání. Každý máme něco za sebou. Tím spíš Madalena s tím svým učitelským ústavem. Copak můžu znát její minulost? Přítomnost nestojí za nic, to je přece vidět.

A navíc je to nevděčnice. Casimiro Lopes jí co chvíli vezme děcko na verandu, houpe ho, chová, zpívá mu. Jak je to všechno zamotané! Vrahu přece řekla mě, a ne Casimiru Lopesovi. V tom okamžiku mi však mé úvahy vůbec nepřišly nelogické. A nedivil bych se, kdyby se řeklo, že já a Casimiro Lopes jsme jedna osoba.

Ten Padilha! Mizera chlap dokáže člověka zničit. Kdo by si byl pomyslel, že Jaqueira . . .

Zase ten Jaqueira. Tady je v kostce jeho případ. Jaqueira byl takový nedomrlý chlapík a mlátil ho kdejaký utřinos nebo pohůnek. Jaqueira se nebránil a jenom bručel:

„Jednou nějakýho syčáka zabiju.“

S Jaqueirovou ženou spal kdekdo. Stačilo štouchnout

do dveří. Když žena hned nešla, otevřel Jaqueira, zival a vyhrožoval:

„Jednou nějakýho syčáka zabiju.“

Zabil. Schoval se za strom a všechny broky napálil zákazníkovi rovnou do srdce. Porota ho odsoudila šesti hlasy (lumpárna). Vyšel z kriminálu a stal se z něho vážený občan. Pak už si na Jaqueiru nikdo netroufнул.

Když jsem se uklidnil, zdálo se mi, že to byl kravál pro nic za nic. K dámám se doktor Magalhães rád chová dvorně, a přece ho nikdo z ničeho nepodezírá. A list adresovaný Gondimovi byl zřejmě článek do novin. Nic jiného to být nemohlo. Malichernosti – a kvůli tomu takový nesmyslný povyk, nejhorší urážky, aby to slyšela Maria das Dores, pan Ribeiro. Do přič!

Madalena je počestná ženská, to je jasné. Neukázala ten papír ze zásady, aby si nezahlala, to je víc než jasné. Přítomá žárlivost.

Spořádanější bytost by se našla snad jenom v klášteře. Rozvážná, žádné vrtochy. A dobrosrdečná až moc, každého božího tvora se ujme. Co si myslí, to se neví, protože druhému do duše nikdo nevidí; ve slovech a činech se jí ovšem nedalo nic vytknout. Byla by mi mohla povědět horší věci. Horší než vrah? To bylo tvrdé. Jí jsem to ale nezazlival, zazlival jsem to Padilhovi, lumpovi mizernému.

Po ranním výstupu jsem byl plný optimismu a moje vrozená brutalita se obrátila proti učitelí.

Darebák! Zaslouží si vyhodit. Šel jsem to vyřídít odpoledne.

Padilha mi nabídl židli, posadil se na stoličku a zatvářil se jako milius:

„Čím mohu sloužit, pane Paulo Honório?“

„Mám pro vás nepříjemnou zprávu. Vaše služby už nepotřebuju.“

„A proč?“ vyplašil se Padilha. „Co jsem udělal?“

„Prosím vás! Mne se ptáte? To musíte vědět sám.“

„Nic jsem neudělal. Co bych taky mohl udělat, tady zavřený? Jsem na tom hůř než v kriminále. Ani ven nemůžu. Jakmile ujdu pár kroků, mám v patách Casimira. Tak co jsem udělal? Ukažte mi jedinou chybu.“

„Vám nemám co vysvětlovat.“

Padilha svěsil hlavu:

„No prosím. Člověk se snaží, a nakonec tohle! Roky utíkají a trouba kantor pořád při ruce, nic si nedovolí, plní povinnosti, hledí se zavděčit. A když čeká zvýšení platu, tak ho vykopnou.“

Vstal:

„Dejte mi aspoň pár dní, abych si sbalil krámy a něco si našel. Nemůžu vypadnout takhle s prázdnými rukama.“

I já jsem se zvedl:

„Máte na to měsíc.“

„Pámbu zaplat,“ vykoktal Padilha. „Člověk aby ještě děkoval. Dobře mi tak. Kdybych byl nedělal vaši paní poskoka, nebylo by k tomu došlo.“

Rozhořčil se.

„Poskoka! Dojdete pro knížku, pane Padilho. Šel

jsem. Přineste papír, pane Padilho. Přinesl jsem. Opíšte tuhle stránku, pane Padilho. Opisoval jsem. Natrhejte pár pomerančů, pane Padilho. I pomeranče trhat! Prostě poskok! Ta ženská mě přivedla do neštěstí.“

„Dávejte si pozor na jazyk,“ křikl jsem.

„A co jsem řekl? Že jsem dělal poskoka. Je to pravda. Proto mě vyhazujete.“

„Nesmysl! Ale děláte samý drby, člověče. Samý klepy. Samý pletichy.“

Luís Padilha oněměl. Pak se nadechl:

„A kde máte ty pomluvy, drby a pletichy? No řekněte. Copak já za to můžu, že vaše paní má pokrokové názory? Jestli jde o to . . .“

„Ne, o to nejde.“

„Pak tedy nevím.“

„Heďte, Padilho. Táhne mi na padesárku a poznal jsem kus světa. Mne neopijete rohlíkem. Ledacos vidím a zavírám oči, nebuďte naivní. Když řeknu, že děláte samý klepy, tak je to pravda.“

Padilha se zatvářil pochybovačně:

„Tak mi nějaké řekněte. Já mám svědomí čisté. No řekněte. Když něco vím, tak to řeknu.“

„Blázný si dělejte z někoho jiného,“ odbyl jsem ho posměvačně. „Co všechno jste Madaleně navykládal? Nebo jste snad o mně nemluvil? Mluvil, nebo ne?“

„Nemluvil, pane Paulo. O ničem nevím!“

„Jen se nedělejte, hochu. Já to slyšel.“

Padilha se dopálil:

„No dobrá. Když jste to slyšel, víc o tom nemluvme. Zřejmě jste slyšel, co jsem neřekl.“

„Slyšel jsem, co jste řekl. Nechte toho. Já mám dobrý sluch.“

„Jestli jste něco slyšel,“ připustil Padilha, „pak šlo o to, jak umřel Mendonça. Paní Madalena už stejně věděla . . .“

„Co věděla?“

„Co si lidé šuškaří. Pomluvy. Všecko jsem jí vysvětlil a vás jsem hájil: Paní Madaleno, tohle je odbytá záležitost a nikomu se nepomůže, když se to bude protřepávat. Starý Mendonça byl převít, kradl sousedům pozemky. A těm řečem kolem nevěřte: jsou to klepy. Pan Paulo má srdce na pravém místě a neublíží ani mouše.“

Vzpomněl jsem si na ranní hádku. Přesně to, co jsem tušil: žvásty tohohle bidáka.

„Poslyšte, Padilho, proč si myslíte, že vás Madalena přivedla do neštěstí?“

„Chcete to popřít? Kdyby nebylo jí, nepřišel bych o místo. To ona. A mně se to stejně nikdy nezamlouvalo. Mokrát jsem jí říkal rovnou: Paní Madaleno, pan Paulo nechce o socialismu ani slyšet. Radši si nezahrávejte. Takové rozhovory nikam nevedou. A vidíte to. Nakonec to odskáču já.“

Zaváhal jsem:

„Tak o čem jste kčertu mluvili?“

Moje žárlivost už byla očividná. Padilha se usmál a pokrytecky vypočítával:

„O literatuře, o politice, o umění, o náboženství . . . Paní Madalena je inteligentní paní. A vzdělaná, hotová knihovna. Ale co vám mám povídat. Znáte přece vlastní ženu líp než já.“

„Znáte přece vlastní ženu.“ To se povedlo!

Padilha něco ví. Opravdu ví? Nebo jen tak kecá?

Dobady. Ale já potřeboval mít jistotu a co nejrychleji s tím skoncovat. Ano, nebo ne.

„Znáte přece vlastní ženu.“ Houby znám. To právě mě žralo. Žít s někým v jednom domě, jíst u jednoho stolu, spát v jedné posteli a za pár let si uvědomit, že je to cizí osoba! Panebože! Když já ale ani nevím, co je ve mně, když já na tolik svých činů zapomněl, a ani netuším, co jsem za těch dlouhých měsíců plných útrap vlastně cítil!

Už jste si všimli, jak maříme čas zbytečným trápením? Nebylo by lepší být jako hovada? Inteligentní hovada. Existuje větší hloupost, než když se člověk dobrovolně týrá? Že by? Nebo ne? Kam to vede? Schválně se mučít! Že by? Nebo ne?

Kdybych měl důkaz, že je Madalena nevinná, zařídil bych jí život, jaký si ani neumí představit. Nakoupil bych jí šatů, že by je nestačila unosit, drahé klobouky, tucty hedvábných punčoch. Byl bych k ní pozorný a po-

zval bych nejlepší doktory z hlavního města, aby jí něco dali na tu bledost a hubenost. Dovolil bych jí, aby rozdávala šatstvo ženám nádeníků.

A kdybych zjistil, že mě podvádí? Ach! Kdybych zjistil, že mě podvádí, tak bych ji zabil, pomalu bych jí prořízl krční žílu, aby krev tekla nekonečně dlouho.

Hned mě ale ten krutý nápad znechutil. Co by to bylo platné? Zbytečný zločin! Lepší by bylo ji opustit, nechat ji trpět. A až by se protloukala po špitálech, až by bloudila po ulicích hladová a otrhaná, kost a kůže, tělo samou jizvu a steh po operacích, dal bych jí almužnu pro lásku boží.

Že by? Nebo snad ne?

Nemá to smysl. Uprostřed dřiny přijde smrt, člověk jde k čertu, kamarádi nasadí na funuse smutný ksicht a pak zapomenou i na ten žvanec, co kdy dostali.

Co mi záleží na tom, co si myslí Padilha, pan Ribeiro, paní Glória, Madalena? Casimiro Lopes si aspoň nemyslí nic. Kéž bych byl jako Casimiro Lopes!

„Je to špatné, Casimiro,“ říkal jsem pohledem.

Casimiro Lopes souhlasně pokrčil rameny.

Když pochybnosti začaly být nesnesitelné, potřeboval jsem se ujistit. Madalena to na mě určitě hraje.

Určitě, určitě, rozumíte? Určitě.

Stále opakování mi přinášelo jakousi jistotu.

Mnul jsem si ruce. Určitě. Radši tohle než se zmítat sem a tam.

Každý vidí, že paní Glória je kuplířka. Neslyšné krůčky, sklopený zrak, tichý hlas – kuplířka jako vyšitá. Před lety zřejmě šlápla vedle. A jako kuplířka zkazila neteř. Drží spolu, potvory.

Padilha mi vlastně prokázal službu.

Vztekle jsem vedl monolog:

„Díky, Padilho.“

Pěkná mrcha, jen co je pravda. Na São Bernardu jí vidí každý až do žaludku.

„Ta ženská mě přivedla do neštěstí.“ Taková drzost! Copak takhle je možné urážet vdanou paní, manželovi do očí? Co? Vyloučeno. Co chcete víc?

Na São Bernardu se zastavil páter Silvestre – a já po-

dezíravě špicoval uši. Podezíral jsem ho, Bůh mi odpusť.
I přivázaný kůň žere.

Pohroma jako by neměla mezí: všiml jsem si, že Madalena něco má s nádeníky na poli. Ano, s nádeníky.

Čas od času se hlásil ke slovu zdravý rozum:

„Pomalů s tou flintou, starochu. Tohle nemá ani hlavu ani patu.“

Takové bílé, vymydlené, nastrojené, nažehlené a vzdělané stvoření se přece nebude válet s těmi černými špinavými a smradlavými hrubci. Klame mě vlastní zrak. Jestli mě ale klame zrak, na co se teda mám spolehnout? Vždyť jsem viděl, jak na ni kýve jeden čeledín!

Jen s námahou se mi to podařilo potlačit. Samozřejmě že nekýval na ni. Nemohl.

Co by nemohl!

„Ženská nejde s klišťem jenom proto, že neví, který z nich je samec.“

Jednou odpoledne se k nám do kopce přibelhala na návštěvu stará Margarida a já jsem ji hodinu hlídal, jestli ta chuděra nenese nějaké psaní.

Už jsem byl asi napůl cvok.

V noci se mi zdálo, že slyším v zahradě kroky. Proč ksakru ten Zralok neštěká? Ztrácí čich, pes jeden mizerná.

Vstal jsem, popadl jsem pušku, zhasl světlo, otevřel okno:

„Kdo je tam?“

Že by nepřítel, někdo od Gamù, Pereirù, Fidelisù? Málo pravděpodobné. Výhrůžky ustaly: já a Casimiro Lopes jsme rezivěli. Instinktivně jsem se tiskl ke zdi. Připadalo mi, že rozeznávám postavu.

„Kdo je tam? Jsi člověk, nebo mátoha? Odpověz!“

A do ticha třeskla rána, až se vyděsila čeleď a Madalena s křikem vyskočila z postele.

Zavřel jsem okno a rozsvítil lampu.

„Co se stalo?“ naříkala Madalena zoufale.

„To tví šamstři se potloukají kolem domu. Ale počkej: jednou tam nějaký lotr zůstane ležet.“

Madalena se choulila do polštářů a vzlykala.

Hvízdnutí kdesi v dálce. Asi smluvený signál.

„Tak co, hvízdá někdo, nebo ne? Dala sis rande rov-

nou v ložnici, mně před nose? To ještě scházelo. Chceš, abych šel pryč? Jen si řekni. Nestyď se.“

Madalena si mohla oči vyplakat.

Dojíkala mě. Jsem hrubián, hrozný hrubián.

Co když ty kroky a to hvízdání nejsou kvůli ní? Hm! To bych pak zasloužil pěkných pár facek. A co když jsem si ty kroky a to hvízdání jenom vymyslel? Vzpomínám si na jednu noc, kdy jsem se doopravdy rozzuřil a vytáhl jsem kudlu kvůli myši. Jak se člověk snadno splete! A rozhodl jsem se polepšit:

„Tak už nebreč. Kvůli tomu, že někdo hvízdá v sadu a chodí po zahradě, se hned nemusíš rozplývat v slzách. Nehraj mi tady divadýlko.“

Madalena plakala a plakala, až nakonec ze samého pláče usnula. Skrčil jsem se na kraj postele, abych se jí náhodou nedotkl. Když už jsem málem spal, zaslechl jsem vrznutí klíče v zámku a šramot na střeše. Prudce jsem procitl a zadržel jsem dech. Kdo nám to slídí kolem dveří? Kdo nám to bourá střechu?

Přisunul jsem se k Madaleně, díval jsem se jí do obličeje. Slyšela to? Nebo se tváří, že spí?

Vstal jsem, vytáhl židli, sedl jsem si. Madalena od-dychovala.

Určitě nikdo nešramotil ani v zámku, ani na střeše. Všecko se mi zdálo. I ty kroky se mi možná jen zdály. Zlý sen. Jistěže. Zlý sen. A místo hvízdání asi houkala sova.

Jediný úder hodin v jídelně. Kolik asi je? Půl jedné? Jedna? Půl druhé? Nebo půl nějaké jiné hodiny?

Nemohl jsem usnout. Počítal jsem od jedné do sta

a ohnul jsem malíček; počítal jsem od sta do dvou set, ohnul jsem prsteníček; a tak dál až do tisíce, až jsem měl sevřené obě ruce. Pak jsem počítal do sta a natáhl jsem palec; za dalších sto ukazováček; a když jsem dopočítal dvou tisíc, obě ruce jsem měl rozevřené. Po-malu jsem to opakoval, na každý prst, kterým jsem po-hnul, jsem si představoval při uzavěrce tisíc milreisů zisku, což mi vyneslo ohromné jmění, tak veliké, že mě to omrzelo a přestal jsem počítat.

Další úder hodin. Jedna hodina? Půl druhé? Jedině jít se podívat. Vstal jsem, dupal jsem. Madalena spala dál.

Odemkl jsem a zamkl dveře na chodbu. Znova jsem je odemkl, znova zamkl. A zkoumal jsem, jak se tváří Madalena. Ta má spaní! Klidně si leží a já se užírá. Leží si, jako by se nic nedělo. Nejrádši bych ji byl vzbudil a znova začal ten boj, který jsme vedli. Takhle spát, když já se trápím, vážně se trápím, to přece nejde. A čím že se trápím? Co tu vlastně dělám s rukou na klíči a s očima vyvalenýma na Madalenu?

„Co jsem tu kčertu jenom chtěl?“

Aha! Podívat se na hodiny. Strčil jsem do dveří, prošel jsem chodbou, vešel do jídelny. Aspoň budu vědět, kolik je.

Sedl jsem si ke stolu na své místo. Večer co večer jsem tu sedával a hádal se s Madalenou, když začaly naše mrzutosti. Kolik jsme promřhali slov!

„Co je to platné se dohadovat, vysvětlovat? K čemu?“

Opravdu, k čemu? To, co jsem říkal, bylo prosté a nepokryté, ale u své ženy jsem přesnost a jasnost marně

hledal. Ten široký slovník plný nástrah pro mě ne-
byl. A když ona se sužila mluvit mým omezeným, sel-
ským jazykem, ty nejneškodnější a nejkonkrétnější výra-
zy mi připadaly jako hadi: kroutily se, uškly a jejich
význam byl jedovatý.

Jednou odpoledne jsem vystoupil v kapli na
věž, abych se podíval, jak Marciano honí sovy. Pár se
jich usídlilo pod krovem a v noci člověk z jejich hou-
kání div neohluchl. Chtěl jsem ty prokleté ptáky vyhu-
bit.

Nahoře jsem poslouchal rámusení neviditelného
Marciana. A čtyřmi okénky otevřenými do všech ne-
beských stran jsem pozoroval krajinu.

Jedním jsem dole viděl kus kanceláře, psací stůl a
za ním svou ženu, jak sedí a píše. Jakmile jsem trochu
pootočil hlavu, důvěrně známý výjev zmizel a objevila
se boční strana domu, dveře, okna, postel paní Glórie,
roh jídelny. Zvedl jsem oči – a obzor se skládal z tašek,
malty, z ozdobných okrajů střechy. A ještě výš pole,
kopce, oblaka.

Proso už vyrostlo a dobytek, který se tam pásł, vy-
padal jako hračky z celuloidu. Bavlníková plantáž se
šplhala po svazích, spouštěla se dolů a pak bledla v dál-
ce. Na pasece v tmavém, skoro černém lese se ztrácely
ve stínu postavičky dřevorubců.

Zahoukala sova. A z temných skrýší se vynořil Marciano, kudrny samou pavučinu:

„Další kus. Sůva jako hrom, pane Paulo.“

Mumlal jsem: „O čem asi ta husa přemýšlí? Pořád jen píše. Ženská hloupá!“

Přes potok se brodila Marcianova Rosa. Sukně si zvedala až k pasu. Když měla za sebou nejhlubší místo, zase je spustila. Vylezla na břeh a chvíli zůstala rozkročená, ulevila si a šla dál, vrtěla se a kroutila zadkem, že šly na člověka hříšné myšlenky.

Dálka zaoblovala vrcholky hor, zlacené sluncem. Připomínaly podivné hlavy svatých.

„Kdyby ta bledule k něčemu byla a měla rozum, mohla by se tady těšit ze všech těch krás.“

Když se začalo smrákat, spokojně jsem slezl dolů. Přestože na mě hned tak něco nezapůsobí, přesvědčil jsem se, že tenhle svět není špatný. Patnáct metrů nad zemí máme nejasný pocit, že jsme o patnáct metrů vyrostli. A když takhle obrovití vidíme u svých nohou četná stáda, doširoka se rozprostírající plantáže, všecko naše, a zahlédneme kouř, který stoupá z našich domků, kde žijou lidé, kteří nás poslouchají, ctí a dost možná i milují, protože jsou na nás závislí, pak pocítíme veliký klid. Připadáme si dobří, připadáme si silní. A jestliže hned vedle hynou naši nepřátelé, třebaže nepřátelé tak bezvýznamní, že je každý kluk utluče klackem, pak přesvědčení o vlastní moci ještě vzroste a zmohutní. Ve srovnání s tím nějaké tintítko, které čmárá neviditelné řádky na stěží viditelný papír, nestojí ani za řeč. Slezl jsem tudíž dolů usmířen s Bohem i s lidmi a dou-

fal jsem, že budu mít konečně pokoj od toho hnusného houkání.

Zadumaně jsem prošel zahradou a zamířil do sadu, abych zkontroloval, jak to tam prostříhali.

Pod oknem kanceláře jsem našel na zemi popsany list papíru, který sem musel zanést vítr. Zvedl jsem ho a bez zájmu jsem přelétl Madalenino úhledné kulaté písmo. Vůbec jsem tomu nerozuměl. Četl jsem tam slova docela neznámá nebo známá jen od vidění, uspořádaná tak strašně spletitě, že mi to nešlo na rozum. Asi to nebylo napsané špatně, protože gramatiku měla moje žena v malíčku a nešetřila škrtáním a vpisky, ale přeškrtané byly právě ty správné věty a marně jsem se snažil přijít na kloub opravám.

„Schválně zamotávat, co má bejt zřejmý!“

Jak jsem kráčel mezi pomerančovníky, zapomněl jsem na prostřihávání a znova jsem četl ten papír, v hlavě se mi pletly nejasné myšlenky, ze kterých mě mrazilo. Sakra! To je přece kus dopisu, a dopisu nějakému chlapovi. Není tu jméno příjemce, chybí začátek, ale bezpochyby je to dopis nějakému chlapovi.

Zmateně jsem četl dopis potřetí, zastavoval jsem se u jasných výrazů a dohadoval se smyslu u slov nesrozumitelných.

„Tady je důkaz,“ blábolil jsem ohromeně. „Komu píše ty sprostárny?“

Podezření padlo střídavě na Joãa Nogueiru, doktora Magalhãese, Azeveda Gondima, na Silveiru z učitelského ústavu. Četl jsem psaní kolem dokola a přitom jsem klel jako poban, ve spáncích mi bušilo.

Nakonec se setmělo a už jsem na to neviděl.

Prosím! Dopis chlapovi!

Bůhvíjak dlouho jsem tam pod těmi stromy chodil.

„Jsem snad Marciano, vy kurvy mizerný?“

A zuřivě jsem vykročil zpátky, abych s tou pohromou okamžitě skoncoval. V uších mi hučelo, před očima mi skákaly rudé pruhy.

Šel jsem tak slepě, že jsem vrazil do Madaleny, která vycházela z kaple.

„Čelem vzad,“ zakřičel jsem a popadl jsem ji za paži.

„Musíme si promluvit.“

„Už zas?“ zeptala se Madalena.

A nechala se odvést do šera sakristie.

Rozžal jsem svíčku a na stupínku, kde si páter Silvestre obyčejně obléká mešní roucho, jsem se opřel o stůl plný svatých:

„Cos tady dělala? Modlila ses? Jsi schopná to tvrdit.“

„Už zas?“ opakovala Madalena.

Čekal jsem, že mě zahrne urážkami, ale spletl jsem se: zadívala se na mě, jako by mě chtěla těma doširoka otevřenýma očima sníst. Vřelo to ve mně nezměrným násilím. Ruce se mi trásly, zdvihaly se k Madaleně. Sevřel jsem je, abych ten pohyb zadržel, a procedil jsem mezi zuby: „Madam napsala dopis.“

Oknem vál studený vítr z hor, páčil mě do uší a mně bylo horko. Dveře vrzaly, čas od času vztekla bouchly o rám a vrzaly dál. Rozčilovalo mě to, ale nenapadlo mě zavřít. Madalena jako by nic neslyšela. Mluvil jsem k ní a k rytině na stěně.

„Myslíte si, že to tak nechám?“

Dovnitř se vplížil Marcianův nejstarší synek. Zařval jsem, ani jsem se k němu neotočil:

„Mazej pryč.“

Chlapec uhnul k oknu.

„Koukej mazat,“ rozkřikl jsem se znova.

Můj výraz ho asi vyděsil. Zakoktal:

„Zavřít kapli, pane Paulo.“

Došlo mi, že se chovám nemožně, a nutil jsem se do vlidných slov:

„V pořádku. Půjď později, ještě je čas.“

Devět na hodinách v sakristii.

Zase zadul severák a dveře zuřivě houchly. Vjel jsem si rukou do vlasů.

„Co tu ještě chceš, zmetku?“

Kluk zmizel.

Ani nevím, jak dlouho jsem tam stál. Můj vztek se změnil v úzkost, úzkost zase v únavu.

„Komu jsi to psala?“

A střídavě jsem pohlížel na Madalenu a na svaté na oltáříku. Svatí nevěděli, Madalena odpovědět nechtěla.

Udivoval mě klid, který se jí zračil ve tváři. Já se přiřítit celý zběsilý, hodlal jsem ji zabít. Copak se dá žít s někým, kdo udělá takovou lumpárnu?

Jak ale čas plynul, cítil jsem, že se mě zmocňuje zmatek a zbabělost.

Sádrové sošky moje trýzeň nezajímala. A Madalena byla skoro stejně netečná jako ony. Jak to, že je tak klidná?

Ujišťoval jsem sám sebe, že si zaslouží smrt. Nač

nechávat žít ženu tak provinilou? Až umře, tak jí její chyby odpustím.

Ruce se mi svíraly, zdvihaly se k ní, ale pohyby slably a byly stále řidší.

„Mluv,“ zvolal jsem nejistě.

„Nač?“

„Je tady ten dopis. Potřebuju to vědět, rozumíš?“

Strčil jsem ruku do kapsy a ukázal jsem jí list, už zmačkaný a špinavý. Madalena ho položila na stůl, přelétla ho očima a odsunula stranou.

„Tak co?“

„Už jsem si to přečetla.“

Svíčka dohořela. Rozžal jsem jinou a sirku jsem držel v ruce, až jsem se spálil.

„Řekni něco.“

Napadlo mě, že je to nějaká mýlka, a že kdyby Madalena chtěla, všechno by se vysvětlilo. Srdce mi tlouklo o překot a šíleně jsem toužil uvěřit její nevině.

„Nač?“ zašeptala Madalena. „Už tři roky vedeme hrozný život. Občas se snažíme domluvit a stejně víme, že se nakonec pohádáme.“

„Co ale ten dopis?“

Madalena papír vzala, složila ho a podala mi ho:

„Zbytek leží v kanceláři na mém psacím stole. Tenhle list asi ulítl do zahltady, když jsem psala.“

„Komu?“

„Uvidíš. Je to na stole. Není proč se rozčilovat. Uvidíš.“

„Dobře.“

Vzdychl jsem. Taková únava!

„Můžeš mi odpustit, žes měl se mnou takové trápení, Paulo?“

„Bylo taky proč.“

„O to nejde. Můžeš mi odpustit?“

Něco jsem zabručel.

„To ta žárlivost všechno pokazila, Paulo.“

Na jazyk se mi drala slova lítosti. Hloupá pýcha mě přinutila je spolknout. Častokrát se ztratí celé stádo, když se nezakřičí v pravý čas.

„Na tetu se nezlob, Paulo. Až se všechno uklidní, uvidíš, že je hodná.“

Byl jsem na chuděru starou tak zlý!

„Všecko kvůli tomu nedorozumění. I ona za to může. Někdy je s ní těžko vyjít.“

„Pan Ribeiro je poctivý a pracovitý člověk, nemyslíš?“

„Ano. Dřív hrál prim, dneska po něm ani pes neštěkne. Chudák, je to slušný chlap.“

„A Padilha . . .“

„Ten ne! Intrikán. Za toho bys orodovat neměla. Lump mizerná.“

„Co dělat! A Marciano . . . Jsi na něho moc přísný, Paulo.“

„Propána!“ zvolal jsem omrzele. „Takové litanie!“

„Nezlob se,“ řekla Madalena, aniž zesílila hlas.

„Já vlastně chtěl . . .“

Sedl jsem si na lavici.

Chtěl jsem, aby mě zbavila těch pochybností.

„Co že jsi chtěl?“ zeptala se Madalena a taky se posadila.

„Co já vím?“

A schouliil jsem se, těžké ruce na kolenou. Madalena s napůl vážným, napůl žertovným výrazem:

„Kdybych teď najednou umřela . . .“

„Co si zas vymýšlíš? Takový nesmysl.“

„Proč by ne? Kdo ví, jaký konec je mi souzen? Kdybych teď najednou umřela . . .“

„Nech toho, děvče. Proč o takových věcech mluvit?“

„Šaty po mně dej rodině mistra Caetana a Rose. Knížky rozděl mezi pana Ribeira, Padilhu a Gondima.“

Netrpělivě jsem vstal:

„Takový hloupý řeči!“

A hledal jsem něco příjemnějšího než ty truchlivé nápady:

„Rád bych cestoval.“

Znova jsem si sedl, ožil jsem, zapálil jsem si cigaretu:

„Po sklizni. Statek svěčím panu Ribeirovi. Pojedeme do Bahie. Nebo do Ria. Rio je lepší. Pár měsíců si odpočinem, tebe přestane zlobit žaludek, spravíš se a přijdeš na jiný myšlenky. Člověk se musí provětrat. Celý život v týhle díře, dřít jako mezek! A zaskočíme si do São Paula. Platí?“

Ale Madalena s očima upřenýma ke světlu, které se chvělo a vrhalo po zdech stíny, zatím říkala:

„Dnes ráno už bylo v lese pár rozkvetlých trubačů. Napočítala jsem čtyři. Ode dneška za týden budou nádherné. Škoda, že květy tak brzo opadají.“

„Jistě,“ bručel jsem a hledal souvislost Ria a São Paula s trubači. „A co říkáš na cestu?“

Madalena neodtrhovala oči od svíčky:

„Ano, modlila jsem se. Totiž, ne tak docela, protože modlit se neumím. Nikdy jsem na to neměla čas.“

Propána! Je duchem někde úplně jinde! Byla to odpověď na mou první otázku.

„Psala jsem, až mi dřevěněly prsty. Drobným písmem, abych ušetřila papír. Před zkouškami jsem spala nejvýš dvě tři hodiny. Neměla jsem protekci, víš? A náš byt v Levadě byl studený a vlhký. V zimě jsem si brala knížky do kuchyně. Copak jsem mohla chodit do kostela? Pořád se jenom učit, abych nepropadla . . .“

Blouzní, je úplně jasné, že blouzní. Pokračovala nesouvisle:

„Dole ty chalupy nádeníků jsou taky studené a vlhké. Je to bída. Modlila jsem se za ně. Za vás za všechny. Modlila jsem se . . . Jen jsem to tak říkala.“

Hodiny v sakristii odbily půlnoc.

„Proboha! Tak pozdě! Já tady povídám . . .“

Vstala a položila mi ruku na rameno:

„Sbohem, Paulo. Jdu si odpočinout.“

Ve dveřích se obrátila:

„Už se nehněvej, Paulo.“

Proč jsem s tou chudinkou nešel? Ani nevím. Protože mi záleželo na zbytku pitomé důstojnosti. Protože mi neřekla. Protože mě zaplavila nesmírná malátnost.

Přemílal jsem v duchu Madalenina nesouvislá slova a její zvláštní chování. Pak jsem si vzpomněl na dopis, který nechala nedopsaný v kanceláři.

Komu to psala? Zas tu byla zpátky žárlivost. Ta jednu způsobí nenapravitelné neštěstí.

Pomalou na mě šla dřímota, až jsem usnul těžkým, ži-

vočišným spánkem. Myslím, že se mi zdálo o povodních a bažinách.

Když jsem se probрал, svíčka byla zhasnutá a oknem svítil měsíc, který jsem neviděl vycházet. Dveře vrzaly dál a severák vháněl do sakristie suché listí, které šustilo na černobíle dlážděné podlaze. Hodiny se zastavily, ale patrně jsem spal hodně dlouho. Zakokrhalo kohouti, měsíc zapadl, vítr znavilo zbytečně hlučet a se soškami na oltáříku už si pohrával úsvit.

Vstal jsem, hřbet bolavý od nepohodlné polohy. Protáhl jsem se. Rozlámaný jako po výprasku.

Vyšel jsem ven, zamířil jsem do ohrady, vypil sklenku mléka. Chvilku jsem si povídal s Marcianem o sovách. Pak jsem chodil po dvoře a čekal, až se docela rozední.

Les ozdobený trubači vypadal opravdu nádherně.

Tři roky ženatý. Přesně před rokem začala ta prokletá žárlivost.

Na pile zahoukali; v okně se objevily licousy pana Ribeira; Maria das Dores otevřela dveře; Casimiro Lopes přicházel s náručí zeleniny.

Sešel jsem k jezu. Polámaný, v kříži mě bolelo. To byla noc! Svlékl jsem se mezi banánovníky, vlezl do vody, ponořil se a plaval.

Slunce už bylo vysoko, když jsem se vracel domů. Pořád ještě mě bolelo v zádech. To byla noc!

Jak jsem šel po schodech nahoru, uslyšel jsem zevnitř hrozný křik.

„Co je to krucí za kravál?“

Spěšně jsem vešel, dal se napravo chodbou a v ložnici jsem našel hlouček lidí, kteří zděšeně křičeli. Odstrčil

jsem je a ustrnul jsem: Madalena ležela natažená na posteli, bílá jako stěna, skelný zrak, pěnu v koutcích úst.

Přistoupil jsem k ní, vzal ji za ruce, ztuhlé a ledové, sáhl jsem jí k srdci, netlouklo. Netlouklo.

Na zemi bylo něco rozlitého, válely se tam střepy z lahvičky.

Paní Glória se zhroucená na koberci zalykala pláčem. Chůva s děckem v náručí bědovala, Maria das Dores kvílela.

Začal jsem Madaleně třít ruce, jako bych ji tím chtěl přivést k životu. A blábolil jsem:

„Bůh je všemohoucí.“

Nedávno jsem takhle slova slyšel na poli a teď se mi vybavila jako příslib nesmyslné naděje.

Dal jsem Madaleně před ústa zrcátko, nadzdvihl jsem jí víčka. A mechanicky jsem opakoval:

„Bůh je všemohoucí.“

„To je neštěstí, pane Honório, to je neodčinitelné neštěstí!“ šeptal vedle mě pan Ribeiro.

A Padilha, shrbený za ním:

„V takovou chvíli bylo mou povinností přijít.“

„Děkuju vám, děkuju.“

A ze zvyku jsem zamířil do kanceláře a pořád jsem šeptal:

„Bůh je všemohoucí.“

Na Madalenině stole ležela obálka, o níž mi říkala. Otevřel jsem ji. Byl to dlouhý dopis, ve kterém se se mnou loučila. Začal jsem číst, přeskakoval jsem řádky a samozřejmě jsem rozuměl jenom z poloviny, protože na

každém kroku jsem klopytal o ta hrozná slova, která má nevědomost neuznává. Jedna stránka scházela: přesně ta, kterou jsem měl v náprsní tašce mezi účty za cement a modlitbami proti malárii, které mi před lety dala Rosa.

Pochovali jsme ji v kapli pod mozaikovou podlahou.

Oblékl jsem černé šaty; objednal jsem náhrobní desku; doktor Magalhães, páter Silvestre, João Nogueira, Azevedo Gondim a sousední statkáři mi přišli vyjádřit soustrast. Opustil jsem manželskou postel a přestěhoval se do pokojíku, kde pod okrajem střechy hnízдили střízlíci. Zrána pípali jako diví. Na nočním stolku se kupily telegramy a černě lemované obálky.

Potřeboval jsem se rozptýlit, a tak jsem se horečně pustil do kácení stromů v lese. Potom jsem dal opravit u jezu hráz, která netěsnila.

Brzo mě to přestalo bavit. Bylo to k životu, ne k smrti.

A myslel jsem na Madalenu. Víím jistě, že vzpomínku na ni jsem v sobě nosil neustále. Jenomže v zmatku prvních dní se mi pomíchala se spoustou nejrůznějších nepříjemností. Když ale ve mně z těch nepříjemností zbyla jenom sedlina, vzpomínka vyplula na povrch. Zřídka kdy mnou něco zatřáslo natolik, aby se rozpus-

tila: hned tu zas byla rozptýlená v jemných částečkách. A nejzajímavější záležitosti mi připadaly k uzoufání nudné.

Věčně jsem teď chodil po salónu, ruce v kapsách, v ústech vyhaslou dýmku. Zašel jsem do kanceláře, otráveně jsem nahlédl do účetních knih a šel pryč, bloumal jsem po chodbách, prošel jsem místnostmi a zase jsem se vrátil k procházkám po salónu.

Jednou jsem v zahradě sledoval velikého mravence, který bezcílně maširoval sem a tam. Bezcílně samozřejmě podle mě, protože jsem neznal jeho úmysly. Moje pozorování přerušil nepřijemný hlas paní Glórie:

„Přišla jsem vám dát sbohem. Jdu pryč.“

Zdvihl jsem hlavu a viděl jsem, jak přede mnou prkenně stojí v těch svých starých, špatně ušitých šatech, které se jí na zádech bouřily, kdykoli se narovnála.

„Kam?“

Paní Glória neurčitě opsala oblouk vyzábělým prstem:

„Pryč.“

„Nemáte kam.“

A ohlížel jsem se po mravenci, který zmizel.

„Jdu,“ prohlásila pevně paní Glória.

Pokoušel jsem se jí to vymluvit:

„To je přece nesmysl. Jít někam nazdařbůh! Mějte rozum.“

Paní Glória pořád stála, jako by spolkla pravítko:

„O radu se vás neprosím. Přišla jsem se rozloučit, neutíkám jako nějaký negr. Poroučím se vám.“

Vykročil jsem na jednu ze svých nekonečných procházek tam a zpátky:

„Jak chcete. Každý nejlíp ví, kde ho bota tlačí. Kdy se vrátíte?“

„Nikdy.“

„Jak chcete.“

Zrychlil jsem krok:

„S kým jedete?“

„S Pánem Bohem.“

„Prosím. Benzínu je v autě dost. Bavte se dobře.“

„Děkuji. Jdu pěšky.“

To mě dožralo: „Nikam nepůjдете!“

Rozčileně jsem se zastavil:

„Pustit se někam jako blázen, aby řekli, že jsem vás vyhodil z domu, že jsem krkoun, že jste odsud musela utíkat jako žebrák, co?“

To už bylo na paní Glórii moc:

„Přece mě tu nechcete zavřít? Nikoho jsem nezabila, neokradla, nikoho jsem neostouzela . . . Jdu.“

Já na to:

„Kdo říká, že vás tu zavírám? Neblázněte. Chcete jít pryč? Proč ne, já vás nedržím. Kdybyste chtěla, můžete tady zůstat třeba nadosmrti, však on vás nikdo neukousne. Když ale nechcete, prosím. Ale prásknout do bot, jako by vás někdo honil, to nemá smysl. Takhle ne. Utíkat bezhlavě, ani nevědět kam, to ne. Napřed se přichystejte, sbalte si kufry.“

„Už mám sbaleno.“

„Tak pojedete jako člověk, slušně. Musím vědět, kde budete bydlet a kolik potřebujete na živobytí.“

„Nepotřebuju nic. Kde budu bydlet, to nevím. Jedno ale vím, pryč chci ještě dnes.“

„Chováte se jako malé děcko,“ řekl jsem důrazně. „Copak vy byste mohla někde dřít? Nebuďte bláhová. Tady jste ležela v knížkách a i psát křestní listy by vám bylo zatěžko.“

Paní Glória se pomalu dávala na ústup. Nevím, jestli proto, že byla zvyklá ustupovat, nebo jestli s úmyslem ustoupit už sem přišla.

„Nezapomeňte, kolik dělá ve městě činže, kolik stojí léky. Člověk se rozstůně jedna dvě, paní Glório, ale dostat nemoc z těla je fuška. Nezapomínejte na nákupy, na účty za elektriku a za vodu. Dneska je život těžký všude, ale ve městě stojí za starou belu, paní Glório.“

Paní Glória přiznala, že ve městě opravdu stojí život za starou belu. Ukázala patřičnou hrdost a nezávislost. Víc po ní člověk chtít nemohl.

Prohlásil jsem, že dlužím Madaleně plat za tři roky. Paní Glória mi uvěřila nebo se tak aspoň tvářila.

„Měla byste si to vzít.“

Paní Glória souhlasila.

Dal jsem jí peníze na cestu, určil jsem jí rentu dvě stě milreisů měsíčně a poslal jsem ji k Joãu Nogueitovi, který ji na jednu noc ubytoval a vyprovodil k vlaku.

Za několik dní dal výpověď pan Ribeiro.

„To myslíte vážně, pane Ribeiro?“

„Tento dům ve mně budí příliš bolestné vzpomínky.“

„Ve mně taky, příteli. Co naplat! Ale odcházet je hloupost.“

„Nepochybují o tom, pane Honório, vůbec o tom nepochybují.“

„Našel jste si snad jiný zaměstnání?“

„Ne, to ne.“

„No tak! Je to hloupost. A nejhorší je, že vás ani nemůžu nikam doporučit. V tomhle věku už práci nešetíte. Naštěstí jste tu byl dost dlouho a něco jste našel. Odnese si slušnou částku. Přece jen se nějak protlučete.“

„Bude se mi stýskat, pane Honório,“ bědoval pan Ribeiro a utíral si oči. „Krutě se mi bude stýskat. Odjíždím s krvácejícím srdcem.“

„Tak nikam nejezděte, příteli. Všichni vás tu mají rádi. Zůstaňte.“

„Vyloučeno, zcela vyloučeno. Moje rozhodnutí je nezvratné.“

„No dobrá.“

A nevesele jsem se rozhlédl po kanceláři, jaksi prostornější od té doby, co se Madalenin stůl šoupl do kouta.

A tak se vážený pan Ribeiro, jehož jsem zamýšlel pochovat na São Bernardu, bude na stará kolena vláčet se svými vzpomínkami po kavárnách a lavičkách v parku.

Padilha se začal špacírovat po dvoře, obcházel kolem domu, a když mě uviděl, uctivě zdravil. Nakonec přišel k verandě a chvílku postál. Dělal jsem, že jeho manévrování nevidím.

„Jen poďte, Padilho.“

Měsíční lhůta, kterou jsem mu určil k odchodu, vypršela. Vešel dovnitř, zůstal. Budiž. Aspoň nějaká společnost.

Zatímco já jsem se zamračene a bez zájmu díval na plot Dobré hodinky a dumal o sestřích Mendonçových, které tam živořily, Padilha mluvil. Huba mu jen jela. Neposlouchal jsem, co říká. Co na tom. Aspoň nějaký lidský hlas.

Pak odešel.

Jednoho dne přinesl Azevedo Gondim zvěsti o revoluci. Bouří se jih, bouří se střed, bouří se severovýchod.

„Hotová pohroma.“

Padilha si zamnul ruce:

„Konečně se ten vřed provalil, hrom do toho!“

Večer mě politický předák písemně požádal o zbraně

a mančaft. Časně ráno jsem mu poslal nákladák plný pušek a lidí.

Zvěsti bylo čím dál víc a stala se z nich fakta: přidávaly se prapory, přidávaly se pluky, organizovaly se kolony a rychle se přesouvaly, všude samá rudá vlajka, vláda republiky zabarikádovaná v Riu.

„Nájezd barbarů!“ vykřikoval Azevedo Gondim. „Jsme ztraceni.“

Vzrušený Padilha hltal manifesty a okusoval si nehty. Když konečně rudá vlna zaplavila náš stát, zničehonic zmizel. João Nogueira nám to objasnil:

„Padilha a páter Silvestre se připojili k revolučním oddílům a jsou z nich oficiři.“

Ve městě to bylo jako ve vosím hnízdě. A já, který jsem si v maloměstské špíně nikdy neliboval, jsem zalezl do doupěte.

Mrzelo mě samozřejmě, že se moje strana sesypala jako domeček z karet. Co dělat!

„Teď si to musíme vyžrat. A držet hubu.“

Gamové, Pereira a Fidélis budou mít vrch a začnou do mě rejpat. Pro mě za mě. Moc toho stejně udělat nemůžou. Přestříhat drát v plotě, poslat strážníka, aby na trhu vzal některému z mých chlapů kudlu a zmlátil ho. Přirozeně.

Nejhorší je, že Padilha zlákal nějakých deset nebo dvanáct pitomých nádeníků, aby s ním vstoupili do revolučního vojska. Však oni se vrátí.

Na co? Radši ať se tam flákají a salutují dál.

Zíval jsem. Div jsem si tím zíváním sanici nevyklouobil. Stojí to za houby! Jistě, byl tady kluk, ale já ho neměl rád. Tak slaboučký, tak bledý!

„Jestli se z toho vykřeše, dám mu na starost pilu. Jestli bude klempírovat dál, pošlu ho studovat na doktora.“

Zas nějaké plány.

Čert je vem.

Svět kolem mě pomalu připomínal blázinec. A ten druhý, velký svět byl učiněný zmatek a boží dopuštění, blázinec ještě o moc větší.

Přátelé a noviny mi přinášeli revoluci.

„Strašné!“ vykřikoval Azevedo Gondim. „Byl to bluf. Pohroží se v rádiu a v novinách, z letadel se shodí letáky – a hned jsou všichni podělaní strachy. Tohle je nejzbabělejší národ pod sluncem.“

„Přeháníš,“ soudil advokát. „Odvahy bylo dost.“

„Jaképak odvahy!“ hřímal Gondim. „Ti, co měli popadnout flintu, zalezli.“

„Konzervativci. Mezi revolucionáři je to jiné: mají ideály, mají kuráž. Nikde to samosebou nerozhlašují, ale je to pravda.“

„Čert vem jejich ideály. A pokud jde o tu kuráž . . .“

„Nebuďme nespravedliví, Gondime,“ vmísil jsem se vlašně a smířlivě. „Lid už to má v krvi. Nemělo cenu se prát.“

„Jak to, že ne? To si mysleli všichni a oni zatím využili situace. A nikomu nebylo hanba! Papaláši měli najednou kolem krku rudý šátek.“

„To bylo v Alagoasu,“ přerušil ho João Nogueira.

„Všude, člověče. A ještě teď leckdo nepřeběhne jenom proto, že o něho není zájem.“

„Mně osobně,“ prohlašoval Nogueira, „je fuk, jestli jsem nahoře nebo dole, protože z politiky jsem jakživ nic neměl. Jsem dole a nahoru šplhat nehodlám. Jistě, demokracie mi vždycky připadala absurdní. Říkal jsem

to kolikrát. Horší je, že jsem hlasoval pro vládní kandidátku. Ale mezi námi řečeno diktatura nestojí za nic jenom proto, že jsme ve srabu.“

Gondim rozhořčeně protestoval. A já: „Jenom bych chtěl vidět pátera Silvestra v mundúru.“

„Co z toho má, hrát si na vlastence?“ řekl Nogueira. „Hovado!“ bručel Azevedo Gondim.

Kříž přišel o subvenci.

Tyhle řeči pořád kolem dokola mě přece jen rozptýlily. Jednou týdně oba večereli u mě. A ve městě nějaké horké hlavy začaly roztrušovat, že São Bernardo je hnízdo reakcionářů.

„Tak co, jak pokračuje ten binec?“

„Špatně.“

A zase se začalo o nesmyslném násilí, o pomstě, o tom, jak se ve vyšetřovacích komisích pere špinavé prádlo.

Umírněný Nogueira si přál dohodu mezi vítězi a poraženými.

Gondim dohody zavrhoval. Zub za zub, jasně? Každému doporučoval násilí, mně, Nogueirovi, stromům v zahradě, ponoukal nás ke kontrarevoluci (čím dřív, tím líp), která by smetla tu bandu samozvanců. Vládu potřebujeme energickou, pánové, tvrdou, pánové, ale taky rozvážnou, vládu, která by pracovala a obnovila pořádek, důvěru věřitelů a sto padesát milreisů měsíční subvence pro *Kříž*. Takhle to dál nejde.

Chrlil ze sebe silná slova, která se mu v novinách hodila na všecko. São Paulo opět neohroženě povstane; v São Paulu plane posvátný oheň; ze São Paula, ko-

lébky pionýrů, vyjdou nové šiky bandeirantů dobývat pošlapanou svobodu.

„Mluví vám to dobře, Gondime,“ bručel jsem obdivně „Určitě byste to někam dotáhl, nebýt toho, že se naše strana podělala.“

João Nogueira měl spádeno na volby a prosazoval vládu odborníků. Gondim hlasování miloval jako vlastní děcko a odborníky připouštěl jenom v parlamentních výborech. Casimiro Lopes jim z uctivé vzdálenosti ohromeně naslouchal.

Já se díval na věž kaple. A moje myšlenky se rozprostíraly po krajině, vrátily se, sestoupily dolů po schodech, zaskočily do zahrady, do sadu, vešly do sakristie.

João Nogueira odsuzoval revoluční literaturu, přepjaté vlastenčení.

Oltářík na stole byl plný sošek svatých; na stěně visely rytiny; dveře bouchaly o rám; zhasla svíčka, rozsvítil jsem jinou a držel jsem sirku v ruce, až jsem se spálil. Chalupy nádeníků byly studené a vlhké. Rodina mistra Caetana žila v žalostné bídě. A chudák Marciano, ten to dopracoval, hotová troska!

Azevedo Gondim se hlučně dožadoval svobody. Teď se musí spokojit s ubohým výnosem svých novin a je zadlužený až po krk. Smiřuje se s tím. Snil o tom, jak se list do všeho pořádně obuje, a když se mu u Sousova kulečníku nepovede karambol, nadává na ty tupce politiky.

Svíčka teď byla zhasnutá. Připozdilo se. Dveře vrzaly. Oknem svítil měsíc. Severák honil po zemi suché listí. A já už jsem neslyšel Gondimovo hulákání.

Do toho roku jsem vykročil levou nohou. Zákazníci, kteří si vždycky vedli dobře, najednou ohlásili úpadek. Došlo k útěkům a sebevraždám. Úřední věstník byl samý bankrot a narovnání. Musel jsem přistoupit na prachmizerné likvidace.

Chov drůbeže, zelinářství a ovocnářství následkem toho vzaly za své. Pomeranče zrály a hnily na stromech. Aťsi. Raději tak, než je sklízet, třídít, balit, expedovat a dát je někomu zdarma.

Neštěstí nechodí samo. Textilní továrny, které bavlnu plativaly předem, náhle od toho dobrého zvyku upustily a dokonce neváhaly kupovat na dluh. Jednu sklizeň jsem prodal za habku a ještě mě ošidili při třídění.

Do čističky a na pilu jsem potřeboval koupit nové stroje, ale spočítal jsem si, že bych utratil celé jmění: dolar vyletěl nahoru.

„Žádný novoty. Utrhovat si od huby, a nakonec dát těm šejdířům zboží zadarmo!“

Banky mi navíc vypověděly službu. Nevím proč, ale tak to bylo. A to jsem vždycky platil včas. Přilepila se

mi prostě na paty smůla. Jednoho ředitele jsem nakonec seřval:

„Jestli se nechcete dohodnout, řekněte to rovnou. Buď ty papíry platí, nebo ne. A jestli platí, navalte prachy. Na řeči vám kašlu. Já si revoluci nevymyslel!“

Za půl roku jsem byl tak švorc, že jsem střelil auto, aby mi neprotestovali jednu mizernou směnku na šest tisíc.

„Nastal odliv. Nejlíp se teď mají lenoši. Škoda, že není naživu starý Mendonça, půdu nechával ladem a cukrovar stát. Dřít se pro nic za nic! To radši nehnu prstem.“

A taky jsem nehnu.

V tomhle rozpoložení jsem jednou melancholicky pozoroval čističku a pilu, když mi João Nogueira přišel zvěstovat, že Fidélis a Gamové hodlají znovu rozvířit otázku mezi. A nejhorší bylo, že doktor Magalhães působil v jiném okrese.

„Slasti revoluce,“ podotkl Nogueira. „Nepřeložitelný úředník! A takový slušný soudce jako Magalhães! Neúplatný!“

Sklesle jsem pokrčil rameny. I João Nogueira poklesl na mysl. Co naplat.

Zas jsem bez cíle chodil po domě. Občas jsem otevřel dveře do kanceláře, abych něco uložil panu Ribeirovi. Zdálo se mi, že v sadu vidím paní Glórii zabranou do čtení.

A moje kroky mě vedly po pokojích, jako by někoho hledaly.

Jsou to dva roky, co Madalena umřela, zlé dva roky. A když už si pak přátelé nechodili popovídat o politice, začalo to být nesnesitelné.

Tehdy jsem dostal ten podivný nápad napsat tenhle příběh s pomocí sečtějších lidí, než jsem já. Nápad ztroskotat, jak už jsem říkal. Asi před čtyřmi měsíci jsem ale psal jednomu chlapíkovi z Minas, že nestojím o nějaký zamotaný obchod s prasaty a dobyt看em zebu, když mě najednou vyděsil soví křik.

Zítřka aby vylezl Marciano do podkroví kaple.

Zničehonic mě zase napadlo sepsat tu knížku. Podepsal jsem dopis tomu prasečkáři a po chvíli váhání, protože jsem ani nevěděl, čím začít, jsem složil jednu kapitolu.

Od té doby tady vysedávám za stolem v jídelně, kouřím dýmku a piju kávu a snažím se přijít na kloub faktům, zatímco venku už vrzají cvrčkové a listí pomerančovníků pomalu černá.

Někdy tak sedím do noci a nekonečně dlouho oživuju vzpomínky. Jindy se do téhle nové činnosti marně nutím.

Třeba včera a předevcírem to byl ztracený čas. Bezvýsledně jsem se snažil svést do rozumných mezí tohle povídání, které se řine jako déšť v horách, až mě nakonec omrzelo. Omrzelo mě to a nejasně jsem začal chápat plno věcí, které cítím.

Jsem vyřízený. Nemoc? Ne. Těším se dokonalému zdraví. Když tenkrát Costa Brito kvůli těm dvěma stovkám, které se mu ze mě nepodařilo vytáhnout, vyplodil své dva články, tvrdil, že jsem nemocný člověk, a narážel tím na zločiny, které mi přičítají. Brito z *Gazety* byl blbec. Dodnes mi díky bohu žádný doktor nevstročil do baráku. Nemoc žádnou nemám.

Jsem jenom starý. Padesát let na svatého Petra. Padesát ztracených let, padesát nesmyslně promrhaných let, kdy jsem ubližoval sobě i druhým. Výsledek je ten, že jsem ztvrdl, zmozolnatěl a žádný škrábanec mi nepronikne tuhým krunýřem a nezraní vevnitř otupělou citlivost.

Padesát let! Kolik zbytečných hodin! Celý život se člověk ničí, ani neví proč! Jen žrát a chrápat jako prase! Jako prase! Ráno brzo vstávat a honem shánět jídlo! A potom schraňovat jídlo pro děti, vnuky, pro celé generace. Taková blbost! Takový hnus! Nebylo by lepší, kdyby to šlo všechno k čertu?

Slunce, déšť, probdělé noci, počty, plány, násilí, nástrahy – a to si ani nemůžu namílovat, že mám za sebou kus užitečného díla. Zelinářská zabrada a sad pustnou; pekingské kachny uhynuly; bavlna a skočec usychají. A ploty sousedů, zuřivých nepřátel, jsou pořád blíž.

Samozřejmě, že až tahle krize pomine, usedlost by se mohla znovu zvelebit a být jako dřív. Lidé na poli by dřeli od slunka do slunka a živili by se maniokovou moukou a tresčími ploutvemi; nákladní auta by zas vozila zboží na dráhu; statek by ožil pohybem a ruchem.

Ale k čemu? K čemu, můžete mi říct? V tom pohybu a v tom ruchu by bylo hodně nářku a hodně proklínání. Ve vlhkých a studených chatrčích by děcka s nafouklými bříšký sužovaly škrkavky. A nebyla by tu Madalena, aby jim posílala léky a mléko. Z mužů a žen by byli smutní živočichové.

Zvířata. Bytosti, které mi celá ta léta slouží, jsou zvířata. Domácí zvířata jako Padilha, lesní zvěř jako Casimiro Lopes, a plno zvířat na polní práce, mírných volků. Chlívky, které se dole k sobě tisknou, mají elektrické žárovky. A nejvzrostlejší telátka si slabikují v čítance a učí se z paměti boží přikázání.

Zvířata. Některá z nich změnila druh a jsou na vojně, dělají vlevo v bok a vpravo v bok, stojí na stráž. Další se šla pást jinam.

Kdybych chlívky zalidnil, měl bych slušné sklizně, peníze bych uložil do banky, koupil bych víc půdy a postavil bych další chlívky. K čemu? Nic by mě nemohlo uspokojit.

Povznesl jsem se nad svou třídu, dost jsem se myslím vyšvihl. Jak už jsem říkal, dělal jsem průvodce slepci, prodavače cukroví a námezdní sílu. Jsem přesvědčen, že žádná ta práce by mi nedala potřebné intelektuální prostředky k tomu, abych sepsal tohle vyprávění. Není samosebou valné, ale v optimističtějších chvílích si ří-

kám, že je místy lepší než ta Gondimova literatura. Jsem tedy něco víc než mistr Caetano a jemu podobní. Když ale uvážím, že ozdoby mého ducha se omezují na útržky vědomostí náhodně posbírané a hařabala posešivané, pak musím přiznat, že nadřazenost, která mě naplňuje pýchou, je hodně ubohá.

Jsem si kromě toho jist, že obchodní účetnictví a pěstitelské a dobytkářské příručky, na kterých stojí mé vzdělání, mě neudělaly lepšího, než jsem býval, když jsem dřel jako nádeník. Tenkrát se mi přinejmenším ani nezdálo, že se ze mě jednou stane takový vydřiduch.

Pokud jde o zbývající výhody – domy, pozemky, movitosti, živý inventář, slovo v politice –, to všechno jde jaksi mimo mě.

Asi jsem cestou zabloudil.

Kdybych byl dál cídil měděný kotlík staré Margaridy, byli bychom vedli klidný život. Moc bychom nemluvíli, moc bychom nemysleli, a večer na rohoži po kávě s hnědým cukrem bychom v bázni boží odříkávali africké modlitby.

Kdybych nebyl pobodal Joãa Fagundese, kdybych se byl oženil s Germanou, měl bych pŭluctu koní, kus louky, voskované plátno, nákladní postroj, a byl by ze mě dobrý vozka. V krámech ve městě bych měl úvěr na látku za sto milreisů a čtyřikrát do roka by si žena a děti oblékly o svátcích nové šaty. Moje touhy by se pohybovaly v omezeném okruhu. Netrápily by mě příliš velké starosti, nikomu bych neškodil. A za zimních jiter bych v sandálech a slamáku hnal zvířata s nákladem, práskal bych bičem, v opasku pár nikláků, vypil

bych hlt pálenky pro zahřátí a zpíval bych po cestách, bezstarostný jako pták.

Dnes nezpívám ani se nesměju. Když se vidím v zrcadle, tvrdost úst a tvrdost očí ve mně budí nelibost.

Myslím na ves, kde před půlstoletím žil pan Ribeiro. Pan Ribeiro bezpochyby hromadil jmění, ale ne pro sebe. Měl velký dům, pořád plný lidí, na poli hnily tykve – a nikdo v těch končinách neměl hlad. Představuju si, že žiju za dob monarchie, pod ochranou pana Ribeira. Neumím číst, neznám elektrické osvětlení ani telefon. Abych se vyjádřil, pomáhám si mnoha opisy a posunky. Mám jako všichni olejovou lampu, která není k ničemu, protože v noci lidé spí. Mohou vypuknout stovky revolucí. Nedožívám se o nich. Jsem asi šťastný člověk.

Netrpělivým pohybem zaženu štěstí, které není moje, a jsem zase na São Bernardu a píšu.

Okna jsou zavřená. Půlnoc. V pustém domě se nic nepohne.

Vstanu a jdu pro svíčku, protože světlo zhasne. Nechce se mi spát. Lehnout si a převalovat se na žíněnce až do rána je utrpení. Radši zůstanu sedět a dopíšu to. Zítřka se nebudu mít čím zabavit.

Dám svíčku do svícnu, škrtnu sirkou a zapálím ji. Zamrazí mě. Pronásleduje mě vzpomínka na Madalenu. Pokouším se ji zahnat a chodím kolem stolu. Svírám ruce tak silně, že zarývám nehty do masa, a když se vzpamatuju, mám rty rozkousané do krve.

Čas od času si unaveně sednu a napíšu nějaký řádek. Říkám tiše:

„Zkazil jsem si život, hloupě jsem si ho zkazil.“

Uklidňuju se.

„Hloupě jsem si zkazil život.“

Vytrvale myslím na Madalenu. Kdybychom tak mohli začít znovu... Proč si něco namlouvat? Kdybychom mohli začít znovu, stalo by se přesně totéž. Nedokážu se změnit, to právě mě trápí.

Drobotina místra Caetana se tu potlouká špinavá a hladová. Rosa s břichem ztrhaným tolika porody dře doma, dře na poli a dře v posteli. Její muž je pořád zchátralejší. A nádeníci, kteří mi zbyli, jsou jako on.

Upřímně řečeno, sympatic ve mně ti nešťastníci nebudí. Je mi líto, že jsou na tom tak špatně, uznávám, že jsem k tomu sám přispěl, ale nic víc. Jsme si tak vzdálení! Na začátku jsme drželi spolu, ale tohle mizerné povolání nás rozdělilo.

Madalena sem přišla plná uslechtilých citů a dobrých úmyslů. City a úmysly narazily na mou hrubost a na mé sobectví.

Myslím, že jsem nebyl odjakživa sobec a hrubián. To moje povolání mě tak zpotvořilo.

A ta hrozná nedůvěra, která mi všude ukazuje samé nepřátele!

I ta nedůvěra je důsledkem povolání.

Tenhle způsob života mě zničil. Jsem mrzák. Mám asi zakrnělé srdce, díry v mozku, nervy jiné než druzí. A ohromný nos, ohromnou hubu, ohromné ruce.

Kdyby mě tak viděla Madalena, určitě bych jí připadal neuvěřitelně šeredný.

Zavřu oči a potřásám hlavou, abych zahnal představu těch zrůdných patvarů.

Svíčka dohořívá.

Zdá se, že jsem blouznil a ve snu jsem viděl bažiny,
povodně a vlkodlaka.

Venku je tma jako v pekle, nesmírné ticho. Zavřeným
oknem nicméně proniká měsíční svit a zuřivý severák
honí po zemi suché listí.

Hrůza! Kdyby aspoň někdo přišel... Všichni spí.

Kdyby aspoň děcko zaplakalo... Ani svého synka
nemám rád. Je to bída!

Casimiro Lopes spí. Marciano spí. Mizerové!

A já tu zůstanu potmě nevímjak dlouho, dokud po-
lomrtvý únavou nesložím hlavu na stůl a na chvíli ne-
zadřímnu.

